

Maa- ja metsätalous-
ministeriö

PEPPIINA HUHTALA

Pohjois-Suomen erityisperusteiset kalastusoikeudet ja lohiregaali

NYKYTILANNE JA MAHDOLLISTEN MUUTOSTARPEIDEN
ARVIOINTI

Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja 2019:23

Pohjois-Suomen erityisperusteiset kalastusoikeudet ja lohiregaali

nykytilanne ja mahdollisten muutostarpeiden arviointi

Maa- ja metsätalousministeriö

ISBN: 978-952-366-013-7

Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto

Helsinki 2019

Kuvailulehti

Julkaisija	Maa- ja metsätalousministeriö	21.11.2019
Tekijät	Peppiina Huhtala	
Julkaisun nimi	Pohjois-Suomen erityisperusteiset kalastusoikeudet ja lohiregaali – nykytilanne ja mahdollisten muutostarpeiden arviointi	
Julkaisusarjan nimi ja numero	Maa- ja metsätalousministeriön julkaisu 2019:23	
ISBN PDF	978-952-366-013-7	ISSN PDF 1797-397X
URN-osoite	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-366-013-7	
Sivumäärä	78	Kieli suomi
Asiasanat	lohiregaali, omistusoikeus, rajajokisopimus, kalastusoikeus, kalastussopimus, lohi, taimen, kalastus, kalastusmatkailu, koskitila, kaupallinen kalastus, erityinen etuus, erityinen oikeus	
Tiivistelmä	<p>Selvityksessä tarkastellaan Pohjois-Suomen erityisperusteisia kalastusoikeuksia ja lohiregaalia osana voimassaolevaa lainsäädäntöä. Lisäksi arvioidaan eduskunnan kannan mukaisesti sitä, liittyykö erityisesti lohiregaaliin lainsäädännön uudistamistarpeita. Lohiregaalilla tarkoitetaan Ruotsin vallan ajoista lähtien säilynyttä valtion oikeutta lohen- ja meritaimenen kalastukseen Pohjanlahteen laskevissa suurissa virroissa ja Perämerellä. Kalastusoikeudet ovat vuosien saatossa muotoutuneet Pohjois-Suomessa kerrokselliseksi kokonaisuudeksi, mikä on vaikeuttanut kokonaistilanteen hahmottamista.</p> <p>Selvitys on lainopillinen ja rakentuu niin, että alussa käydään läpi lohiregaalin syntyhistoriaa päätyen voimassaolevaan oikeustilaan. Luvussa esitellään lohiregaalia koskevia oikeustapauksia. Toisessa luvussa tarkastellaan Pohjois-Suomen erityisperusteisten kalastusoikeuksien olemassaoloa toimitettujen kiinteistönmäärittämis- ja kiinteistöjen kautta. Kolmannessa luvussa tarkastelu tarkentuu koskitilojen kalastusoikeuksiin, joita käydään läpi oikeustapausten, kiinteistönmäärittämis- ja oikeuskirjallisuuden avulla.</p> <p>Neljännessä luvussa käsitellään Suomen ja Ruotsin välisen rajajoen, Tornionjoen, kalastusoikeuksia lohiregaalin kannalta. Rajajokialueen kalastusta säädellään valtiosopimuksella, joten arvioitavaksi tulee myös kansainvälisoikeudellinen näkökulma. Viidennessä luvussa lohiregaalia käsitellään jokisualueilla olevien kalastuspaikkojen hallinnoinnin ja vaellusyhteyksien palauttamisen näkökulmasta. Samalla käydään läpi maa- ja metsätalousministeriön toteuttaman lohiregaalia koskeneen kyselyn tuloksia. Lopussa tarkastellaan lohiregaalista luopumisen todennäköisiä seurauksia kansalliseen lainsäädäntöön, rajajokisopimukseen ja kalastusten järjestämiseen yleensä.</p> <p>Selvitys on tarkoitettu avuksi päätöksentekijöille ja hallinnonalan parissa työskenteleville, jotta Pohjois-Suomen kalastusoikeudellinen kokonaisuus olisi helpommin hahmotettavissa ja tulevaisuutta voitaisiin suunnitella yhteiseltä pohjalta.</p>	
Kustantaja	Maa- ja metsätalousministeriö	
Julkaisun myynti/ jakaja	Sähköinen versio: julkaisut.valtioneuvosto.fi Julkaisumyynti: vnjulkaisumyynti.fi	

Presentationsblad

Utgivare	Jord- och skogsbruksministeriet	21.11.2019	
Författare	Peppiina Huhtala		
Publikationens titel	Fiskerättigheterna enligt särskilda grunder och regalrätten till laxfiske i Norra Finland – nuläge och bedömning av eventuella ändringsbehov		
Publikationsseriens namn och nummer	Jord- och skogsbruksministeriets publikationer 2019:23		
ISBN PDF	978-952-366-013-7	ISSN PDF	1797-397X
URN-adress	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-366-013-7		
Sidantal	78	Språk	finska
Nyckelord	regalrätt till laxfiske, äganderätt, gränsälvsöverenskommelse, fiskerätt, fiskeavtal, lax, öring, fiske, fisketurism, strömfallslägenhet, kommersiellt fiske, särskild förmån, särskild rättighet		
Referat	<p>Utredningen redogör för fiskerättigheterna enligt särskilda grunder samt regalrätten till laxfiske i Norra Finland som ingår i den gällande lagstiftningen. I enlighet med riksdagens ståndpunkt bedömer utredningen om det finns några behov att reformera lagstiftningen särskilt i fråga om regalrätten. Med regalrätt avses statens rätt, som gällt sedan den svenska tiden, att fiska efter lax och havsöring på Bottenviken och i de stora floderna som utmynnar i Bottniska viken. Under årens lopp har fiskerättigheterna blivit en mångfacetterad helhet, vilket har gjort det svårare att se hela bilden.</p> <p>Utredningen som är juridisk börjar med en redogörelse för hur regalrätten ursprungligen har skapats och slutar med en beskrivning av det gällande rättsläget. I det första kapitlet presenteras rättsfall som gäller regalrätten. I det andra kapitlet behandlas fiskerättigheterna enligt särskilda grunder i Norra Finland utifrån förrättade fastighetsbestämningar. I det tredje kapitlet ser man närmare på strömfallslägenheternas fiskerättigheter som man behandlar utgående från rättsfall, fastighetsbestämningar och rättslitteratur.</p> <p>I det fjärde kapitlet behandlas fiskerättigheterna i gränsälven mellan Finland och Sverige, det vill säga Torne älv, med tanke på regalrätten till laxfiske. Fisket i gränsälvsområdet regleras genom ett statsfördrag, vilket innebär att frågan också granskas ur ett internationellt rättsligt perspektiv. I det femte kapitlet behandlas regalrätten med tanke på förvaltning av de fiskeplatser som ligger vid älvmynningar samt på återetablering av vandringsleder. Samtidigt går man också igenom resultaten från jord- och skogsbruksministeriets enkät om regalrätten. Avslutningsvis analyserar man de sannolika konsekvenserna av avvecklingen av regalrättssystemet för den nationella lagstiftningen, gränsälvsöverenskommelsen och fiskearrangemangen i allmänhet.</p> <p>Utredningen är avsedd att vara till hjälp för beslutsfattare och dem som arbetar inom förvaltningsområdet. Detta i syfte att få en klarare helhetsbild av fiskerättigheterna i Norra Finland och kunna planera framtiden utifrån en gemensam grund.</p>		
Förläggare	Jord- och skogsbruksministeriet		
Distribution/ Beställningar	Elektronisk version: julkaisut.valtioneuvosto.fi Beställningar: vnjulkaisumyynti.fi		

Description sheet

Published by	Ministry of Agriculture and Forestry	21 November 2019	
Authors	Peppiina Huhtala		
Title of publication	Fishing rights resting on special grounds and the royal salmon prerogative in Northern Finland – current situation and assessment of possible needs for amendments		
Series and publication number	Publications of the Ministry of Agriculture and Forestry 2019:23		
ISBN PDF	978-952-366-013-7	ISSN (PDF)	1797-397X
Website address (URN)	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-366-013-7		
Pages	78	Language	Finnish
Keywords	royal salmon prerogative, right of ownership, border river agreement, fishing right, fishing agreement, salmon, trout, fishing, fishing tourism, rapids property, commercial fishing, special benefit, special right		
<p>Abstract</p> <p>The report examines the role of the royal salmon prerogative and fishing rights resting on special grounds in Northern Finland as part of the current legislation. In line with the position adopted by Parliament, the report also assesses possible needs for legislative reform, particularly as concerns the royal salmon prerogative. The royal salmon prerogative refers to the right of the State to fish for salmon and sea trout in the major rivers flowing into the Gulf of Bothnia and in the Bay of Bothnia, which dates back to the period of Swedish rule. Over the years, fishing rights in Northern Finland have become a multi-layered entity, which has made it more difficult to conceptualise the overall situation.</p> <p>The report is legal in nature and is structured so that it begins by going through the origins and history of the royal salmon prerogative and ends with an examination of the current legal situation. The first chapter presents legal cases concerning the royal salmon prerogative. The second chapter examines the existence of fishing rights resting on special grounds in North Finland through demarcations of boundaries by judicial decision. The third chapter focuses on the fishing rights of rapids properties, which are reviewed through legal cases, demarcations of boundaries by judicial decision, and legal literature.</p> <p>The fourth chapter deals with fishing rights on the border river between Finland and Sweden, the river Tornionjoki, from the point of view of the royal salmon prerogative. Fishing in the border river region is regulated by a joint agreement, which means that the assessment also takes into account the perspective of international law. The fifth chapter discusses the royal salmon prerogative from the point of view of the management of fishing sites in estuary areas and the restoration of migratory routes. It also examines the results of the survey on the royal salmon prerogative carried out by the Ministry of Agriculture and Forestry. To conclude, the report examines the likely consequences that phasing out the royal salmon prerogative would have on national legislation, the border river agreement and the organisation of fishing in general.</p> <p>The report is intended to help decision-makers and those working in the administrative sector in order to make the fishing rights in North Finland easier to conceptualise and to provide a common basis for future planning.</p>			
Publisher	Ministry of Agriculture and Forestry		
Distributed by/ publication sales	Online version: julkaisut.valtioneuvosto.fi Publication sales: vnjulkaisumyynti.fi		

Sisältö

LUKIJALLE	9
1 Johdanto	11
1.1 Valtion lohiregaalin historiaa	13
1.2 Lohiregaali oikeuskäytännössä.....	16
1.2.1 Vesistöjen rakentamisesta aiheutuneet vahingot.....	18
1.3 Valtion lohiregaali nykyään.....	20
1.4 Perusoikeuksien rajoittamisperusteet	21
2 Kiinteistönmääritystoimitus kiinteistön ulottuvuuden ratkaisijana	24
2.1 Kalastusoikeuksien selvittäminen vesipiirijankäyntien yhteydessä.....	26
2.2 Erityinen etuus kiinteistön ulottuvuutena	27
2.3 Erityinen oikeus henkilökohtaisena oikeutena.....	29
2.4 Kiinteistönmääritystoimitukset Perämerellä ja Tornion-Muonionjoella	31
2.4.1 Lappeankoski, Matkakoski, Iijoki	32
2.4.2 Kukkolankoski	34
2.4.3 Saaret Kuusiluoto ja Sassi, Perämeri.....	36
3 Koskitilojen kalastusoikeudet	37
3.1 Koskikaupat	38
3.2 Pidätetty kalastusoikeus: kiinteistö- vai henkilökohtainen?	41
3.2.1 Johtopäätökset	44
3.3 Erityisen etuuden osakaskunta kalatalousalueen päätöksenteossa.....	45
4 Kalastus rajajokisopimusalueella	48
4.1 T-M-K yhteislupa-alue	50
4.2 Väylän-viehelupa-alue	52
4.3 Koskitilat yhteisluvassa	53
5 Valtion yksityiset kalastuspaikat ja vaellusyhteyden palautus	54
5.1 Kalastuspaikoista luopuminen vesialueiden omistajien hyväksi	55
5.2 Webpropol-kyselyn tuloksia lohiregaalista luopumisesta	57
5.3 Kalastusoikeudet vaellusyhteyden palauttamisen jälkeen	59

6	Lohiregaalista luopumisen vaikutukset	61
6.1	Rajajokisopimus ja kalastuslaki	63
6.2	Taloudelliset vaikutukset	64
6.2.1	Lupatulojen käyttö.....	65
6.3	Vesialueen omistajan asema	66
6.4	Kaupallinen kalastus ja kalastusmatkailu.....	68
6.5	Kalastuksen säätely ja poikkeukset kalastussäätöön.....	69
7	Lopuksi	72
	Lähteet	75
	Lyhenteet	78

LUKIJALLE

Perämerellä ja etenkin Tornion-Muonionjokivarressa erityisperusteisiin kalastusoikeuksiin ja lohiregaaliin liittyvät kysymykset ovat aiheuttaneet epätietoisuutta ja erimielisyyksiä. Tällaisia kysymyksiä ovat etenkin lohiregaalin legitimitetti ja koskitilojen kalastusoikeudet Tornionjoella. Maa- ja metsätalousministeriö on pyrkinyt selvittämään tilannetta johdonmukaisesti eri yhteyksissä, pyrkimyksenä saada selvyttä epäselväksi koettuihin kysymyksiin. Tätä tarkoitusta varten tilattiin Lapin yliopiston tutkija, OTT Juha Joonalta tutkimus lohiregaalista. Joonan tutkimus valmistui vuoden 2015 lopulla ja oli historiallinen katsaus lohiregaalin muodostumiseen, joka paikantuu vuosisatojen taakse. Joonan tutkimuksen pohjalta selvitettiin myös voimassaolevan oikeuden sisältöä nykytilanteessa, historiallinen kehitys huomioiden. Asiaa koskeva emeritusprofessori Erkki Hollon lausunto valmistui syksyllä 2017.

Maa- ja metsätalousministeriö on lisäksi antanut Maanmittauslaitokselle tulostavoitteeksi kiinteistön määritystoimitusten toimittamisen erityisperusteisten kalastusoikeuksien selvittämiseksi. Toimituksia tehtiin vuosina 2014–2015, ja niistä saatiin viimeiset lainvoimaiset päätökset oikeuskäsittelyjen jälkeen vuonna 2018. Yksittäisten selvitysten lisäksi Pohjois-Suomen kalastusoikeudelliseen kokonaisuuteen liittyen on ollut tarpeen koota yhteen tietoa aiemmista selvityksistä ja eri lähteistä. Tämän työn tavoitteena on selvittää sitä, mikä on vuosisatojen ja vuosikymmenien aikana muodostuneiden kalastusoikeuksien sisältö tänä päivänä. Selvityksessä tarkastellaan myös seurauksia valtion lohiregaalin olemassaolon tunnustavan oikeustilan muuttamisesta.

Kiitos selvityksen tekijälle ja selvityksessä ja siihen liittyvien aineistojen kokoamisessa avustaneille, hallinnonalan parissa työskenteleville ja työskennelleille tämän erityisalan asiantuntijoille. Erityiskiitos arvokkaita näkökulmiaan tarjonneille ja selvitystä kommentoineille OTT, professori Pekka Vihervuorelle ja Lapin yliopiston apulaisprofessori, OTT Matti Hepolalle.

Juha S. Niemelä
Osastopäällikkö
Marraskuu 2019

1 Johdanto

Lohiregaali tarkoittaa valtion yksinoikeutta lohen ja meritaimenen kalastukseen Perämeressä ja Pohjanlahteen laskevissa suurissa virroissa.¹ Lohiregaali merkitsee siten poikkeusta kalastuslain (Kall 379/2015) 5 §:n pääsääntöön, jonka mukaan kalastusoikeus kuuluu vesialueen omistajalle. Tästä syystä valtion lohiregaalia ei tule sekoittaa siihen vaihtoehtoon, että valtio voi olla alueen kalastusoikeuksien haltija myös vesialueen omistuksen perusteella.

Keskeisin kalastusta sääntelevä kansallinen lakimme on kalastuslaki ja sen nojalla säädetty valtioneuvoston asetus kalastuksesta (1360/2015). Voimassaolevan kalastuslain 9 §:n mukaan *valtion yksityiset kalastukset pysytetään valtiolla siellä, missä ne vanhastaan ovat olleet ja edelleen ovat valtion hallinnassa*. Tällaisiin kalastuksiin kuuluvat myös lohiregaaliin perustuvat kalastukset vesioikeudellisten kylänrajojen sisäpuolisilla meri- ja sisävesialueilla. Vastaava säännös sisältyi myös vuoden 1982 kalastuslain (286/1982) 12 §:ään sekä vuoden 1951 kalastuslain (503/1951) 5 §:ään.

Vuoden 1982 kalastuslain esitöissä valtion yksityisten kalastusten katsottiin perustuvan yleensä keskiajalta alkunsa juontavaan *kalastusregaalii*², joka sisältää valtion yksinomaisen oikeuden eräiden lohensukuisten kalojen pyyntiin. Voimassaoleva kalastuslakimme tunnustaa valtion lohiregaalin olemassaolon ”*vanhastaan*” olevana kalastuksena, vaikka lohiregaalia ei ole laissa tai sen esitöissä nimenomaisesti mainittu.³

Suomi on Euroopan Unionin (EU) jäsenvaltio sekä sitoutunut moniin sellaisiin *kansainvälisiin sopimuksiin*⁴, joiden periaatteet vaikuttavat kansalliseen kalastuksen sääntelyymme. Kalastuslain 3 §:n 1 momentin mukaan kalastuslakia sovelletaan, jollei yhteistä kalastuspolitiikkaa koskevasta Euroopan unionin lainsäädännöstä tai sen toimeenpanemiseksi

1 Ks. esimerkiksi Järvi, s. 156.

2 Tässä selvityksessä käytetty kalastusregaaliiin sijaan termiä lohiregaali.

3 HE 214/1980 vp, s. 11.

4 Kalastuksen osalta olennaisia unionin säädöksiä on erityisesti yhteisen kalastuspolitiikan (YKP) alla sekä kalastukseen tai kalavarojen hoitoon vaikuttavia säännöksiä luontodirektiivissä, meristrategiadirektiivissä ja vesipuitediirektiivissä.

annetusta kansallisesta lainsäädännöstä taikka vieraan valtion kanssa tehdystä sopimuksesta muuta johdu.⁵

Suomen ja Ruotsin välillä tehty rajajokisopimus (SopS 91/2010), jäljempänä *rajajokisopimus*, sen olennaisena osana oleva Tornionjoen kalastussääntö, jäljempänä *kalastussääntö*, sekä laki Suomen ja Ruotsin välillä tehdyn rajajokisopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta, sopimuksen soveltamisesta ja eräiden lakien kumoamisesta (722/2010), jäljempänä *voimaansaattamislaki*, ovat Kall 3 §:n mukaisia erityissäännöksiä. Rajajokisopimuksen ja kalastussäännön määräyksiä sovelletaan soveltamisalueella ensisijaisesti, jos samasta asiasta on säännöksiä sekä kansallisessa kalastuslaissa että rajajokisopimuksessa ja sen osana olevassa kalastussäännössä.⁶ Lohen kaupallista kalastusta merialueella säädellään puolestaan pitkälti EU:n yhteisen kalastuspolitiikan (EYKP) ja sen toimeenpanemiseksi säädetyin kansallisen lainsäädännön mukaisesti päätetyillä kalastuskiintiöillä sekä kalastusaikaa ja pyydysten määrää säätelevällä valtioneuvoston asetuksella (236/2017) lohenkalastuksen rajoituksista.⁷

Kalastuslakia valmisteltaessa eduskunnan maa- ja metsätalousvaliokunta on todennut, että: *”Valiokunta korostaa Pohjois-Suomen erityisperustieisiin kalastusoikeuksiin ja regaleoikeuteen vielä liittyvien epäselvyyksien systemaattista selvittämistä ja ratkaisemista siten, että oikeudellisesta epävarmuudesta päästään tulevaisuudessa eroon... Valiokunta toteaa, että erityisesti regaleoikeuden osalta tarvitaan vielä lisäselvityksiä, jotta mahdollisesti tarvittavat uudet linjaukset tai oikeustilan säilyttäminen voidaan toteuttaa hallitusti.”*⁸

Maa- ja metsätalousministeriö on edistänyt lohiregaaliin liittyvien epäselvyyksien selvittämistä tilaamalla Lapin yliopiston tutkija, OTT Juha Joonalta tutkimuksen lohiregaalista. Joonan tutkimus valmistui 4.12.2015 ja on oikeushistoriallinen. Tämän jälkeen pyydettiin lausunto Helsingin yliopiston ympäristöoikeuden emeritusprofessori Erkki Hollolta. Hollon lausunto valmistui 19.9.2017 ja siinä otettiin kantaa voimassaolevan oikeuden sisältöön koskien lohiregaalia Joonan tutkimus ja historiallinen kehitys huomioiden.

Rajajokisopimuksen esitöissä veloitetaan puolestaan Maanmittauslaitosta käynnistämään erityisperusteisten kalastusoikeuksien selvittämiseksi tarpeelliset kiinteistönmäärittämis- ja taustatutkimukset sopimusalueella. Taustalla oli sopimusneuvottelujen aikaan alueelta esiin tuotuja väitteitä siitä, että alueella olisi olemassa erityisperusteisia kalastusoikeuksia, joita

5 Kalastuslain kokonaisuudistuksen työryhmän mietintö, s. 10.

6 *Lex specialis* eli erityislait tulevat sovellettavaksi ensisijaisesti suhteessa yleislakeihin *lex generalis*.

7 Lailla Euroopan unionin yhteisen kalastuspolitiikan kansallisesta täytäntöönpanosta, jäljempänä täytäntöönpanolaki (1048/2016) otettiin Suomessa vuoden 2017 alussa käyttöön uusi toimijakohtainen kalastuskiintiöjärjestelmä. Kiintiöjärjestelmän keskeinen sisältö on Suomen kalastuskiintiöiden jakaminen kaupallisille kalastajille määräaikaisina siirrettävinä ja ei-siirrettävinä käyttöoikeuksina.

8 MmVM 31/2014 vp — HE 379/2014 vp, s. 10.

ei ole selvitetty. Tällaisia kiinteistönmääritystoimituksia tehtiin vuosina 2014-2015 muun muassa Kukkolankoskella, Matkakoskessa ja Lappeankoskella. Toimitukset ovat saaneet lainvoiman. Kysymyksessä ovat lohiregaalista erilliset, Pohjois-Suomen epäselvät kalastusoikeudelliset kysymykset, joihin palataan luvussa 2. Myös koskitilojen kalastusoikeudellisia kysymyksiä käsitellään osana tätä lohiregaaliselvitystä luvussa 3.⁹

Maa- ja metsätalousministeriö on pyrkinyt selvittämään myös kansalaisten näkemyksiä ja on tätä varten toteuttanut kaikille avoimen Webproppol-kyselyn lohiregaalista. Kysely toteutettiin siten, että kyselyyn sai vastata kuka tahansa aiheesta kiinnostunut aikavälillä 18.4.-25.5.2018. Tuona aikana kyselyyn vastasi 122 henkilöä. Kyselyn tarkoituksena oli kartoittaa kansalaisten mielipidettä lohiregaaliin, sen soveltamistilanteisiin sekä mahdolliseen lohiregaalista luopumiseen ja luopumisen vaikutuksiin. Kyselyn vastaukset on käsitelty ja kyselyn tuloksia avataan oleellisilta osiltaan osana tätä selvitystä.

Myös Lapin ELY-keskus on aloittanut valtion lohiregaalista luopumisen vaikutusten arvioinnin. Tämän selvityksen päätavoitteena on aiheesta tehtyjen selvitysten ja oikeuskäytännön pohjalta kartoittaa, mihin eri asiakokonaisuuksiin valtion lohiregaali vaikuttaa ja arvioida eduskunnan kannan mukaisesti sitä, tarvitaanko uusia linjauksia ja niiden edellyttämiä muutoksia lainsäädäntöön.

1.1 Valtion lohiregaalin historiaa

Regaalioppi on alkuaan feodaalisesta Italiasta oleva *oppi regaalista kruunun omaisuuserien valtaamisen oikeudellisena perustana*. Regaali oikeuksia oli kahdentyyppisiä *regalia majorja ja regalia minora*, ensimmäinen tarkoitti muun muassa lainsäädäntö- ja tuomiovaltaa, kun taas jälkimmäiseen kuuluivat kuninkaan oikeudet tuloa tuottaviin oikeuksiin, kuten kalastukseen.¹⁰

Juha Joonan on tutkinut lohiregaalin historiaa 1200- luvulta aina 1900- luvulle saakka. Tutkimuksesta käy ilmi, milloin ja miten nykyinen oikeustila lohiregaalista on muodostunut. Lohiregaalia koskeva käytäntö muotoutui keskiaikana, jolloin Suomi oli osa Ruotsin kuningaskuntaa. Joonan tutkimuksen mukaan lohiregaali ei kuitenkaan ole syntynyt oikeudellisessa mielessä kestäväällä tavalla, sillä lohiregaalin syntyä aikana, Kruunun fiskaalisista tarpeista johtuen, erilaisia omaisuuseriä otettiin Kruunulle. Joonan mukaan keskeistä oikeuden syntymisellä oikeudellisesti hyväksyttävällä tavalla olisi, että asiasta olisi päättänyt

⁹ HE 264/2009 vp, s. 20. Maa- ja metsätalousministeriö antoi Maanmittauslaitokselle tulostavoitteeksi, rajajokisopimuksen esitöiden pohjalta selvittää Perämeren- ja Tornion-Muonionjoen epäselviä kalastusoikeuksia.

¹⁰ Haataja, s. 479.

sellainen taho, jolla on ollut *oikeuden syntyaikana* oikeus antaa sellainen säännös, jonka nojalla valtion lohiregaalin voidaan katsoa tulleen osaksi oikeusjärjestystä.¹¹

Joonan mukaan lohiregaalin syntyperustetta tulee tarkastella eri tavalla kolmen eri alueen osalta. Ensimmäiseksi lohiregaalin muotoutumista tulee tarkastella eri tavalla *vanhojen talojen*¹² ja *uudistalojen*¹³ osalta. Vanhojen talojen osalta kaikki kiinteistöön kuuluneet oikeudet ovat kuuluneet taloille, kun taas uudistalojen osalta oikeudet, kalastusoikeus mukaan lukien, on kuulunut alkuperäisessä mielessä Kruunulle, joka hallitsi uudistalojen maita ja vesiä ennen uudisasutusta ja yksityistä omistusta. Lisäksi Tornionjoen latvaosia (Köngämäja Lätäseno), eli nykyistä Enontekiön aluetta tulee Joonan mukaan tarkastella omana kokonaisuutenaan. Kysymys on Enontekiön alueella lähtökohtaisesti sama kuin muiden uudistalojen kohdalla sillä erotuksella, että alueella on alueen alkuperäisväestölle, eli saamelaisille, kuuluva kalastusoikeus, jota vasten kysymystä lohiregaalista tulee tarkastella.¹⁴

Joonan tutkimuksen perusteella valtion regaalioikeuden legitimitettiin, eli oikeudellinen perusta, on mahdollista asettaa kyseenalaiseksi. Toisaalta tutkimuksessa on löydetty vahvat perusteet siitäkin, miten lohiregaalia on alettu toteuttaa hallinnollisilla määräyksillä 1700-luvun loppupuolella. Joonan mukaan lohiregaali on mainittu hallinnollisissa asiakirjoissa, mutta lohiregaalia ei kuitenkaan otettu legitimiillä tavalla osaksi sen aikaista lainsäädäntöä.¹⁵

Hollon ja Joonan mukaan lohiregaalin voidaan katsoa olevan eräänlaista oikeudellista perintöä ajalta, jolloin Suomi oli osa Ruotsia. Suomen suurruhtinaskunnan ensimmäinen oma kalastussääntö tuli voimaan vuonna 1865, jota ennen oli voimassa Ruotsin lohiregaalin tietyllä tavalla tunnustava kalastussääntö. Hollo korostaakin, että vuoden 1865 kalastussääntö oli kansallisen kalastuslainsäädäntömme historiallinen perusta. Sittemmin kalastussääntö uudistettiin vuoden 1902 kalastussäännöllä, johon vuonna 1932 tehdyssä lisäyksessä tunnustetaan valtiolle kuuluvan oikeus lohen- ja taimenen kalastukseen Oulujoesta pohjoiseen Pohjanlahteen laskevista joista, siis myös Kemijoesta ja Tornionjoesta. Käsitys kruunulle pidätettyjen yksityisten kalastusoikeuksien olemassaolosta vakiintui sittemmin

11 Joonan, s. 25. ja s. 64.

12 Pello oli Pohjoisin kylä, jonne talonpoikaisasutus ulottui 1550-luvulle tultaessa, *vanhoilla taloilla* tarkoitetaan siten jokivarren aluetta Perämeren rannikolta aina Tornionjoen yläjuoksulla sijaitsevaan Pelloon asti. Kiinteä talonpoikaisasutus levisi tätä Pohjoisemmaksi ja osittain myös Enontekiön alueelle myöhemmin, vasta 1600-luvun alku-puolelta lähtien, jolloin asutusta tällä seudulla kutsutaan *uudistaloiksi*. Joonan, s. 27-28.

13 Myöhemmin levinnyttä asutusta Pellostä pohjoisemmaksi kutsuttiin uudistaloiksi.

14 Joonan, s. 27-28.

15 Yhtenä tärkeänä regaalin tunnustavana asiakirjana Joonan mainitsee vuoden 1786 määräyksen, missä Tornionjoen lohienkalastus tuli vuokrata ulkopuolisille määrättyä rahasummaa vastaan 15 vuodeksi. Tätä perusteltiin sillä, että lohienkalastukset aiheuttivat riitoja talollisten kesken. Lisäksi viranomaiset katsoivat, että lohienkalastuksen kuuluminen taloille aiheutti sen se, että talonpojat eivät keskittyneet maanviljelyyn. Väestö kuitenkin pyysi, että tästä päätöksestä huolimatta lohienkalastus pysytettäisiin paikallisella väestöllä mutta tämä hakemus hylättiin 2.10.1786 annetulla kuninkaallisella päätöksellä. Joonan, muistio, s. 7.

kansalliseen kalastuslainsäädäntöömme ja edelleen voimassaolevan kalastuslain 9 §:ssä valtion yksityiset kalastukset pysytettiin valtiolla siellä, missä ne vanhastaan ovat olleet ja edelleen ovat sen hallussa.¹⁶

Hollo korostaa edelleen, että vuoden 1951 kalastusasetuksen (695/1951) hallituksen esitykseen laki- ja talousvaliokunnan antaman mietinnön mukaan: *“...historiallisen kehityksen ja meillä vallitsevien olojen mukaisesti uudistuksen toteuttaminen on mahdollista vain säilyttämällä kalavesien omistus nykyisellään. Niin ikään ovat muunlaiset, lainsäädännössä ainakin jo 1700-luvulta lähtien mainitut kalastusoikeudet edelleen pysyttävä voimassa.”* Se, että viittaus valtion hoidossa oleviin kalastuksiin käsitti myös lohenkalastusoikeudet, ilmenee saman valiokunnan aikaisemmasta mietinnöstä (13/1943), joka annettiin edeltävästä, rauenneesta hallituksen esityksestä uudeksi kalastuslaiksi (18/1943).¹⁷

Yleisesti voidaan todeta kalastuksen sääntelyn olleen lohiregaalin syntyaikoina jäsentymä-
töntä, mikä ilmeni esimerkiksi siinä, että se oli verotuksellisesti itsenäinen osa-alue esimerkiksi tilan verotuksesta yleensä. Tämä jätti Kruunulle paljon varaa toteuttaa fiskaalisia tarpeita nimenomaan kalastusten verotuksen kautta. Erilaisia lohenkalastukseen perustuvia veroja olikin eri aikakausina lukuisia ja sittemmin käytäntö muotoutui siihen suuntaan, että verottamisen sijaan Kruunu alkoi vuokrata kalastuksia talonpojille. Joona kuitenkin haluaa kiinnittää huomiota siihen, että vaikka Kruunun omaisuuserien valtaaminen toteutettiin laajamittaisesti ja ilman suurta vastustusta, ei kalastusoikeuksien omistus sinänsä ollut tuona aikana talonpojille relevantti kysymys, vaan he myönsivät lohenkalastuksen kuuluvan kruunulle siitä syystä, että heille oleellinen oikeus kalastukseen siirtyi heille pitkien vuokrasopimusten muodossa.¹⁸

Yhteenvetona voidaan todeta, että lohiregaali näyttäisi syntyneen asteittain aikana, jolloin yhteiskunta oikeusjärjestelmineen olivat kovin erilaisia, mitä nykyään. Tästä syystä kulloisenaikin aikakautena syntyneitä käytänteitä tulee tarkastella sen aikakauden oikeudellisessa ja laajemmassa, aikakaudelle tyypillisessä yhteiskunnallisessa viitekehityksessä. Tämä on hankalaa, sillä oikeusjärjestys mielletään nykyisin voimassaolevien käsitteiden ja periaatteiden kautta olemassaolevan yhteiskunnan kontekstissa.¹⁹

16 Hollo, s. 6-7.

17 Hollo, s. 5-6.

18 Toisaalta ei ole Joonan mukaan täysin selvää, onko tuona aikana veroa maksettu nykyisesti tunnetulla perusteella, että veroa maksetaan jostain mitä omistetaan, vai keskieurooppalaisen feodaaliyhteiskunnan oikeusperiaatteella, että veroa maksetaan sille, joka omistaa. Joona, s. 104-105.

19 Joona, s. 23.

1.2 Lohiregaali oikeuskäytännössä

Lohiregaali käsitteenä ei ole ollut helposti omaksuttavissa ja sisällöllisesti määriteltävissä edes oikeuskäytännössä. Suomessa lohiregaalin olemassaolo on hyväksytty oikeuskäytännössä, mutta siitä ei tiettävästi ole annettu suoranaisesti lohiregaalin asemaa koskevia ennakkopäätöksiä. Lohiregaalia on sivuttu, toteamalla sen olemassaolo, esimerkiksi vesistöjen rakentamisesta lohenkalastukselle aiheutuneiden vahinkojen korvaamisoikeuden käynneissä. Päätöksissä ei kuitenkaan ole tarkemmin yksilöity, mihin lohiregaali varsinaisesti perustuu. Tämä voi johtua siitä, että lohiregaalin syntyhistoria paikantuu varsin kauas menneisyyteen, jonka lisäksi suomalaisessa oikeuskäytännössä pääasiana ei ole koskaan ollut *de facto* (lohi)regaalien olemassaolo.²⁰

Korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO:1931-II-476 on kuitenkin maininta lohiregaalin syntytavasta. Käsiteltävässä asiassa kalastuskunta oli vaatinut valtiota luovuttamaan sen vuokralle antamat lohen ja taimenen kalastuspaikat ja niistä määräämisen kalastuskunnalle, koska sen mielestä valtiolla ei ollut niihin laillista oikeutta. Korkein oikeus pysytti hovioikeuden tuomion: *„, koska kyseessä olevain kalastuspaikkain oli katsottava ylimuotoisista ajoista kuuluneen valtion etuuksiin,..”* hovioikeus hylkäsi kalastuskunnan kanteen rakennuskaaren 18 luvun 1 §:n nojalla (*kruunun yksityisistä kalastuksista*).²¹

Ruotsissa lohiregaalia on pääasiana käsitelty korkeimmassa oikeudessa (HD) vuosina 1951 ja 1967. Varhaisemmassa ratkaisussa oli kyse Tornionjoen Pellon yläpuolisista latvavesistöistä, missä kalastusoikeuden katsottiin kuuluvan kokonaan vesialueen omistajalle. Jälkimmäinen koski aluetta jokisuulta Pelloon, siinä HD:n enemmistö katsoi lohenkalastuksen kuuluvan valtiolle.²²

Vuoden 1951 tuomiossa oli kysymys maanjakotoimitukseen liittyen siitä, kuuluiko Muonio- ja Lainiojoen varrella lohenkalastusoikeus regaalina kruunulle vai omistusperusteella kylän taloille. Kruunun regaaliperusteiset vaatimukset hylättiin, mutta lähinnä sillä muodollisella perusteella, että regaaliin perustuvaa erityistä kalastusoikeutta ei ollut merkitty maanjakokirjaan. Kuitenkin asiaan hankitussa kamarikollegion selonteossa saatetaan kyseenalaiseksi käsitys, jonka mukaan regaalien mainitseminen edellisestä säädöksestä olisi merkinnyt regaalien kumoutumista, vaan regaaliasia jätettiin pikemminkin vallitsevan oikeustilan varaan.²³

²⁰ Hollo, s. 4.

²¹ Hollo, s. 7.

²² NJA 1967:103 s. 201, NJA 1951:712, s. 413. NJA. Ks. myös oikeustapausanalyysejä Joonan, s. 21 ja Hollo s. 4-5.

²³ NJA 1967:103. Ks. myös Joonan, s. 21-22 ja Hollo, s. 4.

Vuoden 1967 tuomiossa kysymys oli Vitsaniemen kylän vesialueen omistajien vaatimuksesta saada vahvistetuksi heidän oikeutensa lohenkalastukseen siltä osin kuin he maksoivat regaalina korvausta valtiolle, myös suoritetun vuokran palauttamista vaadittiin. Kihlakunnanoikeus ja hovioikeus hyväksyivät kanteen, mutta HD hylkäsi vaatimukset äänestyksen jälkeen kumoten samalla alempien oikeusasteiden toisenlaiset ratkaisut. Tämän päätöksen laajoihin selvityksiin perustuvat arviot johtivat oikeuden mukaan siihen, että **regalioikeuden alkuperän tulkinnanvaraisuudesta huolimatta sillä katsottiin olevan oikeudellisesti reaalin sisältö**²⁴

Suomessa taas Vaasan hovioikeus katsoi päätöksessään 27.4.1962 lohenkalastusoikeuden kuuluneen Alatornion kunnan rannikolla vanhastaan valtiolle erotettuna tilojen vesialueen omistuksesta. Vaasan hovioikeuden päätös oli äänestyspäätös ja eriä mieltä oleva jäsen olisi pysyttänyt kihlakunnanoikeuden erilaisen ratkaisun. Korkein oikeus ei antanut muutoksenhakulupaa (KKO 1966:217), joten hovioikeuden tuomio on lainvoimainen.

Kysymys oli Alatornion kunnan Laivaniemen ja Laivajärven kalastuskuntien ja valtion välisessä kiistassa koskien sitä, että kalastuskunnat olivat vuokranneet vesialueeltaan kalastuspaikkoja lohenkalastusta varten ja ryhtyneet itsekin harjoittamaan lohenkalastusta. Valtio oli asiassa kantajana vaatien kalastuskunnilta korvausta, sillä valtion mukaan alueen lohenkalastuspaikat lohenkalastusoikeuksineen yleensä kuului valtiolle. Kalastuskunnat vastustivat kannetta.

Kihlakunnan oikeus ratkaisi asian vuonna 1961 kalastuskuntien hyväksi, lausuen muun muassa, että: *”...hallinnolliset viranomaiset tosin olivat vuosisatoja hallinnollisilla säännöksillä ja toimenpiteillä selittäneet lohenkalastusoikeuden kuuluneen valtiolle irrallisena maan ja vesialueen omistusoikeudesta, vaikka laissa ei ollut tästä säännöstä, sekä että valtion väitetty oikeus lohenkalastukseen ei ollut ollut yksinomainen, vaan myös maanomistajilla oli ollut lohenkalastusoikeus. Tämän vuoksi ja kun ei ollut näytetty, että valtiolla olisi vanhastaan ollut lohenkalastuspaikka kalastuskunnan vesialueella vaan kalastuskunta olisi hallinnut vesialueellaan olleita lohenkalastuspaikkoja vuosisadat, kihlakunnan oikeus on hylännyt kanteen. Valtio on veloitettu suorittamaan kalastuskunnalle oikeudenkäyntikulukorvauksia.”*

Hovioikeus päätyi sen sijaan päinvastaiseen, lainvoiman saaneeseen ratkaisuun: *”...lohenkalastusoikeus on Alatornion rannikolla vanhastaan kuulunut valtiolle erotettuna tilojen vesialueen omistusoikeudesta. Tämän vuoksi ja koskei Laivaniemen ja Laivajärven kalastuskunta ole näyttänyt, että sillä olisi erityinen lohenkalastuspaikka vesialueellaan...hovioikeus katsoo, että lohenkalastusoikeus Laivaniemen ja Laivajärven jakokunnan vesialueella kuuluu valtiolle”*

²⁴ Joona, s. 21. Ks. myös Hollo, s. 4-5.

1.2.1 Vesistöjen rakentamisesta aiheutuneet vahingot

Sittemmin Kemijoen ja lijoen voimalaitosrakentamisen yhteydessä patoamisesta aiheutuneita vahinkoja korvaamista koskevissa päätöksissään vesiylioikeus (VYO 75/1983, VYO 33/1982, VYO 80/1978) katsoi selvitettyksi, että Kemijoen ja lijoen vesistöissä sekä niiden edustan merialueella lohen ja meritaimenen kalastusoikeus kuuluu valtiolle sen yksinomaisten regaali-oikeutena.

Toisaalta vesiylioikeus katsoi samalla, että lohen ja meritaimenen kalastusta on vanhaan saatu harjoittaa Kemijoen vesistöissä ja sen edustan merialueella ilman että valtio, joka on ollut tietoinen tästä pitkään jatkuneesta kalastuksesta, on puuttunut siihen (VYO 33/1982). Vesiylioikeus katsoi edelleen, että tämä kalastus, jota ovat harjoittaneet muutkin kuin vesialueiden omistajat, on muodostanut tärkeän osan paikallisen väestön toimeentulosta. Muun muassa näistä syistä johtuen, *kalastusetus määrättiin korvattavaksi kaikille luvallisilla välineillä lohta ja meritaimenta kalastaneille yksityisille henkilöille Pohjolan Voima Oy:n ja osittain Kemijoki Oy:n toimesta.*

Päätöksessään vesiylioikeus toteaa lohiregaalin osalta seuraavaa: *”Vesiylioikeus katsoo selvitettyksi, että Kemijoen vesistöissä ja sen edustan merialueella lohen ja meritaimenen kalastusoikeus ei ole vesialueen omistukseen perustuva oikeus. Näiden kalalajien kalastusoikeuden on katsottava kuuluvan tällä alueella valtiolle sen yksinoikeutena (kalastusregali) vesialueen omistussuhteista riippumatta”* ja edelleen, että: *”Vesiylioikeus toteaa, että lohen ja meritaimenen kalastusta on vanhastaan saatu harjoittaa Kemijoen vesistöissä ja sen edustan merialueella ilman että valtio, joka on ollut tietoinen tästä pitkään jatkuneesta kalastuksesta, on puuttunut siihen”.*

Simojoen uittosäännön kumoamista ja uittoväylän kunnostamisesta lohenkalastukselle aiheutunutta vahingonkorvausta on käsitelty vesioikeudessa, vesiylioikeudessa ja korkeimmassa oikeudessa. Vesiylioikeus on 22.12.1981 antamassaan päätöksessään *katsonut vesioikeuden tavoin*, että vaikka lohenkalastusoikeus Simojoen vesialueella kuului valtiolle regaali-oikeuden nojalla, olivat vesialueen omistajat saaneet vuosikymmenien ajan harjoittaa alueella lohenkalastusta valtion siihen puuttumatta. Täten vesialueen omistajat olivat saaneet *valtion tosiasiallisella suostumuksella käyttää hyväkseen lohenkalastuksen tuottaman edun ja olivat näin ollen sen loukatun oikeushyvän haltijoita, joille uittoväylän kunnostus aiheutunut vahinko lohenkalastukselle kohdistui. Simojokea koskeva asia eteni korkeimpaan oikeuteen, joka pysytti vesiylioikeuden päätöksen (KKO:1983-II-29).*²⁵

Korkeimman oikeuden antamissa vuosikirjaratkaisuissa KKO 1952 II 70 sekä KKO 1980 II 100 valtiota pidetään päätöksissä käsitellyillä alueilla kalastusoikeuden haltijana lohen ja

²⁵ Sen vuoksi ja ottaen lisäksi huomioon, että maa- ja metsätalousministeriö, jolle kuului puhevalta mahdollisen regaali-oikeuden osalta ei ollut tämän asian yhteydessä tehnyt vaatimusta lohenkalastukselle aiheutuneen vahingon korvaamisesta valtiolle.

taimenen osalta ja että valtiolle kuuluu *yksinomainen oikeus* harjoittaa kyseistä kalastusta ja määrätä siitä, jolloin voitaisiin ehkä ajatella, että muille mahdollinen syntynyt rinnakkainen lohenkalastusoikeus ei mahtuisi lohiregaalin määritelmän sisään.²⁶ Kuitenkin, kuten vesistöjen rakentamista koskevissa vahingonkorvaustuomioista voi päätellä, valtion suostumuksella on saattanut syntyä kalastusetus myös alueella kalastusta pitkään harjoittaneille. Täten ratkaisut antavat viitettä siitä, että lohiregaali saattaa lakata olemasta valtion yksinomainen lohenkalastusoikeus alueella, seurauksena valtion passiivisesta kalastusten hallinnoinnista.

Toisaalta vahingonkorvausten maksamiseen liittyen esimerkiksi Halonen lausuu vuonna 1969 korkeimpaan oikeuteen edenneen Kemijoen Uittoyhdistyksen vahingonkorvausoikeudenkäynnistä Taivalkoskella sijaitsevan Kurinpadon rikkomista koskevasta tuomiosta (KKO 1951 L 18), että ratkaisussa on selvästi esitetty, että valtion lohen- ja taimenkalastusoikeus ei rajoitu määrättyihin paikkoihin, vaan käsittää koko joen, joten sillä, että Kemijoen Uittoyhdistys kuitenkin tuomittiin maksamaan korvausta vesialueen omistajille ***ei ole merkitystä itse lohenkalastusoikeuteen nähden***, koska vesioikeuslain (VOL 31/1902) II luvun 19 §:n 1 momentin mukaan myöskin kalastusoikeuden haltijalla on oikeus saada korvausta uiton kalastukselle aiheuttamasta vahingosta ja kun enemmistö katsoi kalastuksen tapahtuneen valtion suostumuksella.²⁷

Lisäksi esimerkiksi kalastusneuvos Hellevaara on todennut lausunnossaan vuonna 1948 seuraavaa: ”Nykyinen vesilainsäädäntö vuodelta 1902 selvitti kysymystä kalastusoikeudesta ja sen laajuudesta yleensä, mutta tätä lainsäädäntöä on sillä alueella, missä valtion regalekalastukset sijaitsevat, ***tahdottu väärällä tavalla hyväksikäyttää siten***, että kalastuskunnilla muka olisi oikeus päättää vesialueensa lohenkalastuksistakin, vaikka sanottu lainsäädäntö ei millään tavalla lisännyt vesialueen osakkaiden kalastusoikeutta ja lohenkalastukseen nähden tämä onkin aivan mahdotonta, sillä valtion oikeus siihen on pidätetty koskemattomana rakennuskaaren 18 luvun 1 §:n säännöksillä VV: n 1734 ja 1902 ja niiden kanssa asiallisesti yhtäpitävillä säännöksillä vuoden 1766 kalastussäännön 3 luvun 1 §:ssä ja vuoden 1866 1 luvun 3 §:ssä, joiden mukaan kruunun yksityiset kalastukset meressä, ky-meissä, virroissa, joissa ja järvissä pysytetään kruunulle siellä missä ne vanhastaan ovat ja edelleen ovat sen hallussa”²⁸

26 KKO 1952 II 70 perusteluissa todetaan, että: ”Kun valtiolla oli yksinomainen oikeus lohen kalastamiseen rannikkovedessä meressä, katsottiin yksityisen tilanomistajan kalastusoikeuden haltijan lohirsien asettamisella veteen loukanneen vallitsevaa oikeusasemaa. Sen palauttamiseksi entiselleen myönnettiin UL 7 luvun 14 §:n mukainen virka-apu.”

27 Seppovaara, s. 57.

28 Seppovaara, s. 61.

1.3 Valtion lohiregaali nykyään

Lohiregaali ilmenee eri vesistöalueilla eri tavoin, osin tämän voidaan nähdä johtuvan siitä, että vesistöjen patoamisen ja säännöstelyn myötä lohiregaalilla on käytännön merkitystä nykyään enää osassa niistä vesistöalueissa, mitä lohiregaali määritelmällisesti koskee. Lohiregaalilla on käytännön merkitystä edelleen ainakin Tornionjoen kalastusalueella sekä yksittäisinä, vuokralle annettavina kalastuspaikkoina. Valtion lohiregaaliin perustuvia kalastuksia on tällä hetkellä kolmentyyppisiä:

1. Valtio on Tornion-Muonionjoen ja Könkämäenon yhteislupa-alueen, jäljempänä *T-M-K yhteislupa-alue*, osapuolena lohiregaaliin perustuen niin, että lupatulot tuloutetaan osittain valtioille ja osittain yhteisluvassa mukana oleville alueen kalastusoikeuksien haltijoille siitä tehdyn sopimuksen mukaisesti siten, että lupatulot jaetaan valtioiden välillä, jonka jälkeen yhteisluvassa oleville vesialueen omistajille lupatuloja tuloutetaan muun kalan kuin lohen- ja meritaimenen pyynnin osalta.
2. Metsähallitus vuokraa valtion yksityisiä kalastuksia (sis. regaaliset kalastuspaikat) kaupallisille kalastajille.
3. Maa- ja metsätalousministeriö on vuokrannut Kiiminkijoella koko lohiregaalin Kiimingin kalastusalueelle.

Ensimmäiseksi valtio on T-M-K yhteislupa-alueen osapuolena lohiregaaliin perustuen, koska rajajokisopimuksen osana olevan kalastussäännön 17 §:n 1 momentin mukaan valtioiden asianomaiset viranomaiset voivat luovuttaa kalastuslupia siellä, *missä oikeus lohen tai taimenen kalastukseen kuuluu valtiolle*. Edelleen kalastussäännön 17 §:n 2 momentin mukaan viranomaiset voivat sopia jokialueen muiden kalastusoikeuden haltijoiden kanssa yhteisestä kalastusluvasta, joka oikeuttaa kalastukseen kalastuslupa-alueella valtakunnanrajasta riippumatta. Yhteislupa-aluetta käsitellään tarkemmin luvussa 4.

Toisella tavalla lohiregaali ilmenee yksityisten kalastuspaikkojen vuokraamisena Metsähallituksen toimesta. Valtiolla on muun muassa Tornion- Kemi- ja Simojoen edustalla kalastuspaikkoja, joita Metsähallitus vuokraa lohen kalastukseen. Vuokrasopimukset uusittiin viimeksi vuonna 2016, jolloin paikkoja vuokrattiin 75. Näistä paikoista 21 sijaitsi kylän rajojen sisäpuolella olevilla vesialueilla ja kuulunevat siten lohiregaalin piiriin. Kalastuksia vuokrataan kaupallisille kalastajille. Valtion yksityisiä kalastuspaikkoja käsitellään luvussa 5.²⁹

²⁹ Uuden kalastuslain tulon myötä lohiregaalipaikkojen hallinnointi siirtyi alueiden ELY-keskuksilta Metsähallitukselle, joka hallinnoi myös valtion omistamia vesialueita.

Kolmanneksi lohiregaali ilmenee siten, että maa- ja metsätalousministeriö on vuokrannut koko lohiregaalin Kiiminkijoella Kiimingin kalatalousalueelle. Lisäksi valtio on myynyt joi-tain kalastuspaikkoja yksityishenkilölle, jolloin näiden yksityisten kalastuspaikkojen omis-tusoikeus on siirtynyt kauppakirjojen ehtojen mukaisesti ostajalle.

1.4 Perusoikeuksien rajoittamisperusteet

Kalastusta koskevalla sääntelyllä on liittymäkohtia myös perusoikeuksiin. Kalastuslain 5 §:n pääsäännön mukaan kalastusoikeus kuuluu *vesialueen omistajalle*, jolla on oikeus har-joittaa kalastusta ja määrätä siitä, jollei hän ole luovuttanut kalastusoikeuttaan toiselle ja jollei kalastuslaissa ole säädetty toisin.³⁰ Kalastukseen liittyvät erilaiset rajoitukset koskevat yleensä perustuslain (PL 731/1999) 15 §:n mukaista omaisuuden suojaa sekä PL 18 §:ssä turvattuja oikeuksia, kuten oikeutta elinkeinon harjoittamiseen. Saamelaisten kotiseu-tualueella kalastuksen sääntelyllä on vaikutusta myös PL 17 §:n 3 momentin saamelaisten kulttuuri-itsehallintoa koskevien säännösten kannalta.

Rajajokisopimuksen sopimusalueen pohjoisin- eli latvaosa sijoittuu saamelaiskäräjistä an-netun lain (974/1995) 4 §:ssä määritellylle saamelaisten kotiseutualueelle, joten rajajoki-sopimuksen sisältämiä kalastusrajoituksia tarkasteltiin valmistelun yhteydessä suhteessa perustuslain 15 §:ssä turvattua omaisuudensuojaa-, 18 §:n elinkeinovapautta-, 20 §:n ympäristövastuuta- ja 17 §:n 3 momentin saamelaisten kulttuuri-itsehallintoa koskevien säännösten kannalta. Rajoitusten kohdentumisen osalta perustuslakivaliokunta arvioi so-pimuksen määräyksiä lisäksi perustuslain 6 §:ssä turvattun yhdenvertaisuuden kannalta.³¹

Vesialueen omistajan kalastusoikeuksia rajoittavat kuitenkin suoraan lakiin perustuvat *yleiskalastusoikeudet*, kuten onkiminen ja pilkkiminen. Vesialueen omistusoikeuteen sisäl-tyvä kalastusoikeus ei siten ole yksinomainen, vaikkakin se ilman muuta nauttii peruslain turvaamaa omaisuudensuojaa. Lohiregaalin voidaan nähdä olevan vesialueen omistajan kalastusoikeuden kanssa rinnakkain ilmenevä *erityisperusteisen kalastusoikeuden*³² kal-tainen kalastusoikeus, jolla on kuitenkin julkisoikeudellinen perusta ja joka samalla myös *vesialueen omistajan kalastusoikeuden kokonaan poissulkeva kalastusoikeus lohen ja meri-taimenen osalta*.³³

30 HE 192/2014 vp, s. 5-6. Kalastusoikeuteen on katsottu kuuluvan myös oikeus vesialueen kalakannan taloudelliseen hyväksikäyttöön ja oikeus järjestää vesialueen käyttö ja hoito. Vesialueen omistaja voi esimerkiksi KalL 12 §:n nojalla antaa toiselle oikeuden kalastaa itselleen kuuluvan kalastusoikeuden nojalla tai KalL 11 §:n perusteella vuokrata kalas-tusoikeuksiaan. KalL 11 § ja 12 §:n mahdollistavat kalastusoikeuden haltijan *omaisuuden käytön ja hyödyntämisen*.

31 HE 264/2009 vp, s. 4.

32 Kalastusoikeus voi perustua myös *kiinteistölle kuuluvaan erityiseen etuuteen tai erityiseen oikeuteen*. Nämä *eri-tyisperusteiset kalastusoikeudet* eivät ole yksinomaisia, vaan rinnakkaisia vesialueen omistajan kalastusoikeuden kanssa ja myös erityisperusteiset kalastusoikeudet nauttivat perustuslain omaisuudensuojaa.

33 MML 3250/00 08/2014, s. 2.

Vesialueen omistusoikeus kattaa siis lähtökohtaisesti kalastusoikeuden, joka nauttii perustuslain takaamaa omaisuudensuojaa. Perustuslakivaliokunnan myötävaikutuksella on kuitenkin säädetty useita vesialueen omistajan omaisuuden suojaa heikentäviä lakeja. Valiokunta onkin korostanut, että omaisuudensuojasäännöksen turvaamaan kalastusoikeuteen on vakiintuneesti kohdistunut erilaisia rajoituksia, kuten itse kalastamiseen liittyviä rajoituksia ja kieltoja sekä velvoitteita hyväksyä muunkin kuin omistajan oikeus kalastaa vesialueella.³⁴

Omaisuuden suojan osalta ei myöskään kansainvälisistä ihmisoikeussopimuksista aiheudu perustuslain asettamiin vaatimuksiin juurikaan lisävelvoitteita. YK:n Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (KP- sopimus 8/1976) ei turvaa lainkaan oikeutta omaisuuden suojaan erillisenä ihmisoikeutena. *Euroopan ihmisoikeussopimukseen*³⁵ (EIS) sisältyy omaisuuden suoja koskeva ensimmäinen lisäpöytäkirja, jonka 1 artiklan 1 kappale takaa jokaiselle luonnolliselle- ja oikeushenkilölle oikeuden nauttia rauhassa omaisuudestaan, lisäksi sopimusmääräys sääntelee pakkolunastuksen ja muun omaisuuden ottamisen edellytyksiä. Sopimukseen tai sen lisäpöytäkirjoihin ei Suomen PL 18 §:ää vastaavia määräyksiä elinkeinon harjoittamisesta osana perusoikeuksia sisälly. Omaisuuden suojan käsitettä on tästä huolimatta Unionin oikeuskäytännössä tulkittu laajasti siten, että sopimusmääräys omaisuuden suojasta antaa suojaa myös oikeudelle harjoittaa elinkeinoa.³⁶

Perusoikeuksien kunnioittamiseksi ei oikeusvaltiossa riitä se, että säännösten todetaan perustuslakivaliokunnan harjoittamassa abstraktissa etukäteisarvioinnissa täyttävän perusoikeuksien yleiset rajoitusedellytykset. Päätösten ja toimenpiteiden on lisäksi täytettävä perusoikeuksien rajoitusedellytykset kulloinkin käsillä olevassa tilanteessa. Tästä syystä myös tuomioistuimet voivat tarvittaessa arvioida niiden päätösten ja muiden toimenpiteiden asianmukaisuutta jälkikäteen, joilla perusoikeuksia yksittäisissä tilanteissa rajoitetaan. Perusoikeusperiaatteet toimivat tuomioistuimissa kuitenkin pikemminkin tulkinta- kuin ratkaisuperiaatteina.³⁷

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen (EIT) käytäntö osoittaaakin, että kalastuslainsäädännöstä aiheutuvat omistusoikeuden käytön rajoitukset eivät helposti merkitse lisäpöytäkirjan turvaaman omistusoikeuden loukkausta. Kalastuslain mukaiset omaisuuden suojan rajoitukset tulevat ennen muuta arvioitavaksi EIS:n sopimusmääräyksen 2 kappaleen valossa, jonka mukaan 1 kappaleen määräykset *„...eivät kuitenkaan saa millään tavalla*

34 Muun muassa PeVL 5/2017 vp, PeVL 44/2016 vp, PeVL 58/2014 vp. Ks. myös Tuori, Kaarlo: lausunto Tenojoen kalastuksen sääntelystä, s. 11.

35 Yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi sellaisena, kun se on muutettu 11. ja 14. pöytäkirjalla (SopS 85-86/1998).

36 KHO:n lausunto, s. 2-3.

37 Tuori, s. 265.

*heikentää valtioiden oikeutta saattaa voimaan lakeja, jotka ne katsovat välttämättömiksi omaisuuden käytön valvomiseksi yleisen edun nimissä tai taatakseen verojen tai muiden maksujen tai sakkojen maksamisen.*³⁸

Suomi on saanut Euroopan ihmisoikeustuomioistuimelta langettavan tuomion tapauksessa *Posti ja Rahko v. Suomi* (24.9.2002), koska EIT näki sopimuksen 6 artiklaan (*oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin*) liittyviä ongelmia, sillä ammattikalastajina toimineilla valittajilla ei ollut mahdollista saattaa valtiolta vuokraamiinsa lohenkalastuspaikkoihin kohdistuneita rajoituksia tuomioistuimen käsiteltäväksi EIS: n 6 artiklan 1 kappaaleen edellyttämin tavoin. EIT katsoi kuitenkin kysymyksessä olleen kalastusoikeuksien rajoittamisella asetuksilla, *sellaiseksi pöytäkirjassa tarkoitetuksi omaisuuden käytön kontrolliksi, joka varsin selvästi mahtui valtion harkintavallan piiriin.*

Samoin tapauksessa *Alatulkila ja muut v. Suomi* (28.7.2005) EIT katsoi, että Suomi ei ollut rikkonut Euroopan ihmisoikeussopimusta, koska kalastusrajoituksia pidettiin omaisuuden suojan kannalta ongelmattomina. EIT näki jälleen enemmän ongelmia suhteessa sopimuksen 6 artiklaa koskien, joskaan tältäkin osin sopimusta ei katsottu loukatun. Tapauksessa oli kysymys suomalais-ruotsalaisen rajajokikomission tekemästä kalastusrajoituksia sisältävästä päätöksestä, jonka kalastusrajoitukset olivat pitkälti samanlaisia, kuin sittemmin maa- ja metsätalousministeriön päätöksellä annettu asetus (319/1998). Sanottu päätös saatettiin purkuhakemuksella korkeimman hallinto-oikeuden käsiteltäväksi. EIT katsoi päätöksensä perusteluissa, että korkeimmalle hallinto-oikeudelle tehdyt purkuhakemukset poikkeuksellisesti riittivät takaamaan oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin, koska päätöksessä oli käsitelty ja perusteltu kaikki esitetyt purkuperusteet.³⁹

Tapauksessa *Danell* ruotsalaiset ammattikalastajat tekivät EIT:een yksilövalituksen, koska suomalais-ruotsalainen rajajokikomissio oli hylännyt heidän lohen ja taimenen kalastusta koskeneet poikkeuslupahakemuksensa eikä mikään ruotsalainen tuomioistuin ollut pitänyt itseään toimivaltaisena tutkimaan päätöksistä tehtyjä valituksia. Kalastajien mukaan rajajokikomissiota ei voitu pitää ihmisoikeussopimuksen 6.1 artiklassa tarkoitettuna, lailla perustettuna riippumattomana ja puolueettomana tuomioistuimena, minkä vuoksi heiltä oli evätty oikeus tuomioistuinmenettelyyn. Koska rajajokikomission päätöksistä ei ole valitus-oikeutta oli kalastajien oikeutta tehokkaiisiin oikeussuojakeinoihin rikottu. EIT tutki valituksen tutkittavaksi ottamisen edellytykset ja päätti ottaa valituksen tutkittavaksi. EIT vahvisti 17 tammikuuta 2006 sovintoratkaisun, jossa Ruotsi sitoutui maksamaan *ex gratia* perusteella (ei myöntänyt rikkomusta nk. *friendly settlement-judgment*) valittajille korvauksia.⁴⁰

38 KHO:n lausunto, s. 2-3.

39 HE 192/2014 vp, s. 13.

40 HE 264/2009 vp, s. 10-11.

2 Kiinteistönmääritystoimitus kiinteistön ulottuvuuden ratkaisijana

Maanmittauslaitoksen tehtävänä on kiinteistönmuodostamistoiminnasta huolehtiminen, johon kuuluu muun muassa kiinteistönmuodostamislain (KML 554/1995) mukaisen kiinteistötoimituksen suorittaminen.⁴¹ Merkittävä osa Suomen kiinteistöjä koskevista yksityisoikeudellisista riidoista käsitelläänkin tuomioistuinten sijaan kiinteistötoimituksessa, jossa ratkaisijoina ovat itsenäisesti lakia soveltaen toimivat toimitusmiehet. KML 1 §:n 1 momentin 3 kohdan ja 3 §:n 1 momentin mukaan *rekisteriyksikön ulottuvuuden tai muun kiinteistöjaotusta koskevan asian vahvistamiseen* sovelletaan kiinteistönmuodostamislakia ja toimenpiteet suoritetaan kiinteistötoimituksessa.⁴²

Maa- ja metsätalousministeriö asetti vuonna 1984 toimikunnan, jonka tehtävänä oli selvittää, missä määrin kiinteistöjen tarkoituksenmukaisen käytön ja kiinteistöjärjestelmän selvytyden kannalta on tarpeen tarkistaa säännöksiä, jotka koskevat muun muassa kiinteistöihin kuuluvia yhteisiä ja erityisiä etuuksia. Toimikunnan mietintö valmistui vuonna 1985, ja sen mukaan *kiinteistön ulottuvuutta koskevien riitojen erityisluonteesta johtuen*, yleiset alioikeudet eivät sovellu hyvin niiden ratkaisupaikoiksi.⁴³ Voimassaolevan KML 281 §:n mukaan sellaista asiaa, joka KML 101 §:n perusteella ratkaistaan kiinteistötoimituksessa, ei saada ottaa yleisten alioikeuksien ratkaistaviksi, jos kuitenkin toimitusmiehet ovat hylänneet vaatimuksen kalastusoikeudesta, voidaan asia saattaa maa- ja metsätalouden tutkittavaksi valittamalla asiasta maa- ja metsätalouteen säännönmukaista muutoksenhakua koskevalla tavalla.⁴⁴

KML 101 §:n mukaisessa *kiinteistönmääritystoimituksessa* voidaan selvittää muun muassa *rasiteoikeutta ja rasitteen sijaintia koskeva epäselvyys, kiinteistön osuus yhteiseen alueeseen tai yhteiseen erityiseen etuuteen ja osuuden suuruus, kiinteistölle kuuluva erityinen*

41 Karvinen, s. 117 ja s. 130.

42 Vihervuori, s. 251.

43 KM 1985:51, s. 11 ja HE 22/1989 vp, s. 3. Tyypillistä tällaisia ulottuvuutta koskevien riitojen ratkaisemiselle toimikunnan mietinnön mukaan oli, että ratkaisun perustana ovat olennaisilta osin maanmittausasiakirjat ja maastokatselmuksella saavat selvitykset.

44 Vihervuori, s. 258.

etuus tai muu kiinteistöjaotukseen kuuluva epäselvyys. Kiinteistömääritystoimituksessa voidaan siten käsitellä kiinteistölle erityisenä etuutena kuuluvaa kalastusoikeutta ja osuutta tällaiseen kalastusoikeuteen.⁴⁵

Myös Kall 126 §:n mukaan erityisperusteista kalastusetuutta koskevan epäselvyyden ja riidan ratkaiseminen tapahtuu KML 101 §:ssä tarkoitetussa kiinteistötoimituksessa. Kalastuslain mukaan tällainen riita tai epäselvyys voi koskea erityisen kalastusetuusalueen tai erityisen kalastuspaikan sijaintia tai ulottuvuutta, erityisperusteisen kalastusetuuden sisältöä, vesialueen omistajalle kuuluvan kalastusoikeuden ja erityisperusteisen kalastusetuuden haltijakiinteistön omistajan kalastusoikeuden keskinäistä suhdetta tai erityisperusteisten kalastusetuuksien osakaskiinteistöjen osuuksien suuruutta yhteiseen erityisperusteiseen kalastusetuuteen.

Rekisteriyksikön ulottuvuutta koskevassa riidassa tai epäselvyydessä voi käytännössä olla kysymys siitä, millä kiinteistöllä on osuus yhteiseen alueeseen tai erityiseen etuuteen tai kuuluuko jollekin kiinteistölle erityinen etuus taikka onko jollakin kiinteistöllä rasiteoikeus toisen rekisteriyksikön alueella ja mikä on tällaisen rasiteoikeuden sisältö.⁴⁶ Jotta kalastusoikeutta koskeva riita tai epäselvyys voidaan ratkaista kiinteistönmääritystoimituksessa, kysymys tulisi olla nimenomaan kiinteistöön kuuluvaan erityistä etuutta koskevasta riidasta tai epäselvyydestä, jos sen sijaan kalastusoikeus nojaa muuhun perusteeseen, sitä koskeva riita ratkaistaan käräjäoikeudessa.⁴⁷

Toisaalta korkein hallinto-oikeus on päätöksessään 1.4.2008 nro 669 katsonut, että kysymys yhteisen erityisen etuuden osakaskiinteistöistä ja niiden osuuksien suuruuksista voidaan ratkaista KML 101 §:n 1 momentin 4 kohdan mukaisesti ilman, että esikysymyksenä ratkaistaan, onko asiassa kysymys nimenomaisesti kiinteistönmuodostamislain tarkoittamasta erityisestä etuudesta. Mikäli sen sijaan toimitushakemuksessa on kysymys asiasta, joka ei ylipäänsä voisi kuulua kiinteistönmääritystoimituksessa ratkaistavaksi toimitushakemus on hylättävä (ks. esimerkiksi KHO 27.10.2006 nro 2855).⁴⁸

45 Karvinen, s. 130. Huom. Liitännäisiä siviiliriitoja koskeva perussäännös on KML 184 §:ssä ja sen mukaan, kysymyksen ollessa muista kuin KML 281 §:n tarkoittamista riita-asioista, jotka ovat jo vireillä yleisissä alioikeuksissa, niitä koskevaa asiaa ei voida ottaa ratkaistavaksi kiinteistömääritystoimituksessa. (nk. riita-asian esikysymyksenä ratkaistava asia) Vihervuori, s. 260.

46 KM 1985:51, s. 11

47 Karvinen, s. 131-132.

48 Karvinen, s. 131.

2.1 Kalastusoikeuksien selvittäminen vesipiirirajankäyntien yhteydessä

Nykyisen kiinteistöjärjestelmämme pohja syntyi isojaon aikana, jolloin vesioikeudellisten kylien väliset rajat vesialueella perustuvat välirajasta vedessä annetun lain (VV 31/1902) säännöksiin. Rajankäynnin yhteydessä olisi tullut lain 4 §:n mukaan ratkaista erityisperusteisten kalastusoikeuksien olemassaolo. Erityisen kalastusoikeuksien käsittelemisestä säädetään lain 8 §:ssä seuraavaa: *”Jos jollakin on oikeus erinäiseen kalastuspaikkaan tahi kalastukseen toisen kylän vedessä, on sellaista kalastamista oikeuttava kanne, ellei sitä oikeutta veden piirirajaa käytäessä ole hyväksytty, vireille pantava viimeistään kolmen vuoden kuluessa rajankäynnistä.”* Lain säätämisen aikaisessa oikeuskirjallisuudessa kyseistä kolmen vuoden määräaika on pidetty sitovana muun muassa sillä perusteella, että useita toimituksia paikkakunnilla tehtäessä eivät asianosaiset voineet olla tietämättömiä säännöksestä.⁴⁹

Maanmittauslaitos on vuonna 2013 antamassaan lausunnossaan todennut, että: *”Vesipiirirajankäynnissä prekludoituneita⁵⁰ oikeuksia ovat ylimuistoiseen nautintaan perustuvat oikeudet talon hyväksi talon ulkopuolisen jakokunnan rajojen sisäpuolella, sikäli kun niitä koskien ei ole tehty väitettä joko vesipiirirajankäynnissä tai välirajasta vedestä vuonna 1902 annetussa laissa tarkoitettulla tavalla määrääjässä.”* Maanmittauslaitos siis katsoi, että ylimuistoiseen nautintaan perustuvat oikeudet ovat prekludoituneet, jos niistä ei ole tehty väitettä vesipiirirajankäynnin yhteydessä tai määrääjässä sen tai asiaa ei ole VV annetun lain perusteella määrääjässä riitautettu.⁵¹ Toisaalta, korkein oikeus katsoi vuonna 1931 ennakkopäätöksessään (KKO:1931-II-476), että lohenkalastuspaikka oli ylimuistoisista ajoista kuulunut valtion etuuksiin, jolloin valtion oikeus siihen ei ollut riippuvainen välirajasta vedestä 8 §:n mukaisesta kanteen vireille panemisesta ja muutoinkin vallalle on tullut kanta siitä, että vesipiirirajankäyntejä voidaan täydentää jälkepäin asianosaisten vaatimuksesta.

Vesipiirirajankäyntejä on jälkepäin täydennetty itse rajankäyntien lisäksi myös erityisperusteisten oikeuksien osalta. Sittemmin vallalle onkin tullut kanta, että toimitusinsinöörien olisi tullut, virallisperiaatteen mukaisesti, selvittää kysymykset erityisperusteisista kalastusoikeuksista oma-aloitteisesti. Myös oikeuskäytännöstä käy ilmi, että rajankäyntejä voidaan jälkepäin täydentää myös erityisperusteisten oikeuksien osalta, mikäli kyseistä oikeutta ei ole aiemmin käsitelty tai käsittely on ollut puutteellista (esim. KKO 179/1998).⁵²

49 Lang-Haataja, s. 75.

50 Preklusiolla tarkoitetaan oikeudenkäynnin sisäisen määräajan laiminlyönnistä johtuva oikeudenmenetystä. Oikeustieteen termipankki.

51 MML 343/00 00 00/2013, s. 2

52 Lang-Haataja, s. 75.

Kiinteistönmääritystoimitukset ovat deklaratiivisia toimituksia, joissa ei perusteta kiinteistölle oikeuksia, vaan ainoastaan todetaan niiden mahdollinen olemassaolo. Myöskään kalastusoikeuden tai muunkaan erityisen etuuden sisältöä ei voida toimituksen yhteydessä määritellä poikkeavasti siitä, millaiseksi se on määritelty esimerkiksi vesipiirirajankäyntitoimituksessa tai muussa päätöksessä, jossa se on kiinteistölle annettu tai vahvistettu. Oikeuden täsmentäminen on kuitenkin mahdollista, mikäli se on asiassa tarpeellista.⁵³

2.2 Erityinen etuus kiinteistön ulottuvuutena

KML 2 §:n 1 kohdan mukaan kiinteistö käsittää siihen kuuluvan alueen, osuudet yhteisiin alueisiin ja yhteisiin erityisiin etuuksiin sekä kiinteistölle kuuluvat rasiteoikeudet ja yksityiset erityiset etuudet, josta muodostuu *kiinteistön ulottuvuus*.⁵⁴ Kiinteistölle kuuluva osuus *yhteiseen erityiseen etuuteen* ja *yksityiseen erityiseen etuuteen* on siten osa kiinteistön ulottuvuutta, jolla tarkoitetaan kiinteistölle kuuluvaa oikeutta toisen kiinteistön käyttämiseen, kuten kalastusoikeutta oman vesioikeudellisen kylän rajojen ulkopuolella. Erityisen etuuden sisältönä on oikeus käyttää toisen kiinteistöä tai muuta rekisteriyksikköä tavalla, jolla on aina tietty käyttötarkoitus, sijainti ja laajuus. Oikeuskirjallisuudessa erityisen etuuden tunnusmerkkeinä on vakiintuneesti pidetty oikeuden kiinteistökohtaisuutta ja pysyvyyttä, jolloin oikeuden olemassaolo on myös kiinteistön omistajasta ja omistajanvaihdoksesta riippumaton.⁵⁵

Kiinteistönmuodostamislainsäädäntöön perustuvia erityisiä etuuksia ei ole voinut syntyä enää vuoden 1895 jälkeen. Tämä oli seurausta vuonna 1896 voimaantulleesta mautilojen osittamisesta annetusta asetuksesta (21/1895), jonka tyyppipakkoperiaatteeseen nojautuvan rasitesääntelyn myötä kiinteistölle kuuluva oikeus toisen kiinteistön käyttämiseen perustettiin rasitteena, joka oikeuttaa kiinteistön omistajan kalastamaan toisen vesialueella. Ennen tyyppipakkoperiaatetta syntyneet erityiset etuudet eivät pääsääntöisesti ole lainsäädännön muutosten myötä lakanneet, vaan ne muodostavat edelleen osan kiinteistön

53 Karvinen, s. 132.

54 KML:n esitöissä tarkennetaan, että: *”Erityisellä etuudella tarkoitetaan aikaisemman jakolainsäädännön nojalla joko yksin taikka kahden tai useamman kiinteistön kanssa yhteisesti kiinteistölle annettua oikeutta käyttää toiselle kiinteistölle kuuluvaa tai kiinteistöjen yhteistä aluetta tiettyyn taloudelliseen tarkoitukseen. Sen mukaan, kuuluuko etuus kiinteistölle yksin vai yhteisesti muiden kiinteistöjen kanssa, etuus on yksityinen erityinen etuus tai yhteinen erityinen etuus. Erityinen etuus voi olla esimerkiksi oikeus koskivoimaan, kalastamiseen tai kiven ottamiseen louhoksesta.”* Tulee kuitenkin huomata, että määritelmä on liian suppea, sillä erityisiä etuuksia on voinut syntyä jakolainsäädännön lisäksi myös esimerkiksi vuoden 1734 maakareen ylimuistoista nautintaa koskevien säännösten nojalla. HE 22/1989 vp, s. 1. Ks. myös Hyvönen, Veikko O: Kiinteistökohtainen erityinen etuus s, 757, Defensor Legis 1996. ja Karvinen, s. 119.

55 Rummukainen- Salila, s. 32. HE 227/1994 vp s. 50. Karvinen, s. 119.

ulottuvuudesta. Nykyisin KML 154 §:n 1 momentin 7 kohdan mukaisesti rasite voidaan perustaa kalastusta varten tarpeellisen maa-alueen käyttämiseen.⁵⁶

Erityinen etuus määritellään myös yhteisalueissa (YhtAIL 758/1989), jonka 2 §:n 1 momentin mukaan yhteisellä alueella tarkoitetaan kahdelle tai useammalle kiinteistölle yhteisesti kuuluvaa aluetta ja 2 momentin mukaan *yhteisellä erityisellä etuudella tarkoitetaan kahdelle tai useammalle kiinteistölle yhteisesti kuuluvaa oikeutta koskivoimaan, kalastukseen tai muuhun sellaiseen maa- tai vesialueen käyttöön toisen kiinteistön alueella*. Sama koskee muulle kuin omistajalle kuuluvaa kalastusoikeutta koskitilan alueella.⁵⁷

YhtAIL:n 2 §:n 2 momentti koskee siten kaikkia lain mukaisia erityisen etuuden käyttöoikeuksia, jotka eivät perustu yhteisen alueen osakkuuteen sekä myös muulle kuin omistajalle kuuluvaa kalastusoikeutta koskitilan alueella. Tämän vuoksi yhteisalueain erityisen etuuden määritelmä on laajempi kuin kiinteistönmuodostamislaisissa, jolloin ei voida tehdä sellaista samaistusta, että kaikki yhteisalueain tarkoittamat erityiset etuudet olisivat myös kiinteistönmuodostamislaisissa tarkoitettuja erityisiä etuuksia. Kaikkien erityisten etuuksien hallintoon ja käyttöön sovelletaan kuitenkin yhteisaluealakea, ellei YhtAIL 1 §:n 2 momentista muuta johdu.⁵⁸

Kalastuslain 4 §:n 21 kohdan mukaan *erityisperusteisilla kalastusetuuksilla* tarkoitetaan puolestaan sellaisia KML 2 §:n 1 kohdassa tarkoitettua kiinteistöön kuuluvia *yhteisiä tai yksityisiä erityisiä etuuksia*, jotka oikeuttavat kiinteistön omistajan kalastamaan muutoin kuin vesialueen omistuksen tai osakkuuden perusteella toisen omistamalla vesialueella (*erityinen kalastusetuusalue*) taikka käyttämään erillistä kalastuspaikkaa, kuten lohi- tai siikapatoa taikka näihin verrattavaa kalapatopaikkaa, kulkutuspaikkaa, verkkopaikkaa tai muuta näihin verrattavaa kalastukseen käytettävää vesistön kohtaa (*erityinen kalastuspaikka*).⁵⁹

Erityisperusteinen kalastusetuus on voinut syntyä lakiin perustuvan tavan lisäksi myös ylimuistoisella nautinnalla tai muulla perusteella laillisesti toisen kylän rajain sisällä tai kylänrajain ulkopuolella. Ylimuistoisella nautinnalla viitataan erityisesti vuoden 1734 maakaaren (VMK) 15 §: ään, jonka mukaan ylimuistoisesta nautinnasta on kyse, kun joku on hallinnut kiinteää omaisuutta tai oikeutta niin kauan, ettei *”kukaan muista eikä tosipuheesta tiedä, miten hänen esi-isänsä tahi saantomiehensä ovat sen ensin saaneet”*.

56 HE 22/1989 vp s. 1. Ks. myös Rummukainen–Salila, s. 32. ja Wirilander, s. 756.

57 HE 22/1989 vp, s. 1- 4. Ks. myös Karvinen, s. 119.

58 Karvinen, s. 120.

59 HE 192/2014, s. 33.

Ylimuistaiseen nautintaan perustuva kalastusetus voi kohdistua vain toisen kylän vesialueeseen tai valtion vesialueeseen. Tästä on säädökset VMK 12 luvun 4 §:ssä ja 15 luvussa, jota nykyisin edelleen sovelletaan. Ylimuistaisesti syntyneitä erityisperusteisia kalastus-etuuksia voi kuitenkin Ylä-Lapin alueella olla oman vesioikeudellisen kylän rajojen sisäpuolellakin. Ylä-Lapin alueella vesioikeudellisten kylien vesipiirirajankäynnit suoritettiin muusta Suomesta poikkeavalla tavalla. Pohjoisten kuntien alueella myös kalastus-etuuk-
sien määräytyminen oman tai toisen vesioikeudellisen kylän rajojen puolelle on ollut lähes täysin sattumanvaraista, mistä syystä VMK:n säännöksiä siitä, että ylimuistoinen nautinta voi syntyä vain oman vesioikeudellisen kylän rajojen ulkopuolelle ei sovelleta Ylä-Lapissa.⁶⁰

Yhteenvedon voidaan todeta, että yksityinen tai yhteinen erityinen etuus kalastukseen toisen omistamalla vesialueella tulee ennen kaikkea kuulua kiinteistölle osana sen ulottuvuutta ja sen tulee perustua ylimuistaiseen nautintaan tai kiinteistön on pitänyt saada se muulla laillisella perusteella.⁶¹

2.3 Erityinen oikeus henkilökohtaisena oikeutena

Kiinteistön ulottuvuuteen kuuluvista erityisistä etuuksista ja rasitteista on pidettävä erillään kiinteistön omistajalle henkilönä kuuluvat henkilökohtaiset käyttöoikeudet. Kiinteistön käyttöä edistävä rasite kuuluu kiinteistön ulottuvuuteen, kun taas *henkilökohtaiseen tarpeeseen perustettu rasite* ei ole KML 2 §:n 1 momentin tarkoittama kiinteistön ulottuvuuteen kuuluva oikeus, vaan maakaaren (MK 540/1995) 14 luvun 1 §:n tarkoittama *erityinen oikeus*.⁶²

Käytännössä ero ilmenee siten, että mikäli kalastusoikeuden ei katsota olevan perustettu kiinteistön hyväksi, ei sillä ole lähtökohtaisesti vaikutusta esimerkiksi oikeutetun tai rasitetun- (*dominanssi ja servienssi*) kiinteistön uusiin omistajiin nähden. Mikäli rasite taas palvelee kiinteistön käyttöä on se osa kiinteistön ulottuvuutta, jolloin se on mahdollista merkitä kiinteistörekisteriin ja sillä on siten vaikutusta myös omistajanvaihdostilanteissa.⁶³

Sopimukseen perustuvien rasiteoikeuksien sitovuudesta eri henkilötahoihin nähden voidaan todeta, että oikeus, jolla on sama sisältö kuin kiinteistön käyttöä edistävällä

60 HE 239/2016, s. 4-5. Ks. myös Karvinen, s. 123.

61 Karvinen, s. 120.

62 Toimitus n:o 2003-893950 perustelut.

63 Wirilander, s. 594-595 ja s. 756.

sopimusrasitteella (*kiinteistörasitteella*⁶⁴), voi esiintyä myös henkilökohtaisena rasiteoikeutena. Tällaiset *henkilörasitteet* ovat perustettu määrätyksi ajaksi tai esimerkiksi oikeutetun elinajaksi ja ne lakkaavat määräajan päättyessä tai henkilön kuollessa.⁶⁵

Maakaaren (MK 540/1995) 14 luvun 1 §:ssä tarkoitettu, määräaikaiseen tai toistaiseksi voimassaolevaan sopimukseen perustuva kalastusoikeus voidaan tietyin edellytyksin kirjata kiinteistörekisteriin. Olennainen ero erityiseen etuuteen verrattuna kuitenkin on, että erityinen kalastusoikeus ei voi olla pysyvä ja oikeuden sisältö määräytyy tehdyn sopimuksen mukaan. Erityistä oikeutta koskevaa epäselvyyttä ei tutki ja ratkaise maanmittausviranomaisen tai muu hallintoviranomaisen, vaan tällainen asia ratkaistaan riita-asiana asianomaisessa käräjäoikeudessa.⁶⁶

Yleensä koskikauppojen yhteydessä koskien aluetta koskevaan kauppakirjaan on otettu ehto, jonka mukaan sellaisen tilan tai niiden tilojen omistajille, joista on luovutettu koski tai osuus yhteiseen koskeen, jää oikeus kalastukseen luovutetulla vesialueella tietyin edellytyksin. Mikäli tällaista kalastusoikeutta ei ole perustettu maanmittaustoimituksessa, eli yleensä koskitilan lohkomisen yhteydessä, *kysymyksessä ei ole katsottu olevan kiinteistölle kuuluva erityinen etuus*. Kiinteistön tai sen määräalan luovutusta koskevaan kauppakirjaan otettu ehto kalastusoikeuksien pidättämisestä myyjällä on kuitenkin MK 14 luvun 1 §:n tarkoittama *erityinen oikeus*, joka voidaan tiettyjen edellytysten täytyessä kirjata kiinteistörekisteriin. Koskitilojen kalastusoikeuksiin palataan luvussa 3.⁶⁷

Ylimuistoisen nautinnan perusteella syntyneestä erityisperusteisesta kalastusoikeudesta voidaan todeta, että ylimuistoisuuden määritelmään kuuluvaan *pitkään jatkuneeseen häiritsemättömän käytön- määritelmään* sisältyy *de facto* se, että kalastusoikeuden käyttö on jatkunut pitkään ja häiriöttä, jolloin ylimuistoiseen nautintaan perustuviin kalastusoikeuksiin ei välttämättä synny samanlaisia oikeudenhaltijoita koskevia sitovuusongelmia, koska ylimuistoisen nautinnan kanssa ristiriidassa oleva oikeus veisi sinällään pohjan koko ylimuistoiselta nautinnan määritelmältä. Esimerkiksi MK 15 luvun 4 § käsittelee paikkakunnan tuntevia uskottuja miehiä, joista sanotaan *”eivät itse tiedä eivätkä ole muilta kuulleet koskaan toisin olleen”*. Tietysti tämä on yksinkertaistettua tilanteissa, missä oikeuden olemassaoloa arvioidaan suhteessa uusiin omistajiin, tai kalastusoikeudet ovat olleet

64 Kiinteistörasitteen tulee täyttää seuraavat 8 kriteeriä: 1 olla rajoitettu sekä sisällöllisesti että alueeltaan, 2 edistää kiinteistön käyttöä 3 sisältönä ei voi olla rasitetun kiinteistön omistajan positiivinen suoritusvelvollisuus 4 tulee olla kiinteistön käytön kannalta tarpeen 5 ei aiheutu kohdekiinteistölle kohtuutonta rasitusta 6 ei voi olla ristiriidassa voimassaolevan lainsäädännön kanssa 7 sopimusmääräyksen rasitteeksi selittäminen ei riipu siitä voidaanko vastaava rasite perustaa viranomaisteitse 8 sopimus on periaatteessa vapaamuotoinen. Wirilander, s. 760.

65 Wirilander, s. 602, Ks. myös Wrede-Caselius, s. 405.

66 Karvinen, Pauli (Maanmittauslaitoksen emeritusylijohtaja) lausunto Tornionjoen kalastusoikeudet.

67 Karvinen, s. 121.

olemassa rinnakkaisesti ilman, että toisen käyttö on aiemmin estänyt vesialueen omistajan kalastusoikeuden käyttöä.⁶⁸

Yhteenvedona voidaan todeta, että kalastusoikeuden sisällöllä, eli sillä hyödyttääkö oikeus henkilöä vai kiinteistöä sekä voimassaolleen lainsäädännön edellytyksillä perustaa tällaisia toista kiinteistöä rasittavia oikeuksia sekä osittain myös niiden merkitsemisellä kiinteistörekisteriin, on oikeuksien sitovuuden kannalta keskeinen merkitys tänä päivänä, alkupe-
räisten oikeutettujen- ja rasitettujen kiinteistöjen omistajien ollessa jo edesmenneitä.⁶⁹

2.4 Kiinteistön määritystoimitukset Perämerellä ja Tornion-Muonionjoella

On esitetty, että Tornion- Muonionjoella on olemassa erityisperusteisia kalastusoikeuksia, jotka ovat jätetty aikanaan huomioimatta vesipiirirajankäyntien yhteydessä tehdyissä kiinteistön määritystoimituksissa. Maanmittauslaitos lähti selvittämään Perämeren ja Tornion-Muonionjoen epäselviä kalastusoikeuksia vuosina 2014–2015. Maanmittauslaitos valitsi kiinteistön määritystoimituksiin kohdealueita, jotka edustivat alueen erityispiirteitä mahdollisimman kattavasti. Lisäksi edellytyksenä oli, että alueiden tuli olla merkittäviä lohikalajien kalastuspaikkoja. Tällaisia paikkoja perinteisesti ovat olleet kosket, mistä syystä koskialueita valikoitui niin kutsuttujen koetoimitusten paikoiksi.⁷⁰

Ensimmäinen kohdealue oli Tornion-Muonionjoen yhtymäkohdassa sijaitseva *Lappeakosken alue*, joka koostuu kolmesta energiayhtiön omistamasta koskitilasta ja yhdestä osakastilojen yhteisestä vesialueesta. Kohde on samalla rajajoen yläjuoksulla oleva kalastuspaikka. Toiseksi kohteeksi valittiin Tornion *Kukkolankoski*, jonka omistaa lähes kokonaan Suomen valtio. Kukkolankoski on tunnettu perinteisestä siian lippokalastuksesta, jota voidaan pitää niin vakiintuneena, että sen avulla voitiin tutkia tällaisia oikeuksia siitä näkökulmasta, että mikäli Kukkolankoskeen ei löydy kiinteistörekisteriin merkittäviä kalastusoikeuksia, muilla kohteilla se olisi mahdollisesti vieläkin epätodennäköisempää. Myös Kukkolankoskea noin 20 km ylempänä sijaitsevassa *Matkakoskessa*, on käyty kiinteistön määritystoimitus, joka ei kuulu tähän koetoimitusten sarjaan, mutta jonka lopputuloksia esitellään jäljempänä osana alueen kiinteistön määritystoimitusten kokonaisuutta.⁷¹

68 Wirilander, s. 600.

69 Vuoden 1892 ehdotuksen MK 9 luku ja perustelut s. 75-111. Huomioi etenkin sitovuus *ultra partes*-suhteissa.

70 Haapala, Jaakko: raportti kiinteistön määritystoimituksista koskien Perämeren ja Tornion-Muonionjoen kalastusoikeuksia, s. 2.

71 Haapala, Jaakko: raportti kiinteistön määritystoimituksista Perämeren ja Tornion-Muonionjoen kalastusoikeuksista, s. 3-4.

Kolmanneksi kohteeksi valikoitu kaksi *Perämeren merialueella* sijaitsevaa kohdetta Tornion kaupungin edustan *saaristosta*. Nämä kohteet valittiin, koska kalastusta harjoittavat kiinteistöjen omistajat ovat kiistäneet valtion lohiregaalioikeuden alueella ja kalastaneet alueella taimenta, siikaa ja lohta pitkäaikaisen nautintansa perusteella ja yhtäjaksoisesti tehtyihin kiinteistömääritystoimituksiin asti. Myös alueen kalastuskohteiden vuokraamisesta on syntynyt ristiriitaa. Lisäksi merialueella sijaitsevia kohteita oli hyvä saada edustetuksi koetoimituksissa.⁷²

Kuten jo aiemmin on esitetty, kylien väliset rajat vesialueella perustuvat välirajasta vedessä annetun lain (VV 23.7. 31/1902) säännöksiin, vesipiirirajankäynnit ovat suoritettu pääosin heti lain voimaantulon jälkeisenä aikana, viime vuosisadan alkupuolella. Rajankäynnin yhteydessä olisi tullut VV 4 §:n mukaan ratkaista erityisperusteisten kalastusoikeuksien olemassaolo, mutta rajankäyntejä on mahdollista tarkistaa tarvittaessa myöhemminkin myös erityisperusteisten kalastusoikeuksien olemassaolon osalta. Maanmittauslaitoksen koetoimitukset tehtiin valtion varoista, jotta epäselvää tilannetta saadaan selvitettyä.⁷³

2.4.1 Lappeankoski, Matkakoski, Iijoki

Lappeankosken toimituksen (MMLm/3291/33/2015) kohteena oli talojen yhteinen vesialue ja kolme koskitilaa, joiden omistaja Fortum Oyj ei ollut edustettuna toimituksessa, eikä myöskään esittänyt kantaansa toimituksessa esitettyihin vaatimuksiin. Pellon kunnan kiinteistönomistajat esittivät vaatimuksenaan, että heidän taloillaan olisi *ylimuistoinen oikeus kalastukseen Pellon yläpuolisella Tornion-Muonionjoen alueella*. Perusteena esitettiin muun muassa, että Pellon yläpuoliset alueet ovat olleet talojen syntymisen aikoihin asumatonta erämaata, joita hallitsijan luvalla olisi nautittu kalastus- ja metsästysalueina. Toiseksi vedottiin siihen, että Muonion kunnassa tehdyssä kiinteistönmääritystoimituksessa on yhdelle Pellon talolle vahvistettu kalastusoikeus Äkäsjärveen.

Lisäksi koskiosuuksien myynnin yhteydessä myyjät ovat kauppakirjoissa pidättäneet itsellään kalastusoikeuden muodostettujen koskitilojen alueelle. Toimituksessa vaadittiin, että nämä aikanaan myyjätiloilla pidätetyt kalastusoikeudet tulisi merkitä kiinteistörekisteriin koskiosuuksia luovuttaneiden omistajien kiinteistöjen tai niistä muodostuneiden kiinteistöjen erityisiksi kalastusetuuksiksi.

72 Haapala, Jaakko: raportti kiinteistönmääritystoimituksista Perämeren ja Tornion-Muonionjoen kalastusoikeuksista, s. 4.

73 VV 4.1 § *”Jos vedessä on erityinen raja tahi oikeus rantamatalaa ulommaksi vanhastaan voimassa tahi erittäin laillisesti määrättyinä, taikka jos on iso selkä luettu kylään kuuluvaksi, noudattakoon sitä. Sama laki olkoon, missä ylimuistoinen nautinnon kautta tahi muulla tavoin laillisesti on saatu toisen kylän rajain sisällä taikka kylän rajan ulkopuolella; kuitenkin olkoon ylimuistoinen nautinto kalastuspaikkaan voimassa ainoastaan silloin, kun paikan rajat ovat täysin varmat.”*

Kiinteistömääritystoimituksen tuloksena oli, ettei vaadittuja ylimuistoisia, erityisperusteisia kalastusoikeuksia voida vahvistaa, koska oikeudet osoittavia asiakirjoja ei löytynyt eikä esitetty ja nautintaoikeudet ovat lakanneet isojaon tultua lainvoimaiseksi. Koskikauppoja koskevien kalastusoikeuksien pidätysehtojen osalta todettiin, että kyseessä ei ole KML:ssa tarkoitettu, kiinteistön ulottuvuuteen kuuluva erityinen etuus. Kyseessä on joko henkilölle kuuluva henkilörasite tai kiinteistön omistajalle kuuluva sopimusrasite.

Maanmittauslaitos perusti kantansa muun muassa vastaavaa lijokea koskevaan Oulun kärjäoikeuden maaoikeuden ratkaisuun (M05/3292), jossa nimenomaisesti sanotaan, että: *”Toimitusinsinöörin tavoin myös maaoikeus katsoo, että kaupan tekemisen ajankohtana ei toimitusmenettelyn ulkopuolella ole pelkän sopimuksen perusteella voinut syntyä kiinteistön ulottuvuuteen kuuluvia erityisiä etuuksia tai rasitteita. Kaupassa pidätettyä oikeutta kalastukseen on pidettävä tuona ajankohtana vallinneen käsityksen mukaisena sopimus- tai henkilörasitteena, jonka voimassaoloa ei voida ratkaista kiinteistömääritystoimituksessa.”*

Kysymyksessä oli lijoessa sijaitsevaan koskitilaan kohdistuvista kalastusoikeuksista tehdystä valituksesta, missä maaoikeus pysytti toimituksessa tehdyt päätökset. Korkein oikeus ei myöntänyt valituslupaa, joten tuomio on lainvoimainen.⁷⁴ Lappeankosken alueella oli kuitenkin joitain vanhoista kalastusselvitysasiakirjoista ilmeneviä, yksittäisiä pato- ja kulkutuspaikkoja, mutta ne olivat olleet samaan vesioikeudelliseen kylään kuuluvien kiinteistöjen käytössä, jolloin ne eivät, omaan kylään kohdistuessaan, voi olla ylimuistoisia erityisperusteisia kalastusoikeuksia.⁷⁵

Matkakoskessa erityisiä etuuksia koskeva kiinteistömääritystoimitus on tehty vuonna 2010 ja sen tarkoituksena oli ratkaista voidaanko Matkakoskessa harjoitettu siianlippous merkitä kiinteistörekisteriin erityisperusteisena kalastusetuutena sekä mille isojakotaloille oikeus kuului. Toimituksen tuloksena oli, että Matkakoskea koskevien erityisperusteisten kalastusetuuksien olemassaolo vahvistettiin. Toimituksesta valitettiin maaoikeuteen ja Lapin kärjäoikeuden maaoikeus katsoi 16.12.2015 antamalla tuomiollaan (M13/4634) etteivät alueella olevat pato- ja lippopaikat ole sellaisia kiinteistön ulottuvuuteen liittyviä oikeuksia, jotka voidaan kiinteistönmuodostamislain mukaisina erityisinä etuuksina merkitä kiinteistörekisteriin. Maaoikeus kumosi kiinteistömääritystoimituksessa tehdyn päätöksen sillä perusteella, että välirajasta vedessä annetun lain (LVV 31/1902) 4 §:n mukaan ylimuistoisen nautinnan kautta tai muulla tavoin saatu yksityinen oikeus tai yhteinen oikeus kalastuspaikkaan tai kalastukseen voidaan vahvistaa toisen kylän tai kylänrajain ulkopuoliselle alueelle. Korkein oikeus ei ole antanut valituslupaa maaoikeuden tuomioon

74 MMLm/7284/33/2005, s. 4.

75 VV 4.2 §:n mukaan *”ylimuistoisen nautinnan kautta tai muulla tavoin laillisesti saatu yksityinen oikeus kalastuspaikkaan tai kalastukseen voidaan vahvistaa vain toisen kylän tai kylänrajain ulkopuoliselle alueelle ja ainoastaan silloin, kun paikan rajat ovat täysin varmat.”* Lisäksi vuoden 1734 maakaaren säännökset, joiden mukaan ylimuistoinen nautinta ei ole voimassa oman kylän vesialueella.

(M2016/20), joten maa- ja metsätalouden tuomio on lainvoimainen. Matkakoskea koskeva tuomio vastaa seuraavaksi esiteltävää Kukkolankosken kiinteistön määritystoimitusten lopputulosta.⁷⁶

Matkakosken kalastusoikeuksia koskeva riita-asia on ollut käsiteltävänä Lapin käräjäoikeudessa myös vuonna 2019 (Lapin KäO 19/3343). Riita-asiaa kantajat olivat vaatineet muun ohella vahvistettavaksi, että kauppakirjassa pidätetty kalastusoikeutta koskeva ehto on kiinteistökohtainen ja koskee kunkin kantajan omistamia kiinteistöjä. Käräjäoikeus katsoi tuomiossaan, että kysymys siitä, onko kiinteistöillä edelleen kalastusoikeus koskitilan alueella, on riippuvainen siitä, mikä sisältöinen kalastusoikeus on ollut tai voinut olla kauppakirja laadittaessa ja onko se voitu kauppaa tehtäessä ostajaa sitovasti pidättää sen aikaisen lainsäädännön valossa. Merkitystä on myös sillä, onko kalastusoikeus voinut säilyä muiden kiinteistöjen etuutena voimassa koskitilaa myöhemmin muodostettaessa ja sillä, onko vaatimusten perusteena ollut erityinen kalastusoikeus siirtynyt kantajille kauppakirjan laatimisen jälkeen tehdyissä kiinteistöjen luovutuksissa ja säilynyt niiden osalta mahdollisesti suoritetuissa kiinteistötoimituksissa voimassa. Käräjäoikeus katsoi, että *kalastusoikeuden voimassaoloa koskevassa erimielisyydessä, myös sen perustuessa sopimukseen, on kysymys sellaisesta kiinteistön ulottuvuuteen kuuluvasta asiasta, joka on käsiteltävä KML 101 §:n tarkoittamassa kiinteistön määrityksessä*. Kanteet jätettiin käräjäoikeuden toimivaltaan kuulumattomina tutkimatta.

2.4.2 Kukkolankoski

Kukkolankoskessa on sekä Suomen että Ruotsin puolella harjoitettu siian- ja myös lohen lippokalastusta vuosisatojen ajan, vaikka vesialueen omistajat ovat myyneet koskiosuutensa jo yli sata vuotta sitten. Suomen puolen koskiosuuksista on muodostettu koskitila, jonka omistaa lähes kokonaan Suomen valtio, ja jota hallinnoi Metsähallitus. Koskikauppojen kauppakirjoissa siikkalastus tai kalastukset yleensä on pidätetty myyjällä.

Kiinteistön määritystoimituksessa todettiin, että vaikka lippokalastus on kalastusnautintana vakiintunut ja riidaton, ei se kuitenkaan ole kiinteistön muodostamislaissa tarkoitettu, kiinteistön ulottuvuuteen kuuluva etuus, joka voitaisiin merkitä kiinteistörekisteriin. Perusteena vuoden 1734 maakaaren säännökset, joiden mukaan ylimuistoinen nautinta ei ole voimassa oman kylän vesialueella. Lopputuloksesta ei ole valitettu, joten se toimitus on saanut lainvoiman.⁷⁷

Kukkolankosken kalastusoikeuksia on käsitelty myös korkeimmassa oikeudessa vuonna 1961. Asiassa oli kysymys siviilioikeudellisen riidan ratkaisusta, jossa oli kysymys tietyn

⁷⁶ MML 14699/33/2010.

⁷⁷ MML 3265/33/2015.

kiinteistötunnuksen käyttöön ja kalastukselliseen hyödyntämiseen liittyvästä osakkaiden sisäisestä epäselvyydestä. KKO:n tuomion mukaan isojaossa vuosina 1828–1839 Kukkolan rekisterikylän talot n:o 1–16 ovat yhdessä Aapajoen rekisterikylän talojen n:o 3-5, 9, 10, 12, 14, 17, 20 ja 21 muodostaneet Kukkolan jakokunnan.

Omistusoikeudesta Kukkolankoskeen todettiin, että: *"Kuten edellä Kukkolankosken koskitilan muodostamista käsiteltäessä on esitetty, ei osuus Kukkolankoskeen enää kuulu taloihin. Koskitilan osuudet ovat saattaneet siirtyä ja valtion omistamien osuuksien osalta siirtyneet eri henkilöille kuin niille, joiden omistamien tilojen koskiosuuksista Kukkolankosken koskitila on muodostettu ... on kantajien vaatimus, että heidän tiloillaan selitettäisiin olevan oikeus Kukkolankoskeen, joka tapauksessa hylättävä, sillä tiloilla tällaista oikeutta ei ole ja omistajien tällaista oikeutta ei tässä yhteydessä voitane tutkia"*⁷⁸ Lohen ja taimenen kalastusoikeudesta KKO:n tuomiossa lausuttiin seuraavaa: **"Lohen ja taimenen kalastus Tornionjoessa kuulune riiidattomasti Suomen ja Ruotsin valtioille yhteisesti"**. Sen sijaan siian ja muun kalan kalastusten osalta todettiin, että aikaisemman oikeuskäytännön perustella se kuulune valtion sijasta tiloille, jotka ovat sen koskikauppojen kauppakirjassa itsellään pidättäneet.⁷⁹

KKO:n tuomion perusteella syntyi vaatimus talojen 1–6 kalastusoikeuksien merkitsemisestä kiinteistörekisteriin. Maanmittauslaitos toteaa vastauksessa asiaa koskevaan selvityspyyntöön 28.2.2018, että oikeuksien merkitseminen rekisteriin ei ole mahdollista, sillä talojen omistusoikeudet Tornionjoen vesialueeseen ovat jo turvatut ja merkityt kiinteistörekisteriotteelle, sen sijaan *valtion yksin omistamalle Kukkolankosken kotitalalle sanotuilla taloilla ei ole omistusosuutta taikka hyväkseen kiinteistökohtaisia rasite- tai kalastusoikeuksia*.⁸⁰

Maanmittauslaitos perusteli kantaansa muun muassa sillä, ettei KKO:n tuomion mukaan edellä luetelluilla Aapajoen rekisterikylän taloilla tai Kukkolan rekisterikylän taloilla 17-21 ole, kun ne ovat perustettu isojaon jälkeen, osuutta Kukkolankosken vesialueeseen, kuten taloilla 1-16. KKO:n tuomio ei siten voi koskea sellaista aluetta, jota kantajana tai valittajana sanotussa riita-asiassa olevat tahot eivät omista, siten sanottu tuomio ei kohdistu Suomen valtion lainhuudon perusteella omistamaan Kukkolankoski- nimiseen koskitilaan, jonka varsinainen koskeksi luettava osa Kukkolan jakokunnan vesialueesta on lohkottu vuonna 1923 ja sen omistaa valtio. Korkeimman oikeuden tuomion käsite Kukkolankoski tarkoittaa asiassa käsiteltävänä ollutta Kukkolankosken jakokunnan vesialuetta, eikä valtion omistaman Kukkolankoski- nimistä koskitilaa.

78 KKO:n tuomion perustelut ja MML 773/00 03 00/2018, s. 1-4.

79 KKO:n tuomion perustelut, s. 25.

80 KKO:n tuomion perustelut, s. 25.

2.4.3 Saaret Kuusiluoto ja Sassi, Perämeri

Viimeisenä kiinteistön määritystoimituskohteena ja -kokonaisuutena olivat toisiaan lähellä olevat saariryhmät Tornion kaupungin edustalla. (MMLm/3274/33/2015). Toimituksessa vaadittiin pitkäaikaisesti nautittujen lohen- taimenen- ja siianpyydyspaikkojen merkitsemistä kiinteistörekisteriin erityisinä kalastusetuuksina. Perusteina esitettiin muun muassa historianteoksissa olevia mainintoja pitkään jatkuneesta kalastuksen harjoittamisesta sekä vuokrasopimuksia, joilla kalastuspaikkoja oli vuokrattu edelleen. Lisäksi viitattiin eri aikoina tehtyihin selvittely- ja inventointitoimituksiin ja kalastusluetteluihin. Vesialueen omistaja Pirkkiön jakokunta kiisti nautintaoikeuksien virallistamisen sillä perusteella, että niillä ei ole enää käytännössä merkitystä tilojen elinkelpoisuuden kannalta ja että harvoille, kalastusta enää harjoittaville löytyisi kyllä tilaa jakokunnan vuokraamilta paikoilta.

Kiinteistön määritystoimituksessa todettiin, että *esitetty näyttö riittää täyttämään ylimuistoksen nautinnan kriteerit* ja usealla talolla olevat erityisperusteiset kalastusetuudet toimituksen kohteena olevien Perämeren saarten ympäristössä vahvistettiin. Kalastusetuuksista nauttineet talot täyttivät myös 1734 maakaassa mainitun edellytyksen siitä, että ylimuistoksen nautinta tulee kyseeseen vaan, jos se kohdistuu oman kylän ulkopuoliseen vesialueeseen. Muutama vahvistettu etuus oli talojen yhteisnautinnassa. Vahvistetut erityisperusteiset kalastusoikeudet sijaitsivat Pirkkiön jakokunnan alueella.

Kiinteistön määritystoimituksen lopputuloksesta valitettiin Lapin kärjäoikeuden maaoikeuteen, joka 20.1.2017 antamassa tuomiossa (M15/8372) lausui seuraavaa: *”Maaoikeus katsoo, että kalastuspaikat ovat olleet tiedossa ja käytössä niin pitkään, että ylimuistoksen nautinnan edellytykset täyttyvät. Vaikka kalastuspaikkojen käyttö on viime vuosina voinut joltain osin olla vähäisempää, ei näiden oikeuksien voida katsoa lakanneen”*. Korkein oikeus ei ole antanut maaoikeuden tuomioon valituslupaa, joten toimitus on saanut lainvoiman, erityisistä etuuksista on laadittu ja vahvistettu osakasluettelot toimituksissa (MMLm/5228/33/2018 ja MMLm/5240/33/2018).

3 Koskitilojen kalastusoikeudet

Kysymys *koskitiloista*⁸¹ ja muiden rajajokisopimusalueella olevien erityisperusteisten kalastusoikeuksien olemassaolosta ei ole lohiregaalin oikeudellinen ulottuvuus, vaan kysymyksessä on oma, itsenäinen kalastusoikeuksien käyttöön liittyvä asiakokonaisuutensa. Erityisperusteisten kalastusoikeuksien olemassaolo ja niistä erityisesti koskitilojen kalastusoikeuksien käyttöön liittyvät kysymykset ovat kuitenkin samojen alueiden kysymyksiä, kuin lohiregaalikin. Esimerkiksi Tornion, Ylitornion, Pellon ja Kolarin kuntien alueella käytännössä kaikki koskialueet ovat muodostettu koskitiloiksi. Koskitilat muodostavat siten pinta-alaltaan merkittävän osuuden rajajokialueen yhteislupa-alueesta, jolloin kalastusoikeuksien käyttöön liittyvät epäselvyydet heijastuvat myös yhteislupa-alueen järjestäytymiseen ja lupatulojen tuloutuksiin.⁸²

Säännökset koskitilan muodostamisesta sisältyivät jo vuoden 1902 vesioikeuslakiin (VOL). Koskitila voitiin muodostaa tiluksista, joiden huomattavana osana oli koskialue. Koskitilojen ollessa usein useammasta eri taloihin kuuluneista tiloista erotettuja, niillä on oma kiinteistörekisteritunnuksensa. Koskitilaan saattoi kuulua myös ranta-alueita. Vuoden 1917 alusta voimaan tulleen jakolaitoksesta annetun asetuksen (AJ 82/1916) 28 §:n 1 momentin mukaan koskitila voitiin muodostaa lohkomalla yhteinen koski tai sen osa eri tilaksi.⁸³ Lohkomisen jälkeen alue muuttuu yhteisalueen soveltamisalaan kuuluvasta yhteisestä alueesta eräistä yhteisomistussuhteista annetun lain (180/1958) soveltamisalaan kuuluvaksi.⁸⁴ Voimassaoleva KML 23 § puolestaan edellyttää, että koskitilan muodostamista haluavien on omistettava vähintään kolmannes yhteisestä koskesta. Vastaava vaatimus yhteensä vähintään kolmanneksen omistamisesta sisältyi jo vuonna 1951 voimaan tulleen jakolakiin (JL 604/1951).⁸⁵

81 *Koskitilalla* tarkoitetaan *kiinteistörekisterilain* 2 §:n vesialuekiinteistöä, joka muodostetaan yhteiseen vesialueeseen sisältyvästä koskesta tai sen määräalasta.

82 Alueilla on yhteensä noin 30 koskitilaksi määriteltyä rekisteriyksikköä, joiden omistaja on pääsääntöisesti energiyhtiö Fortum Oyj. Haapala, Jaakko: raportti kiinteistömääritystoimituksista koskien Perämeren ja Tornion-Muonionjoen kalastusoikeuksia, s. 8.

83 Tieteen termipankki, Oikeustiede, koskitila/laajempi kuvaus. Ks. myös He 198/ 1999, s. 5. Kiinteistön osuus koskeen on voitu luovuttaa itsenäisesti, muusta yhteisalueesta erillään.

84 HE 198/ 1999, s. 5.

85 HE 227/1994 vp, s. 21-22.

Lisäksi kiinteistölainsäädäntömme piirissä on eri aikoina annettu säännöksiä, jotka edellyttävät, että *kiinteistön käytön edellyttämiseksi voidaan perustaa rasite, joka oikeuttaa kalastamaan toisen vesialueella*. Tällainen säännös oli myös koskitiloja varten, sillä vuonna 1951 voimaan tulleen jakolain 37 §:n mukaan koskenjaossa *kalastusoikeus koskessa voitiin määrätä rasiteoikeutena kuulumaan määrätyleille tilalle, jos tärkeät syyt sitä vaativat*. Säännöstä perusteltiin jakolakikomitean mietinnössä toteamalla, että koskenjaossa esiintyy tapauksia, joissa koskiosuuksien kaupoissa on kalastusoikeus koskessa pidätetty myyjille ja vain muut kosken edut luovutettu ostajalle.⁸⁶

Kalastusrasitteen perustamista edeltävissä esitöissä todetaan, että *niissä erikoistapauksissa, joissa kalastusoikeus koskessa oli huomattavan arvokas ja jolloin oikeus siihen voitiin hyvin erottaa kosken muiden etuuksien omistusoikeudesta ilman, että siitä aiheutui kosken vesivoiman käytölle haittaa*, oli tällainen asian järjestely katsottava tarkoituksenmukaiseksi. Isompi kuva on se, että jakolakiin otettiin kalastusrasitteen perustamista koskeva säännös, koska sillä pyrittiin säilyttämään koskiosuuksien myyjillä arvokas kalastus koskessa, vaikka samalla todettiin, ettei lainsäädäntömme yleensä sallinut kalastusrasitteiden perustamista.⁸⁷

Koskitilojen kalastusoikeuksien käytössä on kysymys siis kauppakirjojen kalastusoikeuksien pidättämisehdoista suhteessa lainsäädännön antamiin mahdollisuuksiin perustaa tällaisia kiinteistön ulottuvuuteen kuuluvia rasitteita, kuten jakolain 37 §:n mahdollistaman kalastusrasitteen perustamisen edellytysten täyttymisestä. Edelleen on kysymys kauppakirjojen ehtojen oikeudellisesta merkityksestä tänä päivänä, mikäli kalastusrasitetta ei ole aikanaan koskitilan lohkomistoimituksen yhteydessä tai myöhemminkään merkitty kiinteistörekisteriin tai sen pohjana olleeseen maarekisteriin, kun sekä servienssi- että dominanssitilojen omistajatahot ovat vaihtuneet.

3.1 Koskikaupat

Ensimmäisiä koskikauppoja tehtiin jo 1910-luvun lopulla aina 1930-luvulle, mutta vasta toisen maailmansodan päättymisen aikoihin, 1940-luvulla, koskikauppoja alettiin tehdä laajamittaisemmin tarkoituksena valjastaa koskivoimaa sähköntuotantoon. Esimerkiksi ensimmäiset Kemijoen valjastamiseksi varsinaisesti tähtäävät koskikaupat tehtiin vuonna 1943, ostajana Pohjolan Voima Oy.⁸⁸

⁸⁶ Wirilander, s. 756-758. JLK, s. 24.

⁸⁷ Wirilander, s. 757. JLK, s. 106.

⁸⁸ Alaniska, s. 75-77.

Koskivoimaa hankittaessa ostajien, eli pääasiassa energiayhtiöiden, intresseissä ei ollut kalastusoikeuden hankkiminen.⁸⁹ Kun taas kalastusoikeuksien pidättäminen oli lähes ainoa myyjäpuolta kiinnostava asia aikana, jolloin vesistöjen rakentamisesta aiheutuvia haittoja kalastukselle ei vielä tiedetty. Näistä syistä koskikauppojen kauppakirjoihin kirjattiin lähes aina ehto, jonka mukaan myyjät olivat edelleen oikeutettuja jatkamaan kalastusta myymälällä vesialueella edellyttäen, ettei se aiheuttaisi haittaa tulevan voimalaitoksen toiminnalle tai vaihtoehtoisesti kalastusoikeuksien omistusoikeus pidätettiin myyjillä kokonaisuudessaan.⁹⁰ Koskitilojen kauppakirjat olivat yleensä ostajapuolen laatimia ja niiden sanamuodot vaihtelivat paljon, esimerkiksi pelkästään Kemijoen vesistöalueen koskikaupoissa käytettiin noin 22 erilaista kauppakirjamuotoa.⁹¹

Esimerkkinä moninaisista sanamuodoista voidaan lisäksi ottaa valtion omistaman Kukkolankosken koskikaupat, jotka on tehty alun perin jo vuonna 1917, jolloin Kukkolan jakokunnan osakkaat myivät osuutensa Kukkolankoskeen Einar Åströmille, joka sittemmin möi ne Suomen valtiolle. Myyjät ovat 7.4.1917 allekirjoitetussa kauppakirjassa pidättäneet itselleen ”siiankalastuksen”, kun taas 27.5.1917 allekirjoitetuissa kauppakirjoissa myyjät ovat pidättäneet itselleen ”kalastuksen” yleensä.⁹²

Kemijoella koskikauppoja tehtiin 1940-luvulla lähtökohtaisesti siten, että vesialue myytiin kokonaan. Joskus kauppakirjoissa oli merkintä, että myyjän kalastus joella olisi kauppojen jälkeen yhä sallittua ja toisissa kauppakirjoissa myyjät pidättivät itselleen ”täyden oikeuden kalastukseen”. Koko kalastusoikeuden myyjällä pidättävä sanamuoto oli 1950-luvulla tehdyissä sopimuksissa yleinen. Lisäksi kauppakirjoissa oli usein maininta ostajan vastuunvapaudesta mahdollisista kosken valjastamisesta aiheutuneista vahingoista. Myöhemmin kauppakirjoja on tarkasteltu tarkoituksena selvittää, ovatko kalastusoikeudet jääneet koskiosuuksia myyneille *tiloille pysyvänä osana niiden ulottuvuutta*, vai ovatko ne ainoastaan antaneet myyjille määrääjäksi, kuten myyjän eliniäksi käyttöoikeuden toisen omistamalle vesialueelle, joka ei ole osa kiinteistön ulottuvuutta sen käyttöä edistäen.⁹³

Koskikauppoja on tehty eri aikoina, erilaisen lainsäädännön voimassaollessa ja erilaisin ehdoin. Kauppakirjoihin merkittyjä kalastusoikeuden pidätyksiä ei yleensä missään Lapissa

89 Ostajayhtiöiden kerrotaan olleen tietoisia siitä, miten valjastaminen muuttaisi jokea ja halusivat välttyä oikeudenkäynneltä ja kauppakirjoihin sisällytettiin kalastusoikeuden säilyttäminen seuraavin ehdoin: ”Myyjät ovat vapaita kalastamaan luopumillaan vesialueilla edellyttäen, että siitä ei aiheudu haittaa tai vahinkoa ostajan laitoksille. Kalastukselle kenties aiheutuvien vaikeuksien ja hankaluuksien johdosta ei myyjillä ollut oikeutta mahdollisiin korvausvaatimuksiin.” Ehrnroothin mukaan myyjille haluttiin jättää yhtiölle tarpeeton kalastusoikeus ja toisaalta suojautua käräjiltä, joita olisi odotettavissa heikentyvien pyyntiolosuhteiden takia. Lähde: Nils Ehrnroothin valaehdotus todistus 17.5.1961. Kemin maalaiskunnan katselmuksen jatkokokouksen pöytäkirja 6.6.1961. 4.1.2.1:3. PVA. Ks. myös Alaniska, s. 90.

90 Laukkanen–Saarela–Aitamurto, s. 87–93. Ks. myös Alaniska, s. 50.

91 Alaniska, s. 91–94.

92 KKO 1961, s. 26.

93 Alaniska, s. 92.

ole merkitty maarekisteriin tai siihen perustuvaan nykyiseen kiinteistörekisteriin. Joskus kyseisiä kalastusoikeuksia on kirjattu asianomaiseen luovutuskirjaan perustuvan kiinteistötoimituksen pöytäkirjaan.⁹⁴

Tornionjoella olevat koskitilat, jossa kauppa kirjassa myyjälle on jäänyt kalastusoikeutta. (Pinta-alatiedot kiinteistörekisterin perusteella.)

Taulukko 1. Tornionjoen koskikauppojen kauppa kirjat

kunta	rekisterinro	kiinteistö	ha	nykyinen omistaja	myyty	ehto	myyjä
Muonio	498-402-7-1	MYLLYKORVA	12	Fortum	1964	1	yksityisiä
Muonio	498-403-32-0	VISANTOKOSKI	46	Fortum	1965	1	Ylimuonion/Ylimuonion lisämaan jakok
Muonio	498-401-138-0	HERMANNINVIRTA	79	Fortum	1965	1	Reponimen jakokunta
Muonio	498-401-38-10	KALLENVIRTA	10	Fortum	1964	1	yksityisiä
Muonio	498-401-36-3	AAREANMUKKA	33	Fortum	1962	1	yksityisiä
Kolari	273-401-45-0	LAPPEANKOSKI	15	Fortum	1942	2	yksityisiä
Kolari	273-401-46-0	LAPPEANALUSKOSKI	24	Fortum	1942	2	yksityisiä
Kolari	273-403-126-0	JAAPAKOSKI	28	Fortum	1942	2	yksityisiä
Kolari	273-403-30-1	HIETASENVEESI	40	Fortum	1948	2	yksityisiä
Kolari	273-403-125-0	HIETASENKOSKI	32	Fortum	1942	2	yksityisiä
Kolari	273-403-21-9	HIETASENALUS	12	Fortum	1962	1	Hietasen jakokunta
Kolari	273-403-22-34	ÄÄRIVIRTA	85	Fortum	1961	1	Väyläpään jakokunta
Pello	854-404-26-14	YLÄJARHOINEN	22	Fortum	1962	1	Koskeniemen jakokunta
Pello	854-404-36-1	ALAJARHOINEN	18	Fortum	1963	1	yksityisiä
Pello	854-404-25-7	KAARTISENNIVA	51	Fortum	1963	1	yksityisiä
Pello	854-404-30-45	KOSIONIVA	73	Fortum	1962	1	Lempeän jakokunta
Pello	854-404-90-0	JAAKONVIRTA	44	Fortum	1961	1	Jalomaan jakokunta
Pello	854-404-28-22	VAARANVESI	14	Fortum (0,5)	1963	1	yksityisiä
Pello	854-404-89-0	PELLON VESI	195	Fortum	1962	1	Pellon jakokunta
Pello	854-404-37-6	VALKEAKOSKENALUS	4	Fortum	1963	1	yksityisiä
Pello	854-407-1-26	ALANEN KORPIKOSKI	44	Fortum	1962	1	Mämmilän jakokunta
Pello	854-407-11-34	YLINEN-KORPIKOSKI	96	Fortum	1962	1	Piippolan jakokunta
Pello	854-401-49-0	KARPINNIEMI	76	Fortum	1964	1	Niemen ja Salonimen jakokunnat
Pello	854-407-29-0	TURTOLAN VIRTA	142	Fortum	1965	1	Turtolan jaokunta
Pello	854-401-47-0	KATTILAKOSKENNISKKA	193	Fortum	1964	1	Juoksengin/Juoksengin lisämaan jakok
Pello	854-401-48-0	SAKARINVIRTA	3	Fortum	1964	1	Juoksengin/Juoksengin lisämaan jakok
Ylitornio	976-404-21-2	KATTILAKOSKI	21	Fortum	1964	1	yksityisiä
Ylitornio	976-405-11-54	AITAKOSKI	38	Fortum	1964	1	Aittamaan jakokunta
Ylitornio	976-404-25-0	TYTÖNKORVA	350	Fortum	1965	1	Kaulinrannan jakokunta
Ylitornio	976-403-62-2	KAINUUN-VOIMA	484	PVO-Vesivoima (0,91)	1943	4	yksityisiä
Tornio	851-432-32-0	KOTAKOSKI	58	Matkakoski Oy (0,84)	1916	3	yksityisiä
Tornio	851-432-33-0	KORVEN-VOIMA	167	PVO-Vesivoima (0,82)	1943	4	yksityisiä
Tornio	851-433-22-0	KUKKOLANKOSKI	68	Valtio	1917	5	Kukkolan jakokunta / yksityinen
		yhteensä	2578				

Kauppa kirjojen ehto kalastusoikeudesta

1 Myyjillä on edelleen oikeus kalastamiseen, 2 Kalastusoikeus pidetään myyjillä, 3 Kalastukseen kuuluvat jakokuntalaiset saavat yhä edelleen kalastaa koskessa, 4 Myyjät ovat edelleen oikeutettuja vapaasti käyttämään hyväkseen kalastusmahdollisuuksia, 5 Ne jotka edelleen omistavat siikakalastuksen Kukkolankoskessa, ovat oikeutetut sitä edelleenkin harjoittamaan

94 MML 3250/ 00 08/2014, s. 1.

Kuten Tornionjokea koskevasta *taulukosta*⁹⁵ käy ilmi, koskiosuuden myyjä on voinut olla jakokunnan kaikki osakkaat yhdessä tai yksittäinen vesialueen omistaja. Myös ostajana on voinut olla yksityishenkilö, valtio tai yhtiö. Kaikissa Tornionjokea koskevissa kauppakirjoissa on jätetty myyjille oikeus kalastaa ja kauppakirjoissa käytetyt sanamuodot käyvät ilmi taulukosta. Kiinteistörekisteriin ei kuitenkaan Tornionjoellakaan ole merkitty kalastuksen liittyviä rasitteita koskitilan muodostamisen yhteydessä tai sen jälkeiseltä ajalta.⁹⁶

Tiivistäen voidaan todeta koskikauppojen tarkoituksen olleen toimia vesivoimalaitoksen luvan hakemisen perusteena. Koskitilojen muodostaminen muusta yhteisestä vesialueesta erillisiksi vesialuekiinteistöikseen oli tarpeen, jotta niistä muodostui vakuusarvoisia omaisuusyksiköitä, mikä mahdollisti kiinnitysten ja panttausten kautta riittävän rahoituksen voimalaitostoiminnalle. Oikeuksien merkitseminen kiinteistörekisteriin tai sen pohjana olevaan maarekisteriin ei ole juridinen edellytys kiinteistökohtaisen erityisen etuuden olemassaololle sinänsä, mutta sillä on vaikutusta arvioitaessa kyseisten oikeuksien voimassaoloa ja sitovuutta tänä päivänä, kun tilojen sekä myyjät että ostajat ovat jo vaihtuneet, joskus useaankin kertaan.⁹⁷

3.2 Pidätetty kalastusoikeus: kiinteistö- vai henkilökohtainen?

Kauppakirjojen ehtoja on myöhemmin tarkasteltu tarkoituksena selvittää, ovatko kalastusoikeudet jääneet koskiosuuksia myyneille tiloille pysyvänä osana niiden ulottuvuutta, vai ovatko ne ainoastaan antaneet myyjälle määrääjäksi, kuten tämän eliniäksi käyttöoikeuden toisen omistamalle vesialueelle. Jälkimmäisessä vaihtoehdossa kalastusoikeus ei ole osa kiinteistön ulottuvuutta, sen käyttöä edistäen, sillä henkilökohtaiseen käyttöön perustettu rasite ei ole KML 2 §:n 1 momentin tarkoittama kiinteistön ulottuvuuteen kuuluva oikeus. Jaottelulla on merkitystä koskiosuuksien myyjien ollessa pitkälti jo edesmenneitä ja kun henkilökohtaisiksi katsottavilla oikeuksilla ei ole merkitystä oikeutetun tai rasitetun kiinteistön uusiin omistajiin nähden.

Erytisperusteisten kalastusetuksien olemassaolon selvittämiseksi tehtyjä lainvoiman saaneita kiinteistönmääritystoimituksia on käyty läpi luvussa 2. Kiinteistönmääritystoimituksia tehtiin muun muassa Kukkolankoskella, Matkakoskessa ja Lappeankoskella. Lisäksi

95 Lapin ELY-keskus, Leskinen.

96 Kuten taulukosta käy ilmi, silloinen Imatran Voima Oy (nyk. Fortum Oyj ja Pohjolan Voima Oy) on ostanut 1940- ja 1960 -luvuilla vesiosuuksia Tornionjoesta vesivoiman rakentaminen mielessä. Jo vuonna 1916 Matkakoski Oy on ostanut vesialueen Matkakoskelta ja vuonna 1917 Einar Åström niminen henkilö Kukkolankoskelta. Åström möi kiinteistön myöhemmin Suomen valtiolle.

97 Haapala, raportti kiinteistönmääritystoimituksista Perämeren ja Tornion-Muonionjoen kalastusoikeuksista.

Maanmittauslaitos on antanut lausunnon Tornion-Muonionjoella sijaitsevien koskitilojen kauppojen kauppakirjaan ehtojen merkityksestä yleensä.⁹⁸ Lausunnon pohjana oli viisi eri kauppakirjaa, joista jokaisen oikeudellinen merkitys tänä päivänä käytiin läpi. Kauppakirjojen sanamuodot kattoivat vesistöalueen koskikaupoissa käytetyt sanamuodot. Neljässä tapauksessa viidessä Maanmittauslaitos katsoi, että myyjillä pidätetty kalastusoikeus ei hyödytä oikeutettua kiinteistöä, vaan ainoastaan kiinteistön omistajaa, jolloin kauppakirjan kalastusoikeuden omistuksenpidätyseshto ei ole muodostunut osaksi kiinteistön ulottuvuutta, eikä sillä siten ole myöskään vaikutusta omistajanvaihdostilanteissa. Myyjillä kauppakirjoissa pidätetty kalastusoikeus ei siis näissä tapauksissa katsottu olevan kiinteistörekisteriin merkittävässä oleva erityinen etuus, eikä näin oltu menetelty myöskään koskitilan lohkomistoimituksen yhteydessä.

Kukkolankosken siikkalastukseen liittyvää kauppakirjan omistuksenpidätyseshdon osalta Maanmittauslaitos piti mahdollisena, että kyseessä voisi olla kiinteistöön kuuluva erityinen kalastusetuus, jota koskien voitaisiin määrätä kiinteistönmääritystoimitus suoritettavaksi. Sittemmin Kukkolankoskella on tehty luvussa 2.4.2 esitetty kiinteistönmääritystoimitus, missä tällaisia oikeuksia ei valtion omistamalle Kukkolankosken koskitilalle vahvistettu.⁹⁹ Lopuksi Maanmittauslaitos totesi koskikauppojen kauppakirjojen merkitystä koskevassa lausunnossaan, että: *”On inhimillisesti ymmärrettävää, että asianosaiset pitävät tilannetta (kalastusta koskitiloilla¹⁰⁰) oikeustajuaan loukkaavana. Aikoinaan kiinteistöjen omistajat ja heidän edeltäjänsä ovat pidättäneet kalastusoikeuden ja luottaneet siihen, että ne myös säilyvät. Kalastusoikeuden saaminen ei myöskään ole ollut ostajan intressissä, vaan kaupan tärkein kohde on ollut vesivoima.”¹⁰¹*

Toisaalta Maanmittauslaitoksen keskushallinto lausuu kalastuslain muuttamista koskevasta hallituksen esityksestä (HE 309/2018 vp.) eduskunnan maa- ja metsätalousvaliokunnalle seuraavaa: *”Sikäli kuin perustuslakivaliokunnan lausunnossa (PeLv 5/1981 vp.) on lausuttu kalastusrasitteista säätämistä koskitilan vesialuetta rasittamaan, Maanmittauslaitos katsoo, että tällainen sääntely ei ole kiinteistörekisterijärjestelmän selvyyden ja luotettavuuden kannalta perusteltua, vaan ennemminkin tällöin olisi kysymys ennestään jo hyvin kompleksiksi vuosikymmenten varrella muotoutuneen kalastusoikeuksien rekisteröinnin rapauttamisesta ja kalastusoikeuksien järjestelmän yhä monimutkaisemmaksi tekemisestä.”¹⁰²*

98 MML 3250/00 08/2014, lausunto kokonaisuudessaan.

99 MML 3250/00 08/2014, s.7. Ks. myös Vihervuori 1985 s. 172 -173. ja tämän selvityksen luku 2, missä Kukkolankosken kalastusoikeustilanne käyty läpi. s. 29-30.

100 Suluissa oleva lisäys kirjoittajan.

101 MML 3250/00 08/2014, s. 9.

102 Markkula lausunto, s. 4.

Koskikauppojen kauppakirjojen ehtojen merkitystä tuleekin tarkastella myös suhteessa kiinteistönvaihdon julkiseen luotettavuuteen. Asiaan on otettu kantaa laki- ja talousvaliokunnan mietinnössä kalastuslain uudistamista koskevaan hallituksen esityksessä (1980 vp n:o 214). Mietinnössä lausutaan perustuslakivaliokunnan lausunnon pohjalta koskitilojen kalastusoikeuksien käytöstä, sillä perustuslakivaliokunta toi edellä mainitussa lausunnossa esiin huoleen siitä, että koskitilan lohkomisessa pidätettyjä kalastusoikeuksia ei ole otettu huomioon, kun voimassaolevan jakolain mukaan mainittuja kalastusoikeuksia ei voida perustaa rasitteiksi. Kalastusoikeuden pidättäneiden tulisi päästä mukaan kalavesien hallintoon.

Laki- ja talousvaliokunta totesi kuitenkin, että: *”Laissa alun perin ollut 37 § mahdollisti kalastusrasitteen perustamisen kosken jaossa, on kumottu tarpeettomana vuonna 1975. On katsottava ettei koskitilaan kohdistuvia nykyisin käytössä olevia kalastusoikeuksia myöskään ole syytä muuttaa jakolain mukaisiksi rasitteiksi eikä myöskään kalastuslain mukaisiksi rasitteiksi.”*¹⁰³ Myös oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että sopimusperusteisen oikeuden sitovuutta käytön kohteena olleen vesialueen omistajanvaihdoksessa, ei ole katsottu voitavan arvostella rasitenormiston pohjalta. Esimerkiksi Honkanen on lausunut, että kumotun jakolain nojalla ei ole *de facto* perustettu ainuttakaan kalastusrasitetta¹⁰⁴, vaikka säännöksen tarkoituksena oli nimenomaisesti, mahdollistamalla rasiteoikeuden perustaminen, turvata koskitilojen kalastusoikeuden pidättäneiden myyjien oikeuksien säilyminen.

Oikeuskäytännössä kalastusoikeuksien on katsottu olevan henkilökohtaiseksi oikeudeksi pidätettyjä oikeuksia erityisesti silloin, kun kysymys on vähäisenä pidettävästä kotitarve- ja virkistyskalastusoikeudesta. Tällöin kalastusoikeus ei siirry uudelle omistajalle tilan luovutuksen yhteydessä. Toisaalta on myös todettu, että kalastusoikeus on tilan pysyvä oikeus siinä tapauksessa, jos se on pidätetty luovuttavaa kiinteistöä varten ja oikeudella on ollut erityistä merkitystä luovuttavan tilan elinkelpoisuuden kannalta. Oikeuskäytännössä kiinteistön ulottuvuuteen kuuluvan kalastusrasitteen perustamiseen on suhtauduttu kuitenkin johdonmukaisesti ahtaasti.¹⁰⁵

Vesiylioikeus on lausunut ratkaisussaan VYO 33/1982 kalastusta koskevista kauppakirjaehdoista, joilla Pohjolan Voima Oy ja Kemijoki Oy tai näiden saantomiehet ovat ostaneet vesialueita Kemijoen vesistöä, että määräysvalta lohien ja meritaimenen kalastuksesta kuuluu *kalastusregalin* takia valtiolle, jäljempänä mainittuja erityisiä kalastusetuuksia lukuun ottamatta, joten vesialueen omistajat eivät ole voineet myydä valtiolle kuuluvaa kalastusoikeutta. Mutta mitä tulee kauppakirjojen ehtoihin niiltä osin, kun kyse on erityisistä kalastuksista, kuten siian ja nahkiaisen kalastuksista vesiylioikeus katsoi, että *”...kalastuksella on ollut merkitystä myyjien omistamien tilojen elinkelpoisuudelle, ja kun tehdyissä kaupoissa*

103 LtVM n:o 18, s. 4 ja PeVi n:o 5. Kalastuslain esitykseen n:o 214 (1980 vp.), s. 21-22.

104 Honkanen, s. 107.

105 Vihervuori, s. 172-173. Ks. myös HE 198/1999, s. 19.

myyjille pidätetystä oikeudesta ei ole aiheutunut luovutetulle kiinteistöille omaisuudelle kohtuutonta räsitusä on kauppakirjojen erilaisia kalastusoikeuden pidätysehtoja pidettävä rasiteoikeuksina eikä luonteeltaan henkilökohtaisina oikeuksina... Mainituin ehdoin tehdyissä kaupoissa kalastusoikeus on tullut ostajalle kiinteistön omistusoikeuteen kuuluvana, mutta jäänyt myös myyjille siten, että myyjän ja ostajan oikeus on rinnakkainen.”¹⁰⁶

Koskikauppojen kauppakirjojen merkitystä on käsitelty myös korkeimmassa oikeudessa, jonka ratkaisu 19.4.1971 n:o 971 koski Kuusamon Vuotungin kylän mainittujen tilallisten myymien koskiosuuksien kauppakirjojen ehtoja. Ratkaisusta käy ilmi, että vaikka koskiosuuden kauppakirjoihin oli otettu ehtoja, joissa kaikkien kalojen kalastusoikeus pidätettiin myyjällä, *ei kauppakirjassa myyjällä pidätetyn kalastusoikeuden katsottu olevan luonteeltaan sellainen oikeus, jonka nojalla voimassaolleen jakolain 37 §:n mukainen rasiteoikeus koskitilan alueelle voitiin perustaa.* Tuomion perustelut olivat suppeat, mutta Wirilander arvioi tapausta rasitteiden muodostumista koskevassa väitöskirjassaan siten, että koska kauppakirjassa mainittu kalastusoikeuden pidätys koski kaikkia kaloja -ei vain arvokaloja, oli todennäköistä, että sitä ei tästä syystä pidetty sellaisena arvokkaana kalastuksena, joka kaupantekohetkellä voimassaolleen JL 37 §:n mukaan täytti rasitteen perustamisen kriteerit.

Jakolain 37 §:n säännöksen tarkoituksena oli nimenomaisesti, mahdollistamalla rasiteoikeuden perustaminen, turvata koskitilojen kalastusoikeuden pidättäneiden myyjien oikeuksien säilyminen. Säännös oli voimassa vuonna 1975 tehtyyn jakolain muutokseen (52/1975) asti, jolloin *kalastusrasitteen perustaminen kosken jaon yhteydessä poistettiin jakolaista tarpeettomana.*¹⁰⁷ Wirilanderin mukaan kalastusrasitteen perustetta koskeva tulkinta olisi tosin voinut olla toinenkin, koska sekä metsästys- että kalastusoikeuden vuokrasopimuksen vakuudeksi voidaan vahvistaa kiinnitys, mikäli muut edellytykset täyttyvät.¹⁰⁸

3.2.1 Johtopäätökset

Koskitilojen kalastusoikeudet kuuluvat kalastuslain 5 §:n pääsäännön mukaan vesialueen omistajalle osana tämän omistusoikeutta, jollei muualla laissa toisin todeta tai muusta oikeusperusteesta muuta johdu. Voimassaolevan kiinteistönmuodostamislain nojalla ei toisen omistamaan vesialueeseen kohdistuvaa kalastusrasitetta voida perustaa kiinteistön hyväksi. Rasitetyypit, joita saadaan tyyppipakkoperiaatteen perusteella perustaa, on lueteltu KML 154 §:ssä, mikäli taas säädettäisiin jälkikäteen, että kalastusrasitteita voitaisiin vastaisuudessa perustaa kiinteistön hyväksi esimerkiksi rasittamaan toisen omistamaa koskitilaa tai yhteistä vesialuetta, kuten perustuslakivaliokunnan lausunnossa (1980 vp n:o 214 vp) esitetään, tulisi joka tapauksessa sovellettavaksi KML 282 a § rasitesopimuksen sitovuudesta.¹⁰⁹

106 VYO 33/1982, s. 84–85.

107 HE 227/1994 vp, s.21–22. Wirilander, s. 758. Selvityksen kirjoittaja haluaa huomauttaa, että lohi- ja meritaimen ei joka tapauksessa kuulunut koskikauppoihin, sen kuulussa lohiregaaliin perusteella valtiolle.

108 Wirilander, s. 600. Ks. myös Haapala, s 10.

109 Markkula, s. 4. Ks. myös HE 198/1999 vp, s. 19, Wirilander, s. 600, Haapala, s 10

Käytännössä esimerkiksi 1900-luvun alussa tai puolivälissä tehdyn kauppakirjan kalastus-oikeuden pidätysehto, jolla yhteisalueosuuden omistaja on pidättänyt kalastusoikeuden kosken omistusoikeuden luovutuksen yhteydessä, on 2020-luvulla vain rajoitetusti sitova. ***Hyvin vanhaan oikeusperusteeseen pohjautuvaa kalastusrasiteoikeutta ei nimittäin liene voida perustaa ja merkitä kiinteistörekisteriin takautuvasti, jos näin ei ole tehty aikaisemmin.***¹¹⁰ Kiinteistötietojärjestelmämme koostuu kiinteistörekisterilain (392/1985) mukaisista, lainhuuto- ja kiinnitysrekisteriin merkittävistä tiedoista sekä muista lainsäädännössä erikseen määritellyistä tiedoista. Kiinteistötietojärjestelmään sisältyvät tiedot muodostavat yhdessä niin sanotun perusrekisterikokonaisuuden, jonka luotettavuus on käytännössä ehdoton edellytys kiinteistöjä koskevien oikeustoimien osapuolten oikeusturvan toteutumiselle. Esimerkiksi vilpittömässä mielessä toimivalla henkilöllä on oikeus luottaa rekisteriin merkittyjen tietojen oikeellisuuteen ja kääntäen myös siihen, että ***kiinteistöön ei kohdistu rekisteriin merkitsemättömiä oikeuksia tai rasituksia.*** Täten jälkikäteen sääntely kalastusoikeuksista koskiloja rasittamaan ei olisi kiinteistötietojärjestelmän luotettavuuden ja selvyuden kannalta perusteltua.¹¹¹

Maanmittauslaitos on edellä esitettyjen lausuntojensa yhteydessä ehdottanut asiintilan selkeyttämiseksi ja tilanteen ratkaisemiseksi kalastusoikeutta koskevan pitkäaikaisen vuokrasopimuksen tekemistä ja sille esimerkiksi kiinnityksen hakemista, jolloin kalastusoikeus koskitilalle voitaisiin vuokrata koskitilan omistajien toimesta sitä haluaville. Lohiregaalialueella vuokrasopimus ei kuitenkaan voi koskea lohen- ja meritaimenen kalastusoikeutta, mikäli valtio ei ole vuokrasopimuksen osapuolena, koska vesialueiden omistajat eivät ole alun perinkään voineet myydä valtiolle kuuluvaa kalastusoikeutta. Koskitilojen kalastusoikeuksien vuokraaminen olisi luonnollisesti sopimusperusteista ja vaatisi osapuolten yhteisen tahtotilan asiasta.¹¹²

3.3 Erityisen etuuden osakaskunta kalatalousalueen päätöksenteossa

Koskitilalla, joka on erotettu yhteisestä vesialueesta ei pääsääntöisesti ole osuutta muuhun vesialueeseen, ellei sitä ole lohkomisessa nimenomaisesti koskitilalle pidätetty. *Tästä syystä koskitilojen kalastusoikeuksien käyttöä tulee tarkastella erillään muun yhteisen vesialueen hallinnoinnista.* Tilojen yhteinen koski voidaan lisäksi muuttaa lohkomistoimituksella myös yhteisesti omistetuksi kiinteistöksi, mikäli koskitilalla on useampia omistajia. Koskitilojen kalastusoikeuksien käyttö ja hallinnointi poikkeaa yhteiseen vesialueeseen

110 Markkula, s. 4.

111 HE 30/2009 vp, s. 5. HE 205/2017 vp, s. 5. Ks. myös Markkula, MMLn keskushallinnon lausunto MmVIIe.

112 VYO 33/ 1982, s. 84.

kuulumattoman vesialuekiinteistön kalastusoikeuksien käytöstä ja hallinnoinnista, koska koskitiloja varten on lainsäädännössä osittain oma sääntelynsä.¹¹³

Kalastuksen järjestäminen koskitilan alueella edellyttää, että kaikki kalastusoikeuden haltijat voivat ottaa osaa päätöksentekoon, joten *jos koskitilan alueella omistajan ohella myös muilla on kalastusoikeus, heidän katsotaan muodostavan yhdessä omistajan kanssa yhteis-alue lain 3 §:n 2 momentin mukaisen erityisen etuuden osakaskunnan*¹¹⁴, jossa osakkuudet määräytyvät sen mukaan, miten osakkailla on kalastusoikeutta.¹¹⁵

Koskitilojen kalastusoikeuksien käytön järjestäminen oli jo vanhassa kalastuslaissa (286/1982) säännelty sekä muista erityisperusteisista kalastusoikeuksista että kalastuskuntaa koskevasta pääsäännöstä poikkeavalla tavalla siten, että vesialuetta omistamattomatkin kalastusoikeuksien haltijat saattoivat yhdessä koskitilan omistajan kanssa järjestäytyä kalastuskunnaksi.¹¹⁶

Mikäli kyseessä olisi tilanne, missä myös muulla kuin koskitilan omistajalla on kalastusoikeus koskitilan alueelle, synnyttäisi se suoraan yhteisalue lain 3 §:n 2 momentin nojalla erityisen etuuden osakaskunnan, joka käyttää koskitilan äänivaltaa yhdessä vesialueen omistajan kanssa. Mikäli koskitilan alueella kalastusoikeus on sekä vesialueen omistajalla että sellaisella kalastusoikeuden haltijalla, jonka kalastusoikeus perustuu koskivoiman omistusta siirrettäessä tehtyyn sopimukseen kalastusoikeuden pidättämisestä ja tällainen rasite on katsottu olevan tilan elinkelpoisuuden kannalta tärkeä ja rasitteen olemassaolo on vahvistettu. Tästä seuraa se, että osapuolten välille syntyy lain nojalla erityisen etuuden osakaskunta, joka hallinnoi kalastusta koskitilan alueella.

Tulee kuitenkin huomata, että yhteisalue lain mukainen *erityisen etuuden osakaskunta ei synnytä kalastusoikeuksia sopimusperusteisesti, vaan se on ainoastaan tapa hallinnoida tällaisia kalastusoikeuksia*. Itse kalastusoikeuden erityisen etuuden osakaskunnan osakkailla on tullut syntyä muulla oikeusperusteella, ei yhteisalue lain nojalla. Ja kuten edellä on todettu, lainvoiman saaneissa kiinteistön määritystoimituksissa ei ole vahvistettu kaupparakirjan ehtoihin perustuvia kalastusoikeuksia koskitilojen alueille. Kaupparakirjoissa myyjillä pidätetyt kalastusoikeudet eivät siten ole pääsääntöisesti muodostuneet pysyviksi

113 Tieteen termipankki, Oikeustiede, koskitila/laajempi kuvaus.

114 Tornionjoelle on perustettu tämän hetkisen tiedon mukaan yksi yhteisalue lain tarkoittama erityisen etuuden osakaskunta, Piippolan osakaskunta. Tiedossa ei ole onko Fortum Oyj tietoinen koskitilan omistajana erityisen etuuden osakaskunnasta tietoinen.

115 HE 22/1989 vp, s. 4. Ks. myös Karvinen, s. 119.

116 Vihervuori, s. 172-173.

osiksi myyjätilojen kiinteistöjen ulottuvuutta, vaan ne ovat katsottu myyjän henkilökohtaisiksi käyttöoikeuksiksi, jotka ovat voimassa määräajan tai tämän eliniän.

Esimerkiksi korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisussa (KHO 1.4.2008/ 669) oli kysymys siitä, että Maanmittauslaitokselta oltiin haettu kiinteistönmääritystoimitusta, jonka tarkoituksena oli selvittää erääseen koskitilaan kohdistuvan erityisen etuuden osakaskunnan osakaskiinteistöt sekä osakaskiinteistöille kuuluvien osuuksien suuruudet. Maanmittauslaitosto hylkäsi toimitushakemuksen koska *koskitilaan ei kohdistunut sellaista kiinteistörekisteriin merkittyä yhteistä erityistä etuutta, jonka osakaskiinteistöt ja osuuksien suuruudet voitaisiin kiinteistönmäärityksellä selvittää ja ratkaista*. Maanmittauslaitoksen keskushallinto hylkäsi maanmittauslaitoksen päätöksestä tehdyn valituksen, myös Oulun hallinto-oikeus hylkäsi päätöksellään (12.12.2006 nro 06/0620/1) maanmittauslaitoksen keskushallinnon päätöksestä tehdyn valituksen. Lopulta KHO kumosi hallinto-oikeuden, maanmittauslaitoksen keskushallinnon ja maanmittauslaitoksen päätökset ja palautti asian maanmittauslaitoksen uudelleen käsiteltäväksi. KHO:n päätöksen perusteluiden mukaan epäselvässä tilanteessa toimitusmääräys on annettava. Maanmittauslaitosto antoi toimitusmääräyksen kiinteistönmääritystoimitukseen (TN:o 2008-275356). Toimitus jätettiin kuitenkin sikseen, koska *hakijoille ei kuulunut kiinteistönmuodostamislaissa tarkoitettua yhteistä erityistä etuutta tai rasiitetta*.¹¹⁷

---

117 Rummukainen- Salila, s. 52.

4 Kalastus rajajokisopimusalueella

Suomen ja Ruotsin valtakuntien välisen rajan muodostavat Tornionjoen vesistöalueeseen kuuluvat joet. Suomella on kahdenväliset rajavesistö sopimukset naapurinsa Ruotsin lisäksi myös Norjan ja Venäjän federaation kanssa.¹¹⁸ Suurin käytännön merkitys lohiregaa-lilla lienee tänä päivänä juuri rajajokisopimusalueella, eli Tornionjoen vesistöalueella, joka on merkittävin luonnonlohialue Suomessa. Kysymys on paitsi Tornion- ja Muonionjoesta, myös näiden jokien latvavesistä, Könkämä- ja Lätäsenosta, joihin Perämeren lohi edelleen nousee.¹¹⁹

Suomen ja Ruotsin välillä rajavesistöjä koskevana sopimuksena oli pitkään vuonna 1971 tehty rajajokisopimus (SopS 53-54/1971), jonka peruseriaatteena oli kansainvälisen vesioikeuden kehitystä mukailleen se, että kumpikaan sopimusvaltio ei ryhdy rajavesistön alueella yksipuolisesti sellaiseen toimintaan, joka voi aiheuttaa sopimuksessa määriteltyä haittaa toiselle osapuolelle. Rajajokisopimus sisälsikin yksityiskohtaisia säännöksiä vesistön rakentamisesta ja - säännöstelystä, kalastuksesta ja vesistön pilaantumisen ehkäisystä. Sopimuksen toimeenpanoa varten perustettiin rajajokikomissio, johon kuului kuusi jäsentä, kolme kummastakin sopimusmaasta. Rajajokikomissio saattoi tehdä toimivaltuuksiansa puitteissa oikeudellisesti sitovia päätöksiä, mikä osoittautui myöhemmin ongelmalliseksi, koska komission päätöksistä ei ollut muutoksenhakutietä mihinkään toiseen elimeen muutoin kuin korvausten osalta.¹²⁰

Nykyisin voimassaoleva Suomen ja Ruotsin rajavesistöaluetta koskeva sopimus, jäljempänä *rajajokisopimus*, tuli voimaan 1.10.2010.¹²¹ Sopimus perustaa Tornionjoen vesistöalueelle Suomen ja Ruotsin kansainvälisen vesienhoitoalueen, jossa on kysymys vesienkäytön ja kalastuksen järjestämisen sääntelystä molempia osapuolia huomioivalla tavalla. Myös uudessa sopimuksessa perustettiin yhteistyöelin, *Suomalais-ruotsalainen*

118 Hakapää, s. 364.

119 Joona, s. 20.

120 MmVM 10/2010 vp – HE 264/2009 vp, s. 3. Hakapää, s. 365. Ks. lisäksi aikaisemmin esitellyt EIT:n ratkaisut. *Alatulkila ja muut v. Suomi*, 33538/96, 28.7.2005, *Posti ja Rahko v. Suomi*, 27824/95, 24.9.2002, *Dandell ja muut v. Ruotsi*, 54695/00, 17.1.2006.

121 SopS 90-91/2010. Ks. myös HE 264/2009 vp, s. 30.

rajajokikomissio, jolla ei kuitenkaan ole aikaisemman rajajokikomission kaltaista itsenäistä ja oikeudellisesti sitovaa päätösvaltaa. Suomen ja Ruotsin toisiaan muistuttavat ympäristölainsäädännöt mahdollistivat sopimuksen piiriin kuuluvien toimien järjestämisen laajasti sopimusvaltioiden kansallisella lainsäädännöllä. Esimerkiksi rikosoikeudelliset seuraamukset määräytyvät sopimusvaltioiden kansallisen lainsäädännön mukaan.¹²²

Rajajokisopimuksen erityisenä tarkoituksena ja sen syntyminen keskeisenä tekijänä oli Tornionjoen vesistöalueella tapahtuvan kalastukseen liittyvien määräysten tarkistaminen vastaamaan nykyisiä tarpeita. Rajavesistöalueen kalastuksesta sovitaan tarkemmin sopimuksen olennaisena osana olevassa kalastussäännössä. Kalastusta koskevia määräyksiä sovelletaan rajajokisopimuksen 23 artiklassa ja kalastussäännön 2 §:ssä määritellyllä alueella, *Tornionjoen kalastusalueella*¹²³. Soveltamisalue käsittää muun muassa Könkämäenon, Muonionjoen ja Tornionjoen ne osat järvineen, missä Suomen ja Ruotsin välinen raja kulkee. Meri- ja jokialueella on luonnollisesti olemassa omat kalastusta koskevat määräyksensä ja myös Suomen ja Ruotsin kansallisella merikalastusta koskevalla sääntelyllä on merkitystä vaelluskalakannoille.¹²⁴

Kalastussäännön määräysten tarkoituksena on päästä kohtuulliseen ja oikeudenmukaiseen tasapainoon yhtäältä kalakannan hyödyntämisen ja sen suojelun näkökulmasta ja samalla edistää kalastuksen harjoittamista koko raja-alueen eri kalastajaryhmien etua ajatellen. Kalastussäännössä mahdollistetaan joustava ja dynaaminen reagointi kalakantojen tilaan, kalastussäännön 16 §:n mahdollistaessa poikkeamisen yksittäisistä määräyksistä, mikäli kalakantojen tilat niin vaativat tai sallivat. Kyseisenkaltainen joustava reagointi on osa nykyaikaisia, kansainvälistä ympäristöä koskevaa sopimuskäytäntöä ja esimerkiksi maa- ja metsätalousvaliokunta toteaa sopimuksen voimaansaattamista koskevassa mietinnössään, että kalastukseen liittyvien määräysten tarkistaminen ja muuttaminen on sopimusehdotuksen keskeisimpiä asioita.¹²⁵

122 HE 264/2009 vp, s. 17. Ks myös Hollo, s. 5 ja Hakapää, s. 366.

123 Rajajokisopimuksen 23 artiklan mukaan Tornionjoen kalastusalue sisältää Könkämäenon ja Muonionjoen sekä se osa Tornionjoesta ja ne järvet, missä Suomen ja Ruotsin välinen valtakunnanraja kulkee (rajajoet) ja ne vesistöt, jotka ovat rajajokien sivu-uomia, ei kuitenkaan vesistöt, jotka laskevat rajajokiin, Tornionjoen suuhaarat sekä se osa Perämerta, joka sijaitsee Haaparannan satamasta Skomakaren koillisimpaan pisteeseen, Ylikarin itäisimpään pisteeseen, Sarvenkatajan pohjoisimpaan pisteeseen ja sieltä suoraan itään valtakunnanrajalle sekä siitä etelään valtakunnanrajaa pitkin Tornion ja Kemian kuntien rajalle ja edelleen koilliseen kunnanrajaa pitkin mantereelle vedetyn viivan pohjois- ja sisäpuolella.

124 HE 264/2009 vp, s. 22 ja s. 35. MmVM 10/2010 vp, s. 6.

125 HE 264/2009 vp, s. 35. MmVM 10/2010 vp— HE 264/2009 vp, s. 5. Elinvoimaiset kalakannat ovat edellytyksille, että kalastuksesta saatua hyötyä pystyisi kukaan intressiryhmä käyttämään. Ks. esimerkiksi Kokko, s. 1127.

4.1 T-M-K yhteislupa-alue

Kalastussäännön 17 §:n mukaan Lapin ELY-keskus voi yhdessä Ruotsin vastaavan viranomaisen kanssa **luovuttaa kalastuslupia siellä, missä oikeus lohen tai taimenen kalastukseen kuuluu valtiolle**. Siten myös voimassaoleva rajajokisopimus tunnustaa lohiregaalin ainakin tietyillä sopimusvaltioiden vesistöalueilla. Viranomaiset voivat myös sopia jokialueen muiden kalastusoikeuden haltijoiden kanssa *yhteisestä kalastusluvasta*, joka oikeuttaa kalastukseen valtakunnanrajasta riippumatta. Tällainen yhteinen kalastuslupa-alue, Tornion-Muonion-Köncämäenon yhteislupa-alue, jäljempänä *T-M-K-yhteislupa-alue*, on perustettu vuonna 2013.¹²⁶

Suomen puolella valtio omistaa lohen- ja meritaimenen kalastusoikeuden koko Tornion-Muonion-Köncämäenon yhteislupa-alueella ja siten lupa-alue kattaa Suomen puolella koko jokivarren. Ruotsissa sopimus yhteisluvasta koskee lohen ja meritaimenen pyyntiä Tornion-Muonionjoella Pajalan kunnan etelärajalta pohjoiseen ainoastaan sopimuksen osapuolina olevien kalastusoikeuden haltijoiden vesialueilla, koska tällä alueella Ruotsin valtiolla ei katsota olevan lohiregaaliin perustuvaa lohen ja meritaimenen kalastusoikeutta.¹²⁷

Yhteisen kalastusluvun lunastaneilla on oikeus kalastaa vavalla ja vieheellä lohta tai taimenta valtakunnan rajasta riippumatta. Mikäli taas yksittäinen kalastusoikeuden haltija ei halua tehdä sopimusta yhteisluvasta tietyn vesialueen osalta, ei kyseisessä osassa rajajokea kalastettaessa olisi mahdollista ylittää valtakunnan rajaa ilman, että hankkii useita lupia.¹²⁸ Yhteinen kalastuslupa toisin sanoen mahdollistaa lohen- ja meritaimenen kalastuksen lähes koko rajajokialueella, yksittäisen osakaskunnan liittyminen yhteislupaan näkyy lohiregaalialueilla ainoastaan oikeutena pyytää yhteisluvalla myös muuta kuin lohta ja meritaimenta sekä luonnollisesti lupatulojen tuloutuksena.¹²⁹

Yhteislupa-alueen kalastusluvista kertynyt tulo jaetaan vesialueomistusosuuksien mukaisessa suhteessa niille, joilla alueella on kalastusoikeus. Lapin ELY-keskus on tehnyt lupatulojen tuloutuksesta sopimuksen Ruotsin vastaavan viranomaisen kanssa, sopimus Tornion-Muonionjoen-Köncämäenon yhteisten kalastuslupien myynnin järjestämisestä,

¹²⁶ HE 264/2009 vp, s 44.

¹²⁷ Aiemmin, luvussa 1.3 esiteltyyn HD: n päätöksiin viitaten, lohenkalastusoikeuden on Ruotsissa katsottu kalastusoikeuden Tornionjoen Pellon yläpuolisista sivujoista kuuluvan kokonaan vesialueen omistajalle, kun taas alapuolella valtiolle lohiregaaliin perustuen. Suomessa yhteislupa koskee lohen ja taimenen pyyntiä Tornionjoen, Muonionjoen ja Köncämäenon vesialueilla rajajoessa. Tästä on seurannut se, että lohen- ja meritaimenen kalastus kuuluu valtiolle regaalioikeutena pääosin koko Suomen puoleisella sopimusalueella. Ruotsissa lohen ja meritaimenen kalastus Tornionjoessa kuuluu alajuoksulla valtiolle, mutta Pajalassa ja siitä pohjoiseen sekä merialueella kaikki kalastusoikeudet kuuluvat vesialueiden omistajille.

¹²⁸ HE 264/2009 vp, s. 44.

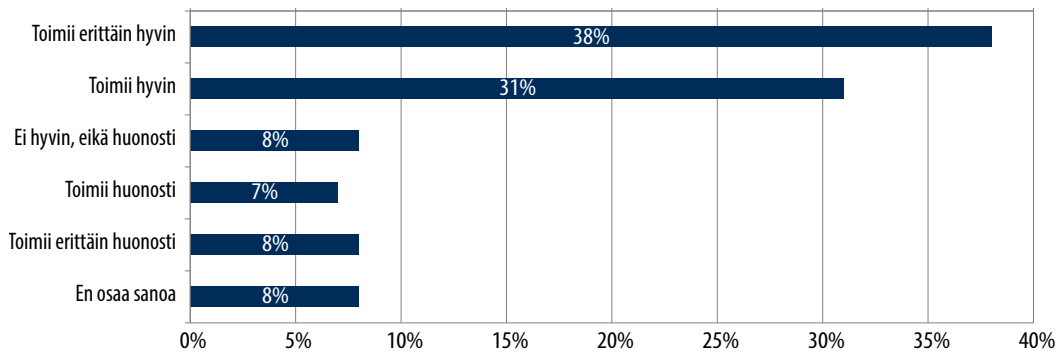
¹²⁹ Muiden kalojen kuin lohen ja taimenen pyynnissä sopimus ei kuitenkaan koske Ruotsissa Pajalan kunnan aluetta.

jäljempänä *sopimus yhteisluvasta*¹³⁰. Sopimuksen osapuolena ovat viranomaisten lisäksi yhteisluvassa mukana olevat vesialueen omistajat ja muut kalastusoikeuden haltijat.¹³¹

Lupatulot tuloutetaan siten, että ensin vähennetään myynnistä aiheutuneet kulut, jonka jälkeen valtiot saavat myyntituloista lohiregaalin perustuen yhdessä puolet ja sopimuksen osapuolena olevat kalastusoikeuden haltijat yhdessä puolet. Sopimuksen osapuolena olevien kalastusoikeuden haltijoiden osuus myyntituloista jaetaan kuntakohtaisesti vesialueiden pinta-alojen mukaisessa suhteessa. Valtioiden osuus lupatuloista käytetään, kalastussäännön tarkoituksen mukaisesti, yhteisesti päätettyihin valvonnan ja tutkimuksen toimenpiteisiin alueella.¹³² Yhteislupa-alue nähtiin lohiregaalista järjestetyn Webpropol-kyselyn perusteella toimivana ja alueen matkailua edistävänä järjestelmänä (Kuvio 1).

Kuvio 1. Webpropol-kyselyn tuloksia

Webpropol kyselyn kysymys 3. ”Miten arvioitte nykyisen Tornion-Muonionjoen-Köngkämäen viehekalastuksen yhteislupa-alueen toimivuutta?” (kaikki ryhmät yhteensä, N=116)

Ryhmä	Toimii erittäin hyvin	Toimii hyvin	Ei hyvin, eikä huonosti	Toimii huonosti	Toimii erittäin huonosti	En osaa sanoa
Vesialueen omistaja/ -osakas	7	6	3	3	5	1
Rajajokialueen kunnissa asuva vapaa-ajan kalastaja	10	8	3	1	0	0
Ulkopaikkakuntalainen vapaa-ajan kalastaja	19	15	1	2	1	1
Kaupallinen kalastaja	1	0	0	0	1	4
Kalastusmatkailuyritys	4	1	0	0	0	0
Järjestö, Organisaatio, Sidosryhmä, Viranomainen	3	5	0	2	2	2
Muu	0	1	3	0	0	1

130 Viranomaisten ja vesialueen omistajien välinen sopimus Tornion-Muonionjoen-Köngkämäen yhteisten kalastuslupien myynnin järjestämisestä.

131 Lupatuloista 40 % kertyy koko alueella voimassaolevista päivä-, viikko- ja kausiluvista, 60 % yhden kunnan alueella voimassa olevista kausiluvista. Yhden kunnan alueelle myytyjen lupien tulot jaetaan kyseisen kunnan alueella luvassa mukana oleville, muu lupatulo pinta-alojen suhteessa kaikille.

132 Yhteisluvassa mukana olevat kalastusoikeuden haltijat saavat Ruotsissa Pajalan kunnassa ja siitä pohjoiseen osuuden myös lohesta ja taimenesta viranomaisille tarkoitettujen osuuden tuloista, koska he omistavat alueella myös lohien ja taimenen pyyntioikeuden. HE 264/2009 vp, s. 44-45.

4.2 Väylän-viehelupa-alue

Kaikki eivät kuitenkaan näe yhteislupa-alueita hyvänä ratkaisuna ja valtion lohiregaaliin perustuva oikeus myydä alueen lupia on kyseenalaistettu. Kyseenalaistaminen perustuu pitkälti juuri aiemmin esiteltyyn lohiregaalin historialliseen synty- ja muodostumistapaan. Vuonna 2013 yhteislupa-alueesta irrottautui joukko kalastuskuntia, jotka perustivat oman *Väylän viehelupa-alue* -nimisen kalastusalueen, joka on ilmoittanut myyvänsä kalastuslupia alueensa kaikkeen kalastukseen, myös lohen ja meritaimenen kalastukseen. Lapin ELY-keskuksen tiedossa ei ole, kuinka moni kalastaja tosiasiaa kalastaa lohta Väylän-vieheluvalla ja ilman T-M-K - yhteisluvan lunastamista. Kalastuksenvalvonnassa kukaan ei ole ainakaan jäänyt toiminnasta kiinni.¹³³

Väylän-viehelupa-alueeseen kuuluvat hakijat pyysivät 26.5.2014 Kemi-Tornion käräjäoikeudelta, että se asettaisi Suomen valtiolle oikeudenkäymiskaaren (OK 1734/4) 7 luvun 3 §:n 1 kohdassa tarkoitetun kiellon lohen ja taimenen viehekalastuslupien myyntiin hakijoina olevien kalastuskuntien alueella Tornionjoessa Pellon ja Kolarin kunnissa. Kemi-Tornion käräjäoikeus hylkäsi 2.12.2015 antamallaan päätöksellä hakemuksen, jonka jälkeen hakijat valittivat päätöksestä hovioikeuteen. Valituksessaan Väylän viehelupa-alueeseen kuuluvat hakijat katsoivat, että heillä on parempi oikeus kuin valtiolla lohen ja taimenen kalastukseen hallitsemillaan vesialueilla ja siten peruste turvaamistoimen myöntämiselle. Valtio puolestaan katsoi, että valittajilla ei ole puhevaltaa asiassa, koska valtion lohen ja meritaimenen kalastusoikeus alueella perustuu lohiregaaliin, jonka sisältönä on vanhastaan ollut ja edelleen on valtion parempi oikeus sekä kalastaa lohta ja taimenta että määrätä tästä kalastuksesta.

Rovaniemen hovioikeuden 30.5.2016 antamassa päätöksessä nro 287, dnro S 16/220 todettiin, että **edellytyksiä turvaamistoimen myöntämiselle ei ollut olemassa**. Hovioikeus lausui kuitenkin, että: *”Riitakysymys valtion lohiregaaliin perustuvasta lohen ja taimenen kalastusoikeudesta Tornionjoella tai sen perusteettomuudesta on oikeudelliselta luonteeltaan huomattavan laaja, moniulotteinen ja merkittävä. Tämän vuoksi ja hakijoiden niin halutessa, asia tulisi käsitellä riita-asiana tai jossakin muussa soveltuvassa menettelyssä, koska väitetyn paremman oikeuden olemassaolossa ei turvaamistoproessin kaltaisessa summaarisessa oikeudenkäynnissä voida antaa lopullista aineellisoikeudellista ratkaisua.”* Tornionjoen lohen ja taimenen kalastusoikeutta koskeva tämänhetkinen tila on kestänyt vuosisatoja, eikä sen jatkuminen oikeudenkäynnin tai muun menettelyn keston ajan hovioikeuden mukaan vaarantaisi lain tarkoittamalla tavalla pääasiaa koskevan oikeudenkäynnin tai muun asiaan liittyvän menettelyn tarkoitusta.¹³⁴

133 Tiedot Lapin ELY-keskukselta, johtava kalatalousasiantuntia Jari Leskinen puhelinhaastattelu toukokuu 2019.

134 Havansi, s.1178.

Hakijoiden oikeutensa perusteeksi esittämien seikkojen ei siten riittävällä todennäköisyydellä katsottu osoittavan, että heillä olisi parempi oikeus lohen ja taimenen kalastukseen kuin Suomen valtiolla. Ja vaikka myöhemmin katsottaisiinkin, että oikeus lohen ja taimenen kalastukseen puheena olevilla vesialueilla kuuluu muille kuin valtiolle, ei kuitenkaan se, että valtio tällä hetkellä käyttää regaaliin perustuvaa oikeuttaan, hovioikeuden mukaan estä tai heikennä hakijoiden oikeuksien toteutumista myöhemmin.¹³⁵

4.3 Koskitilat yhteisluvassa

Kuten luvussa 3 on käyty läpi, koskitilat eivät lähtökohtaisesti kuulu yhteiseen vesialueeseen ja niiden kalastusoikeuksia hallinnoidaan eri tavoin verrattuna myös muiden yhteiseen vesialueeseen kuulumattomien vesialueiden kalastusoikeuksien hallinnointiin. Tästä syystä koskitilojen kalastusoikeuksien käyttöä tarkastellaan erikseen myös T-M-K-yhteislupa-alueen osalta. Lapin ELY-keskukselta saatujen tietojen mukaan Fortum Oyj omistaa Tornionjoella 28 vesialuekiinteistöä ja puolet yhdestä vesialuekiinteöstä, jolloin yksinään Fortum Oyj:n omistamien vesialueiden pinta-ala (1680 ha) muodostaa noin 21 % koko T-M-K-yhteislupa-alueen Suomen puoleisesta pinta-alasta. Energiayhtiö Pohjolan Voima Oy omistaa puolestaan kaksi koskitilaa Tornionjoella yhdessä yksityisten omistajien kanssa.

Kuten aiemmin on esitetty, puolet yhteisluvan lupatuloista jaetaan Suomen ja Ruotsin valtiolle lohiregaaliin perustuen ja toiset puolet *yhteisluvassa mukana oleville vesialueen omistajille*, joten alueilla, missä Suomen puolen vesialueet eivät ole mukana yhteisluvassa, mutta Ruotsin puoleiset vesialueet ovat, lupatulot tuloutetaan luonnollisesti valtiolle menävän osuuden jälkeen kokonaan Ruotsin puolen vesialueen omistajille. Tämä tarkoittaa Suomen alueelle taloudellista menetystä kalastuslupatuloissa, mutta ennen kaikkea epäyhteneväinen koskitilojen kalastusoikeuksien käyttö ja hallinnointi aiheuttavat ristiriitoja ja sekavuutta alueella. Koskitilojen yhteislupaan kuulumisen ja lupatulojen käyttö olisi järkevä järjestää yhdenmukaisesti ainakin saman omistajan omistamien koskitilojen osalta.

Esimerkiksi vuonna 2018 T-M-K-yhteisluvassa oli mukana kolme Fortum Oyj:n omistamaa koskitilaa, joista yksi Lapin ELY-keskuksen mukaan sillä perustella, että koskitilan edellinen omistaja Imatran Voima Oy on vuonna 1988 luovuttanut koskitilan kalastusoikeuksien päätös- ja äänivallan sekä suostumuksen kalastuslupatulojen käyttämiseen kalastusolosuhteiden parantamiseksi silloisille alueen kalastuskunnille. Pohjolan Voima Oy:n osalta toinen sen osittain omistamista koskitiloista oli mukana yhteisluvassa ja kyseisen koskitilan yhteisluvasta saatujen lupatulo-osuuden Pohjolan Voima Oy on luovuttanut edelleen alueensa osakaskunnan käyttöön, joten nykyinen käytäntö ei ole kaikilta osin yhtenäinen.

135 Tuomion perustelut.

5 Valtion yksityiset kalastuspaikat ja vaellusyhteyden palautus

Kruunulla oli jo keskiajalla Pohjanlanteen laskevissa suurissa virroissa yksityisiä kalastuksia, jotka eivät kuitenkaan alkuaan perustuneet regaali oikeuteen, vaan niillä katsottiin olleen vastaavanlainen siviilioikeuden peruste kuin talonpoikien, aateliston, kirkon ja muidenkin vastaavien yhteisöjen ja yksityisten kalastuksilla. Lohiregaalilla tarkoitetaan laajemmassa mielessä valtion oikeutta lohen ja meritaimenen kalastukseen yleensä. Lisäksi on olemassa nimenomaisia valtion yksityisiä kalastuspaikkoja, jotka sijaitsevat muulla kuin valtion omistamalla vesialueella tai yleisvedellä, jolloin kysymyksessä voi olla lohiregaalioikeuteen perustuva kalastuspaikka, mikäli se sijaitsee lohiregaalialueella.¹³⁶

Hieman vastaavasti yksityisellä voi olla esimerkiksi ylimuistaiseen nautintaan tai nimenomaiseen saantoon perustuva oikeus kalastuspaikkaan ja myös lohenpyyntiin siellä, missä valtiolla on lohiregaalioikeus, eli valtio omistaa lohen- ja meritaimenen kalastusoikeuden yksinomaisesti. Esimerkiksi vesiylioikeuden päätöksessä (VYO 75/1983) vesiylioikeus katsoo selvitettyksi, että: *”Iijoen vesistöissä ja sen edustan merialueella lohen ja meritaimenen kalastusoikeus kuuluu valtiolle sen yksinoikeutena eli regaali oikeutena. Valtion yksinoikeus ei kuitenkaan koske jokialueella sijaitsevia, Iijoen Jongunhaaran ja meren välisen osan uitosäännössä lunastuksen ulkopuolelle jääneitä Puodinkosken patopaikkoja, Pernun patoa Merikoskessa, Illin syyspatoa ja Pajarin patoa eikä merialueella sijaitsevia, yksityisiä kalastuspaikkoja, joiden omistajilla on asiakirjoissa saatavan selvityksen mukaan näissä kalastuspaikoissa ollut ja on edelleen itsenäinen, valtion oikeudesta riippumaton lohen ja meritaimenen kalastusoikeus. Muiden pato- tai kalastuspaikkojen ja vesialueiden omistajilla tai haltijoilla ei ole selvitetty olevan tällaista oikeutta.”*¹³⁷

Lohiregaalialueella valtiolla on tällä hetkellä esimerkiksi Tornion- Kemi- ja Simojoen edustalla kalastuspaikkoja, joita Metsähallitus vuokraa kaupallisille kalastajille lohen

¹³⁶ Joona, muistio, s. 3. Ks. myös Järvi, s. 152. Esimerkiksi maanomistukseen perustuvat kalastuspaikat, kuten niin kutsutut kuninkaankartanot ja ostamalla hankitut oikeudet.

¹³⁷ VYO 75/1983, s. 29. Ks. myös KKO 1981-II-128 ylimuistaiseen nautintaan perustuvasta oikeudesta nimenomaiseen kalastuspaikkaan.

kalastukseen. Kalastuspaikkojen vuokrasopimukset uusittiin viimeksi vuonna 2016, jolloin kalastuspaikkoja vuokrattiin yhteensä 75. Vuokratuista kalastuspaikoista 21 sijaitsi kylän rajojen sisäpuoleisilla vesialueilla ja kuulunevat siten valtion lohiregaaliin perustuviin kalastuksiin. Loput valtion yksityiset kalastuspaikat sijaitsivat joko yleisvesillä tai valtion omistamilla vesialueilla.¹³⁸

Lohen kaupallista kalastusta merialueella säädellään EU:n yhteisen kalastuspolitiikan mukaisesti päätetyillä kalastuskiintiöillä. Lisäksi KalL 9 §:n 2 momentin mukaan valtion yksityisten kalastusten käytössä on ensi sijassa otettava huomioon KalL 88 §:n 1 momentissa tarkoitettuun ryhmään I kuuluvien kaupallisten kalastajien edut. Lailla Euroopan unionin yhteisen kalastuspolitiikan kansallisesta täytäntöönpanosta (1048/2016) otettiin vuoden 2017 alusta Suomessa käyttöön uusi toimijakohtainen kalastuskiintiöjärjestelmä. Kiintiöjärjestelmän keskeinen sisältö on Suomen kalastuskiintiöiden jakaminen kaupallisille kalastajille määräaikaisina siirrettävinä ja ei-siirrettävinä käyttöoikeuksina. ELY-keskukset jakavat vuosittain Suomen kalastuskiintiöistä toimijakohtaiset kalastuskiintiöt kaupallisille kalastajille heidän käyttöoikeuksiansa perusteella.¹³⁹

5.1 Kalastuspaikoista luopuminen vesialueiden omistajien hyväksi

Valtioneuvosto asetti vuonna 1973 komitean, jonka tehtäväksi annettiin kalastuslainsäädännön tarkistaminen. Kalastuslainsäädäntökomitea jätti mietintönsä vuonna 1977 ja siinä todettiin, että silloin voimassa olleen kalastuslain 5 §:n tarkoittamat *valtion yksityiset kalastukset* perustuvat yleensä *ns. kalastusregaaliiin, joka juontaa alkunsa jo keskiajalta ja käsittää valtion yksinomaisen kalastusoikeuden lohensukuisten kalojen pyyntiin*. Näitä kalastuksia valtiolla todettiin olevan sekä meri- että sisävesialueella.¹⁴⁰

Mietinnössä ehdotettiin lohiregaaliin perustuvista kalastuksista *osittaista luopumista* vesialueiden omistajien hyväksi. Tätä perusteltiin sillä, että merialueen *kalastusregalioikeuksilla*¹⁴¹ on merkitystä enää vain Pohjanlahdella ja sielläkin pääasiassa Perämeren alueella, missä valtiolla on lohen ja taimenen pyyntiin tarkoitettuja paikkoja, joita on erilaisin ehdoin vuokrattu yksityisille ja yhteisöille. Lohiregaalilla ei katsottu sisävesialueellakaan olevan entisenlaista merkitystä Pohjois-Suomen suurissa joissa, koska voimalaitosrakentamisen jälkeen ei, Tornion-, Simo- ja Kiiminginjokea lukuun ottamatta, kalastuksella ole enää

138 Kalastuspaikkojen kartat saatu Lapin ELY-keskus ja Metsähallitus.

139 LsN Aliranta: Taustamuistio valtion lohiregaalista eduskunnan ympäristövaliokunnalle. Ks. myös HE 85/2018 vp, s. 3.

140 KM 1977: 47, s. 70-73. Ks. myös HE 214/1980 vp, s. 5.

141 Mietinnössä käytetty lohiregaalin sijaan termiä kalastusregaalii.

samanlaista merkitystä paikallisen väestön toimeentulolle, eikä näitä kalastuspaikkoja ole mittavasti enää valtion toimesta vuokrattukaan. Edellä mainituista syistä mietinnössä katsottiin *lohiregaalin menettäneen osittain merkityksensä*.¹⁴²

Mietinnössä ehdotettiin lohiregaalista osittaista luopumista siten, että kun yleinen eli kylänrajain ulkopuolella oleva vesialue meressä on joka tapauksessa muualla paitsi Ahvenanmaalla valtion omaisuutta, on valtiolla jo tällä perusteella oikeus määrätä tällaisella vesialueella kuuluvista yksityisistä kalastuksista, joten tulisi tällaiset yksityiset kalastuspaikat lopettaa lohiregaaliin perustuvina ja kaupallisilla kalastajilla tulisi edelleen kalastuslain mukaan olla etuoikeus tällaisen kalastuspaikan vuokraamiseen. On kuitenkin huomautettava, että mainitut yleisvedellä tai valtion vesialueella olevat kalastuspaikat eivät määritelmällisestikään ole lohiregaaliin perustuvia, joten niiden lopettaminen sellaisina lienee tarpeetonta.

Oleellista mietinnössä oli, että valtion yksityisistä kalastuksista meressä, kylänrajain sisäpuolella ehdotettiin luovuttavan asianomaisten vesialueiden omistajien hyväksi, koska kalastuksilla ole enää alkuperäistä merkitystään, eivätkä ne ole valtiolle muutoinkaan tärkeitä. Sisävedellä olevat *kalastusregaaliiin*¹⁴³ perustuvat kalastusoikeudet tulisi sen sijaan edelleen pysyttää valtiolla siten, että määräyksiä annettaessa on ensisijaisesti otettava huomioon ammattikalastuksen ja paikallisen väestön etu.¹⁴⁴

Luopumisen ei kuitenkaan ehdotettu olevan vastikkeetonta, vaan tapahtuvaksi siten, että kalastuksia tarjotaan vesialueen omistajien lunastettaviksi. Lunastushinnaksi ehdotettiin vastaavan kalastuspaikasta viimeisten kolmen vuoden aikana keskimäärin saadun vuokratulon viiden prosentin pääomitettua arvoa. Mikäli lunastus tapahtuisi se tarkoittaisi sitä, että kalastuspaikkojen mahdollisena vuokranantajana tulisi valtion sijaan toimimaan vesialueen omistaja tai esimerkiksi osakaskunta yhdessä.¹⁴⁵

Kalastuslainsäädäntökomitean ehdotus ei kuitenkaan johtanut edes osittaiseen lohiregaalista luopumiseen. Vuoden 1980 kalastuslain hallituksen esityksessä todetaan, että voimassaolevan kalastuslain 5 §:ssä mainitut valtion yksityiset kalastukset perustuvat yleensä keskiajalta alkunsa saaneeseen *kalastusregaaliiin*¹⁴⁶ ja käsittävät valtion yksinomaisen oikeuden eräiden lohensukuisten kalojen pyyntiin, jonka jälkeen todetaan, että vaikka

142 KM 1977: 47, s. 70-73.

143 Mietinnössä käytettiin lohiregaali-termin sijasta termiä kalastusregaalii.

144 KM 1977: 47, s. 70-73.

145 KM 1977:47, s. 70-73 ja, s. 101.

146 Termejä käytetty johdonmukaisen epäjohdonmukaisesti, tässä selvityksessä lohiregaalilla tarkoitetaan edelleen samaa asiaa kuin esitöissä mainitulla kalastusregaalilla.

*meriregaalioikeuksilla¹⁴⁷ on nykyisin merkitystä lähinnä Pohjanlahden alueella tulee **regaalioikeuksilla¹⁴⁸ vastaisuudessa olemaan merkitystä erityisesti lohikantojen säätelyn ja kalanviljelyyn tarvittavan mädinhankinnan kannalta, joten niitä ehdotetaan pysytettäväksi valtiolla.¹⁴⁹***

5.2 Webproppol-kyselyn tuloksia lohiregaalista luopumisesta

Jo aikaisemmin selvityksessä esiin tullut maa- ja metsätalousministeriön toteuttama Webproppol-kysely lohiregaalista oli kaikille vastaajille avoin aikavälillä 18.4.–25.5.2018, tuona aikana kyselyyn vastasi yhteensä 122 henkilöä. Kyselyn tarkoituksena oli kartoittaa kansalaisten, kuten vesialueen omistajien, mielipidettä lohiregaaliin, sen soveltamistilanteisiin sekä mahdolliseen lohiregaalista luopumiseen. Vastaajaryhmät olivat ennalta määritellyjä ja vastaaja sai itse määritellä, mihin ryhmään kuului. Ministeriö teki kyselystä lehdistötiedotteen ja tiedotti siitä eri kanavissaan.

Vastaajaryhmät: 1. Vesialueen omistaja/ -osakas (n27), 2. Rajajokialueen kunnissa asuva vapaa-ajan kalastaja (n22), 3. Ulkopaikkakuntalainen vapaa-ajan kalastaja (n39), 4. Kaupallinen kalastaja (n6), 5. Kalastusmatkailuyritys (n5), 6. Järjestön-, organisaation-, sidosryhmän- ja viranomaisen edustaja (n16), 7. Muu (n6).

Webproppol- kyselyn vastaajaryhmien otanta ei ole kovin suuri, mutta se antaa oletettua myönteisemmän kuvan siitä, miten kansalaiset suhtautuvat valtion lohiregaaliin ja siihen liittyvään kalastuksen järjestämiseen. Kuten luvussa 4 tuotiin esiin, kaikki vastaajaryhmät kokivat etenkin T-M-K-yhteislupa-alueen toimivaksi kokonaisuudeksi ja sen pirstaloitumista pelättiin lohiregaalista luopumisen yhtenä seurauksena. Lisäksi lohiregaalin säilyttämistä valtiolla kannatettiin kaikissa muissa vastaajaryhmissä, vesialueen omistajien vastaajaryhmässä äänten jakautuessa tasan. Kansalaisten mielipiteen selvittämiseksi ja avoimen keskusteluyhteyden saavuttamiseksi tulee tehdä yksittäisen kyselyn ohella muitakin toimenpiteitä, kuten kuulemistilaisuuksia jokivarteen.

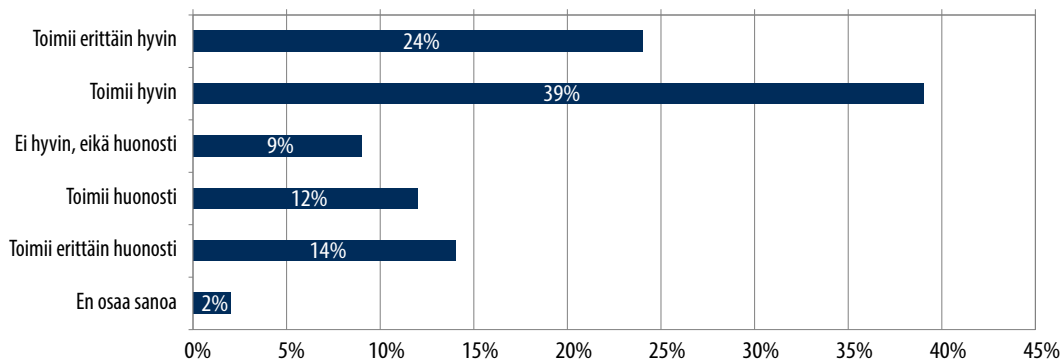
147 Tarkoitetaan merialueella sijaitsevia lohiregaalioikeuksia, kuten esimerkiksi juuri lohiregaaliin perustuvia yksityisiä kalastuspaikkoja.

148 Tarkoitetaan laajassa mielessä kaikkia lohiregaalisia kalastuksia sekä meri- että sisävesialueilla.

149 HE 214/1980 vp, s 11-12 ja s 20.

Kuvio 2. Webpropol-kyselyn tuloksia

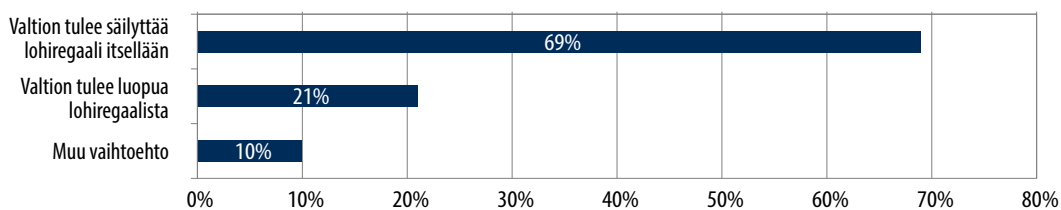
Webpropol- kyselyn kysymyksen ”Miten arvioitte nykyistä valtion lohiregaalin toimivuutta?” vastaukset. (kaikki ryhmät yhteensä, N=118)

Ryhmä	Toimii erittäin hyvin	Toimii hyvin	Ei hyvin, eikä huonosti	Toimii huonosti	Toimii erittäin huonosti	En osaa sanoa
Vesialueen omistaja/ -osakas	3	7	3	5	6	1
Rajajokialueen kunnissa asuva vapaa-ajan kalastaja	9	9	2	1	1	0
Ulkopaikkakuntalainen vapaa-ajan kalastaja	10	22	2	2	3	0
Kaupallinen kalastaja	2	1	0	0	1	2
Kalastusmatkailuyritys	1	4	0	0	0	0
Järjestö, Organisaatio, Sidosryhmä, Viranomainen	3	2	3	4	3	0
Muu	0	1	1	2	2	0

Kuvio 3. Webpropol- kyselyn tuloksia

Webpropol- kyselyn kysymyksen: ”Miten näette, että nykyinen valtion lohiregaali tulisi säilyttää tulevaisuudessa?” vastaukset. (kaikki ryhmät yhteensä, N=116)

Ryhmä	Valtion tulee säilyttää lohiregaali itsellään	Valtion tulee luopua lohiregaalista	Muu vaihtoehto
Vesialueen omistaja/ -osakas	11	11	4
Rajajokialueen kunnissa asuva vapaa-ajan kalastaja	19	2	1
Ulkopaikkakuntalainen vapaa-ajan kalastaja	31	4	2
Kaupallinen kalastaja	5	1	0
Kalastusmatkailuyritys	5	0	0
Järjestö, Organisaatio, Sidosryhmä, Viranomainen	7	4	4
Muu	2	2	1

Webropol-kysely sisälsi monivalintakysymysten lisäksi myös mahdollisuuden perustella vastauksia sekä myös täysin avoimia kysymyksiä, joita kaikkia ei ole tarkoituksenmukaista käydä tämän selvityksen yhteydessä läpi. Tiivistetysti voidaan todeta vastauksissa ja vastausten perusteluissa nousseen esiin lohiregaalin säilyttämistä puoltavana tekijänä *tarkoituksenmukaisuusnäkökulmat*, kuten yhteislupa-alueen vakauden ja siihen kytkeytyvät kalastusmatkailutoiminnan kehittämismahdollisuudet. Toisaalta lohiregaalista luopumista vesialueiden omistajien hyväksi perusteltiin juuri niillä historiallisilla syillä, mitkä liittyvät lohiregaalin syntytapaan ja sen *legitimiteetin kyseenalaistamiseen*.

5.3 Kalastusoikeudet vaellusyhteyden palauttamisen jälkeen

Kemijoki oli ennen voimalaitosrakentamisesta johtuvaa vaellusyhteyden sulkemista yksi Euroopan merkittävimmistä lohijoista.¹⁵⁰ Vuoden 1948 patoamisen jälkeen lohi eivätkä muutkaan vaelluskalat päässeet nousemaan Kemijoen vesistöön kutemaan, minkä seurauksena joen alkuperäinen lohikanta kuoli sukupuuttoon.¹⁵¹ Tuolloin tuli ajankohtaisesti myös kysymys kalastajille maksettavista korvauksista, joihin ratkaisuja haettiin 1970- ja 1980 lukujen vaihteissa vesioikeudesta ja vesiylioikeuksista.¹⁵² Voimalaitosrakentamisen yhteydessä patoamisesta aiheutuneiden vahinkojen korvaamista koskevia oikeudenkäyntejä on selvitetty aiemmin kappaleessa 1.2.1.

Vesiylioikeus katsoi *päätöksissään*¹⁵³ selvitettyksi, että Kemi- ja Lijoen vesistössä sekä niiden edustan merialueella lohen ja meritaimenen kalastusoikeus kuuluu valtiolle sen yksinomaaisena regaalioikeutena. Toisaalta vesiylioikeus (VYO 33/1982) katsoi myös, että lohen ja meritaimenen kalastusta on vanhastaan saatu harjoittaa Kemijoen vesistössä ja sen edustan merialueella ilman että valtio, joka on ollut tietoinen tästä pitkään jatkuneesta kalastuksesta, on puuttunut siihen. Kalastuksesta katsottiin muodostuneen tärkeä osa paikallisen väestön toimeentuloa, mistä syystä kalastusetus määrättiin korvattavaksi kaikille luvallisin välinein lohta ja meritaimenta kalastaneille yksityisille henkilöille. Lohen- ja meritaimenen kalastusetuuden katsottiin tosin myös lakanneen tilanteessa, missä lohta ei enää esiintynyt vesistössä.¹⁵⁴

Kysymys alueen kalastusoikeuksista on noussut uudelleen ajankohtaiseksi tilanteessa, missä elvytystoimenpiteiden seurauksena lohta on alkanut esiintyä jälleen voimalaitospatojen yläpuolisessa Kemijoessa. Selvää on, että valtio ei ole aktiivisesti hallinnoinut

150 Oksanen, s. 1.

151 Halmeenpää, Salolainen, s. 31.

152 Oksanen, s. 1-2.

153 VYO 75/1983, VYO 33/1982, VYO 80/1978.

154 VYO 33/1982.

lohiregaaliin perustuvaa kalastusoikeuttaan aikana, jona lohta ei ole noussut Kemijoen vesistöön. Hallinnoinnilla tarkoitetaan esimerkiksi kalastuspaikkojen vuokrausta tai kalastuslupien myyntiä. Onnistuneiden kalateiden ja ylisiirtojen ansiosta kalastuksen järjestäminen alueella tulee uudelleenarvioitavaksi ja valtion tulee toimia aktiivisesti asian edistämiseksi.

Lohen- ja meritaimenen kalastusoikeus kuuluu Kemijoella valtiolle lohiregaaliin perustuen, lukuun ottamatta sellaisia nimenomaisia pyyntipaikkoja tai alueita, joiden omistajilla on selvityksen mukaan valtion oikeudesta riippumaton lohen ja meritaimenen kalastusoikeus. Valtion yksinoikeus ei kosketa esimerkiksi jokialueella sijaitsevia Hervanputaan lohipatoa ja Väyläpatoa sekä merialueella sijaitsevaa Kaakamon lohivatoyhtymää ja Laivanien Tynnyrikuntaa, joiden omistajilla on asiakirjoista saadun selvityksen mukaan vanhaan ollut ja edelleen on itsenäinen, valtion oikeudesta riippumaton lohen ja meritaimenen kalastusoikeus.¹⁵⁵ Esimerkiksi Kemijokea koskevasta korkeimman oikeuden ratkaisusta KKO 1951 L 18 käy ilmi, että valtiota pidetään koko Kemijoen vesistöalueella kalastusoikeuden haltijana lohen ja taimenen osalta ja että valtiolle kuuluu yksinomainen oikeus harjoittaa kyseistä kalastusta ja määrätä siitä, jolloin selvästi suurempaa osaa alueen tiloja koskee lohen ja meritaimenen kalastuksen osalta valtion yksinomainen oikeus lohen ja meritaimenen kalastukseen.¹⁵⁶

On epätodennäköistä, että vesiylioikeuden tunnustamat, mutta samalla menetetyksi toteamat muut kalastusetuudet palautuisivat paikalliselle väestölle lohikannan elpyessä, vaan lähtökohtana on valtion lohiregaalin voimassaolo vallitsevana oikeustilana ja tästä pääsäännöstä poikkeavien, yksityisten lohen- ja meritaimenen kalastusoikeuden olemassaolo tulisi tapauskohtaisesti selvittää. Valtion tulee kuitenkin toimia alueella aktiivisesti, jotta virheelliset käsitykset kalastusoikeuksista poistuvat ja kalastuksen lailliset edellytykset olisivat selvät kaikille alueen toimijoille tilanteessa, missä lohi jälleen nousee Kemijoen vesistöön.¹⁵⁷

155 VYO 33/1982, jakso 4.1.

156 Oksanen, s. 18.

157 Oksanen, s. 17–18

6 Lohiregaalista luopumisen vaikutukset

Lohiregaali on osa kansallista lainsäädäntöämme ja siitä on syntynyt jo vuosisatoja voimassa ollut oikeustila, mistä syystä valtiolle ei voi syntyä korvausvastuuta suhteessa vesialueiden omistajiin tai muihin alueen kalastusoikeuden haltijoihin nähden, vaikka lohiregaalin tunnustavasta oikeustilasta päätettäisiin tulevaisuudessa luopua. Näin, koska valtio on toteuttanut voimassaolevaa oikeustilaa ja hallinnut lohen- ja meritaimenen kalastuksia julkisoikeudellisin perustein. Lisäksi se, että valtio tällä hetkellä käyttää lohiregaaliin perustuvaa oikeuttaan, ei estä tai heikennä vesialueiden omistajien kalastusoikeudellisen aseman muuttumista tulevaisuudessa, mikäli lohiregaalista päätettäisiin luopua.¹⁵⁸

Uuden oikeustilan syntyminen ei *taannehtivuuskiellonkaan*¹⁵⁹ perusteella mitätöisi sitä edeltävään laintulkintaan perustuneita oikeudellisia ratkaisuja eikä aiheuttaisi esimerkiksi vesistöjen sääntelystä ja rakentamisesta kalastukselle aiheutuneiden ja valtiolle maksettujen vahingonkorvausten palauttamista. Oma kysymyksensä on se, että valtiolle voi syntyä korvausvelvollisuus vääränlaisesta lainsoveltamisesta aiheutuneesta vahingosta, mikäli sellainen näytetään takautuvasti toteen. Tätä voidaan lohiregaalin kohdalla kuitenkin pitää epätodennäköisenä, pelkästään jo *oikeustilan pitkäaikaisen vakiintuneisuuden* vuoksi. Edellytyksenä vahingonkorvausvelvollisuuden syntymiselle nimittäin olisi, että voidaan nimenomaisesti osoittaa valtion rikkoneen jotain oikeudellista velvoitettaan tai laiminlyöneen esimerkiksi sitä velvoittavan kansainvälisen vaatimuksen täyttämisen.¹⁶⁰

158 Hollo, s. 7.

159 Esimerkiksi taannehtivan korvausvelvollisuuden oikeudenvastaisuusperiaate.

160 Hollo, s. 16-17.

Kysymystä voidaan tarkastella myös kansainvälisen oikeuden kontekstissa. Esimerkiksi voidaan ottaa Argentiinan ja Iso-Britannian välinen kiista Falklandsaarten hallinnasta. Vaikka saaret ovat jo 150 vuotta olleet Iso-Britannian hallussa, on Argentiina jatkuvasti vaatinut niitä itselleen. Jo saarten löytäjästä on maiden välillä eriäviä mielipiteitä. Voidaankin kysyä, *onko saarten löytäjätaholla merkitystä ratkaistaessa pääkysymystä eli saarten hallinnointia tänä päivänä?* Myös saarten hallitsijavaltio on vaihtunut vuosisatojen aikana, joten siitäkään ei voida tehdä johtopäätöksiä siitä kummalle valtiolle saaret kuuluvat. Ratkaisevaksi tekijäksi näyttää muodostuvan vuosi 1833, jolloin Ison-Britannian näihin päiviin asti jatkunut alueherruus sai alkuunsa. Tilannetta tuleekin tarkastella **pitkäaikaisen nautinnan ja aluevalloituksen valossa**.¹⁶¹ Alueen valloitus on historiasta tuttu aluesaantomuoto, joka perustuu voimankäyttöön. Selvää onkin, että Ison-Britannian toiminta Falklandsaarten valtaamiseksi ei täytä tämän päivän vaatimuksia YK:n peruskirjan (SopS 1/1956)¹⁶² mukaisesta voimankäytön kiellostä, jonka seurauksena *laittomalla voimankäytöllä hankittuja aluesaantoja on pidettävä mitättöminä*. Mikäli tapahtumat olisivat sijoittuneet YK:n aikakaudelle, tulisi Ison-Britannian saantoa pitää mitättömänä. On kuitenkin selvää, että *monet tänä päivänä laillisiksi katsotut aluesaannot ovat vuosisatojen kuluessa perustuneet valloituksiin ja voimankäyttöön*. Onkin kysyttävä, onko vallitseva periaate voimankäytöllä hankittujen aluesaantojen mitättömyydestä *sovellettava takautuvasti lähes 180 vuotta vanhoihin tapahtumiin* vai onko ratkaisevampana pidettävä vuoden 1833 oikeustilannetta? Kansainvälisen oikeuden professori Kari Hakapää toteaa, että: *“... jälkimmäinen ratkaisu olisi realistisempi ja käytännössä tuskin edes olisi mahdollista ryhtyä peräänkuuluttamaan kaikkien vuosisatojen mittaan tapahtuneiden aluesaantojen laillisuutta*.”¹⁶³

Lohiregaalista luopumisella olisi vaikutusta myös kalastusten järjestämiseen. Rajajoki-alueella tämä näkyisi yhteislupa-alueen uudelleenjärjestäytymisenä ja yksittäisten kalastuspaikkojen osalta se tarkoittaisi muutoksia kaupallisilta kalastajilta perittäviin vuokrien suuruuksiin sekä valtion yhden kalastuksen säätelyinstrumentin menettämistä. Rajajoki-alueella lohiregaalilla luopumisella olisi vaikutusta myös alueen kalastusmatkailun kehitykseen ja rajajokialueen tutkimukseen ja valvontaan ohjautuvien lupatulojen suuruuteen. Vesialueen omistajien osalta lohiregaalista luopumisen voitaisiin nähdä palauttavan tilanteen KalL 5 §:n pääsäännön mukaiseksi, eli sellaiseksi, missä kalastusoikeus kokonaisuudessaan kuuluu alueen vesialueen omistajille.

Toisaalta useiden vesialueiden, kuten koskitilojen osalta on edelleen riidanalaista, kuka alueen kalastusoikeuksia saa käyttää ja hallinnoida. Olemassaoleva kalastusoikeudellinen tilanne tulisikin saattaa asianosaisten tietoon ennen kuin päätöksiä oikeustilan säilyttämisestä tai muuttamisesta lohiregaalia koskien tehdään. Pohjois-Suomen kalastukseen liittyvä kokonaisuus on vaikeasti hahmotettavissa myös alan parissa työskenteleville, joten

161 Hakapää, s. 57-58.

162 Yhdistyneiden kansakuntien peruskirjan (SopS 1/1956) 2 (4) artikla.

163 Hakapää, s. 98-99.

valtion tulee toimia aktiivisesti asiantilan selkeyttämiseksi, jotta virheellisiin tietoihin perustuvat käsitykset alueen kalastusoikeuksista ja niiden perusteista voidaan poistaa.

Mikäli päädytään lohiregaalista luopumiseen, voisi se tapahtua siten, että lohiregaalista luovutaan kokonaan tai vain joidenkin yksittäisten kalastuspaikkojen tai vesistöalueiden osalta, kuten vuoden 1977 kalastuslainsäädäntökomitea mietinnössä ehdotetaan.¹⁶⁴ Lohiregaalista luopuminen vesialueen omistajien hyväksi voisi tapahtua vastikkeellisesti tai vastikkeetta. Yhdenvertaisuusperiaate huomioiden erilaisten ratkaisujen tulisi luonnollisesti olla perusteltuja ja tasapuolisia. Lohiregaalista luopumisen vaikutuksia arvioidaan seuraavissa luvuissa osa-alueittain.

6.1 Rajajokisopimus ja kalastuslaki

Koska lohiregaalin olemassaolo on vahvistettu sekä oikeuskäytännössämme että lainsäädännössämme johdonmukaista olisi, että myös mahdollinen lohiregaalista luopuminen tapahtuisi lainsäädäntötasolla. Kansallinen lainsäädäntömme muuttuisi KalL 9 §:n osalta siten, että se ei koskisi enää lohiregaaliin perustuvia kalastuksia. Valtiolla voi olla KalL 9 §:n tarkoittamia yksityisiä kalastuksia myös muuhun kuin lohiregaaliin perustuen, joten tämä tulisi huomioida lain perusteluissa.

Suomen ja Ruotsin rajavesistöä koskeva sopimus ei ole valtioiden omistusoikeus- ja kalastusoikeuskysymysten muuttamiseksi riittävä peruste, vaan asiasta vaaditaan kansallista sääntelyä. Näin ollen se seikka, että *jompikumpi sopimusvaltioista nimenomaisesti luopuisi lohiregaalista, ei vaikuta siihen, miten lohiregaali on määritelty toisessa valtiossa*. Tämä on nyt jo selkeästi nähtävillä siinä, että Ruotsissa määrityillä alueilla lohen- ja meritaimenen kalastus kuuluu valtion sijaan ja Suomesta poiketen vesialueen omistajille.¹⁶⁵

Toisaalta tulee huomioida valtiosopimusoikeutta koskeva Wienin yleissopimus (SopS 33/1980), *jäljempänä Wienin yleissopimus*, jonka III osan 3 osasto (31–33 artiklat) koskee valtiosopimusten tulkintaa. Wienin yleissopimuksen 31 ja 32 artiklojen mukaan valtiosopimusta on tulkittava vilpittömässä mielessä ja antamalla valtiosopimuksessa käytetyille sanonnoille niille kuuluvassa yhteydessä niiden tavallinen merkitys, valtiosopimuksen tarkoituksen ja päämäärän valossa.

164 Aiemmin esitellyssä, vuoden 1977 kalastuslainsäädäntökomitean mietinnössä ehdotettiin lohiregaalista luovuttavan merialueen lohiregaalikalastusten osalta vastikkeellisesti, siten, että vesialueen omistajille ehdotettiin annettavaksi lunastusmahdollisuus kalastuspaikkoihin, niille määriteltyä pääomitetua arvoa vastaan.

165 Hollo, s. 4.

Valtiosopimusta tulkittaessa yhteys käsittää paitsi *tekstin*, johon sisältyy valtiosopimuksen johdanto ja liitteet, ja jokaisen sellaisen valtiosopimukseen *liittyvän sopimuksen*, joka on tehty kaikkien osapuolten välillä valtiosopimuksen tekemisen yhteydessä ja jokaisen *asiakirjan*, jonka yksi tai useampi osapuoli on tehnyt valtiosopimuksen tekemisen yhteydessä ja jonka muut osapuolet ovat hyväksyneet valtiosopimusta koskevana asiakirjana.

Yhteyden lisäksi tulee ottaa huomioon, että *jokainen myöhempi osapuolten välillä tehty sopimus*, joka koskee valtiosopimuksen tulkintaa tai sen määräysten soveltamista ja jokainen myöhempi valtiosopimusta sovellettaessa noudatettu *käytäntö*, joka *osoittaa osapuolten välisen yhteisymmärryksen valtiosopimuksen tulkinnasta* ja kaikki osapuolten välisissä suhteissa sovellettavissa olevan kansainvälisen oikeuden asiaan vaikuttavat säännöt. Lisäksi Wienin yleissopimuksen 26 ja 27 artiklat sisältävät määräykset valtiosopimusten noudattamisesta, 27 artikla käsittelee sisäistä oikeutta ja valtiosopimuksen noudattamista ja sen mukaan *osapuoli ei voi vedota sisäisen oikeutensa määräyksiin perusteena valtiosopimuksen täyttämättä jättämiselle*.

Lohiregaalista luopuminen tulisi vaikuttamaan ainakin rajajokisopimuksen osana olevan kalastussäännön 17 §: ään, siten kun säännös nykyisellään valtuuttaa sopimusvaltioiden viranomaiset myymään lupia siellä, *missä valtio omistaa lohen ja taimenen kalastukset*. Mikäli lohiregaalista luovuttaisiin, valtio ei pääsisi yhteislupa-alueen osapuoleksi valtiosopimuksesta johdetulla valtuudella, jonka perusteena on lohiregaali. Käytännössä valtio on rajajokisopimusalueella merkittävä vesialueen omistaja lohiregaalista riippumatta. Lohiregaalista luopuminen ei välttämättä edellytä kalastussäännön muuttamista, mutta esimerkiksi sopimus lupatulojen jakautumisesta tulisi muuttumaan oleellisesti, kuten koko yhteislupa-alueen järjestäytyminenkin. Käytännössä lupienmyynti siirtyisi vesialueen omistajille Suomen puolella koko rajajokialueella.

Yhteisen kalastusluvan lunastaneilla on lisäksi oikeus kalastaa lohta tai taimenta valtakunnan rajasta riippumatta, mutta jos yksittäinen kalastusoikeuden haltija ei halua tehdä sopimusta yhteisluvasta tietyn vesialueen osalta, ei kyseisessä osassa rajajokea kalastettaessa olisi mahdollista ylittää valtakunnanrajaa ilman, että hankkii useita lupia. Tästä syystä nykyisenlaiseksi yhteislupa-alueeksi järjestäytyminen olisi ilman lohiregaalia mahdollista ainoastaan tilanteessa, missä kaikki osakaskunnat kummankin valtion alueilla ovat halukkaita järjestäytymään yhteislupa-alueeksi.¹⁶⁶

166 HE 264/2009 vp, s. 44.

6.2 Taloudelliset vaikutukset

Maa- ja metsätalousministeriö ei ole asettanut lohiregaalipaikoille taloudellista arvoa, koska valtion yksityiset kalastuspaikat ovat kokonaisuudessaan Metsähallituksen hallinnassa ja vuokratulot kertyvät Metsähallitukselle. Maa- ja metsätalousministeriön asetuksen eräiden Metsähallituksen julkisten hallintotehtävien suoritteiden maksuista (888/2017) 5 §:n 1 momentin 19 kohdan mukaan kalastuslain 9 §:ssä tarkoitettu lohen tai taimenen pyyntipaikan vuokraaminen kylän rajan sisäpuolisilla vesialueilla (*lohiregaalipaikat*) hinnoitellaan liiketaloudellisin perustein.

Vielä vuonna 2016 yksityisten kalastuspaikkojen vuokrauksesta vastasivat ELY-keskukset, joiden vuoden 2016 kirjanpidon mukaan valtion yksityisistä kalastuspaikoista kertyi vuokratuloja koko Suomen alueelta yhteensä noin 5.000 euroa vuodessa. Pääsääntöisesti tulot kertyivät Lapin kalastuspaikkojen vuokraamisesta. Lohiregaalioikeus konkretisoituu-kin tulojen muodossa eniten rajajokisopimuksen 17 §:ään perustuvan yhteislupa-alueen lupatuloissa, koska yhteislupasopimuksen *mukaan lupatuloista tuloutetaan sopimusvaltiolle puolet lohiregaalioikeuden perusteella*, mikä tarkoittaa vuosittain noin 110 000 euroa. Näitä tuloja on käytetty muun muassa rajajokialueen kalastuksenvalvontaan sekä tutkimukseen.¹⁶⁷

6.2.1 Lupatulojen käyttö

Lohiregaalioikeudesta luovuttaessa kalataloushallinnon resurssit kalastuksen valvonnan sekä selvityksen ja tutkimuksen tekemiseen rajajokikalastusalueella heikkenisivät, koska näitä toimenpiteitä on nykyisellään toteutettu yhteisluvasta saaduilla ”korvamerkityillä” varoilla. Vuonna 2018 yhteislupa-alueen lupatuloja käytettiin kalastuksen valvontaan yhteensä noin 120 000 euroa, josta Suomen puolen osuus oli noin 70 000 euroa. Tutkimukseen yhteislupa-alueen lupatuloja käytettiin vuonna 2018 noin 140 000 euroa. Tutkimukseen käytetty summa vaihtelee vuosittain ja vuonna 2018 siihen käytettiin myös aikaisemmilta vuosilta säästöön jääneitä lupatuloja.¹⁶⁸

Kalastussäännön 21 § sisältää säännökset kalastuksen valvonnasta. Valvonnasta vastaavat kalastusta hallinnoivat viranomaiset eli Suomessa Lapin ELY-keskus. Lisäksi valvontavastuussa ovat kummankin maan kansallisen lainsäädännön mukaan kalastusta valvovat toimielimet, mikä tarkoittaa Suomessa Kall 96 §:n mukaisesti poliisia ja rajavartiolaitosta sekä Kall 97 §:ssä tarkoitettuja kalastuksenvalvojia. Kummankin sopimusvaltion

167 HE 264/2009 vp, s. 44. Lupatulojen tarkemmasta jakautumisperusteesta viranomaisten ja vesialueen omistajien välinen sopimus Tornion-Muonionjoen-Könkämäenon yhteisten kalastuslupien myynnin järjestämistä ja Lapin ELY-keskuksen johtava kalatalousasiantuntija Leskinen Jari ja kalatalousasiantuntija Hiltunen Jounin tiedot.

168 Tiedot tutkimuksen ja valvontaan käytetyistä summista saatu Lapin ELY-keskukselta. Ks. myös Aliranta: Taus-tamuistio eduskunnan ympäristövaliokunnalle valtion lohiregaalista Tornionjoella.

velvollisuus on nimittäin riittävä määrä kalastuksenvalvoja ja huolehtia riittävästä valvonnasta, jolloin resursseja tähän tehtävään tulisi jatkossa löytää muualta kuin valtioille tuloutettavasta osuudesta yhteislupa-alueen lupatuloista, jolloin lohiregaalista luopuminen todennäköisesti johtaisi valvonnan tason heikentymiseen.¹⁶⁹

Vesialueen omistajien osalta kalastussäännön 17 §:n 3 momentin mukaan kalastuslupien tietyllä alueella tuottama tulo kuuluu alueen kalastusoikeuden haltijoille näiden **vesialueosuuksien mukaisessa suhteessa**. Poikkeuksena edellä mainitusta on valtion lohiregaalioikeuteen tai muuhun erityiseen perusteeseen perustuva kalastusoikeus, jonka arvo-osuus määritellään yhteislupasopimuksessa erikseen. Suoraan rajajokisopimuksesta tai kalastussäännöstä ei ole siten johdettavissa nykyistä lupatulojen pinta-alaperusteista jakamisperustetta, vaan nähdäkseni myös muu lupatulojen jakamisperuste vesialueen omistajille olisi mahdollinen, siitä nimenomaisesti yhteislupasopimuksessa sopimalla. Lupatulo tuloutetaan tällä hetkellä *yhteislupasopimuksen*¹⁷⁰ 10 kohdan perusteella vesialueen pinta-ala perusteisesti, vaikka kalastuksellisesti merkittävät kalastuspaikat, kuten kosket, ovat pinta-alaltaan pieniä, jolloin pinta-alaperusteinen lupatulojen jakautuminen ei täysin vastaa kalastusrasituksen jakautumista.

6.3 Vesialueen omistajan asema

Lohiregaalista luopuminen olisi kalastuslakiamme pääsäännön, *kalastusoikeus kuuluu vesialueen omistajalle*, mukainen toimenpide. Lohiregaalista luovuttaessa lohen ja meritaime-
nen kalastusoikeus siirtyisi valtiolta KalL 5 §:n pääsäännön mukaisesti vesialueen omistajille, jolloin myös kalastuksen hallinnointi esimerkiksi kalastuslupien myynnin- ja kalastuksen valvonnan järjestämisen vastuun kautta siirtyisi vesialueen omistajille. Tosin rajajokisopimusalueella näistä, kuten muistakin kalastuslain säännöksistä voidaan valtiosopimustasoisesti poiketa.

Kalastuslain pääsäännöstä on olemassa useita perustuslakivaliokunnan myötävaikutuksella säädettyjä poikkeuksia. Perustuslakivaliokunta onkin katsonut kalojen olevan *erikoislaatuinen omaisuudenlaji*, jotka eivät kuulu kiinteistöön sen ainesosana, kuten luonnonvarat perinteisesti, vaan ne ovat isännättömiä esineitä, jotka eivät ole kenenkään omistuksessa, mutta joihin voidaan hankkia omistusoikeus valtauksella eli pyynnillä. Tästä syystä arvioidessaan omaisuuden suojan rajoituksia suhteessa esimerkiksi yleiskalastusoikeuksiin,

169 Toisessa momentissa annetaan yhteisille suomalais-ruotsalaisille puolueille mahdollisuus suorittaa valvontaa yhdessä. Kussakin partiassa on oltava yksi suomalainen ja yksi ruotsalainen valvoja. Yhteisvalvontaa suoritettaessa toisen maan valvojat ovat ainoastaan tarkkailijan asemassa.

170 Viranomaisten ja vesialueen omistajien välinen sopimus Tornion-Muonionjoen-Köngkämäenon yhteisten kalastuslupien myynnin järjestämistä 10 kohta.

perustuslakivaliokunta on ottanut huomioon, että vesistössä vapaasti liikkuva kalakanta on valtiosäännön kannalta jatkuvasti uusiutuva varallisuusarvoinen objekti.¹⁷¹

Perustuslain 15 §:n omaisuudensuojasäännöksen turvaamaan vesialueen omistukseen sisältyvään kalastusoikeuteen kohdistuu valtion lohiregaalioikeuden lisäksi useita muitakin, perustuslakivaliokunnan myötävaikutuksella säädettyjä rajoituksia, kuten velvoite hyväksyä muunkin kuin omistajan itsensä oikeus kalastaa vesialueella. Kalastusoikeuksien omistajan omaisuuteensa liittyvä käyttö- ja sopimusvapaus onkin aina suhteellista omistuksen kohteen ollessa luonnonvarana osa julkisoikeudellisesti säänneltyä ympäristöä.¹⁷² Valtion lohiregaalioikeus voidaan nähdä eräänlaisena *jus in re aliena*¹⁷³-oikeutena lohien ja meritaimenen yksinomaiseen pyytämiseen, vaikka itse vesialue, sekä pohja että vesi, on sen kylän tai tilan aluetta, jonka rajojen sisällä se sijaitsee.

Arvioitaessa lohiregaalista luopumisen vaikutuksia vesialueen omistajien kannalta tulee lisäksi huomioida muut kalastusoikeudelliset kysymykset, kuten väitteet vesipiirirajankäynteissä huomiotta jätettyjen erityisperusteisten kalastusoikeuksien olemassaolosta ja koskitilojen kalastusoikeuksista. Näitä kalastusoikeuksia on aiemmin tässä selvityksessä käyty läpi ja lohiregaalista luopumisella tai oikeustilan pysyttämällä ei olisi vaikutusta muihin, lohiregaalista erillisiin, Pohjois-Suomen kalastusoikeudellisiin kysymyksiin.

Maanmittauslaitos ja oikeusasteet ovat eri asiayhteyksissä ottaneet kantaa koskikauppojen kauppakirjojen omistuksenpidätysehtojen tai käyttöoikeuden pysyttämisehtojen sitovuuteen suhteessa koskitilan ja myyjätilan alkuperäisiin tai nykyisiin omistajiin. Kauppakirjojen ehdoilla ei lainvoiman saaneiden kiinteistön määritystoimitusten ja oikeustapausten perusteella ole merkitystä tänä päivänä, vaan koskitilojen kalastusoikeuden on katsottu kuuluvan täysmääräisesti koskitilojen omistajille osana vesialueen omistusta, lukuun ottamatta niitä harvoja tiloja, joiden osalta kalastusoikeuden on katsottu olevan osa tilojen elinkelpoisuutta.

Lohiregaalista luopuminen vesialueen omistajien hyväksi ei vaikuta esimerkiksi koskitilojen kalastusoikeuksiin, koska kysymys on eri oikeusperusteesta. Lohen- ja meritaimenen kalastusoikeus ei ole edes voinut olla koskikaupan kohteena aikana, jona lohien- ja meritaimenen kalastusoikeus kuului nykyisenlailla valtiolle. Mikään ei kuitenkaan estä koskitilojen kalastusoikeuksien käytön järjestämistä osapuolia tyydyttävällä tavalla siten, että koskitilan omistaja vuokraa koskitilan kalastusoikeuksia toistaiseksi tai määräajaksi. Tämä on kuitenkin lohiregaalista erillinen kysymyksensä.

171 HE 192/2014 vp, s 5 ja siinä olevat viittaukset, mm. PeVL 8/2012 vp, s. 3/l ja PeVL 8/1996 vp, s. 3/l.

172 HE 192/2014 vp, s 5. Ks. myös Kai. T. Kokko: Lakimies 7–8/2012 s. 1124–1148. Ja esimerkiksi PeVL 8/2012 vp, s. 3/l ja PeVL 8/1996 vp, s. 3/l, PeVL 5/2017 vp, PeVL 58/2014 vp ja PeVL 44/2016 vp.

173 *Jus in re aliena*-oikeus toisen kiinteistöön/omaisuuteen vrt. *jus in re propria*-oikeus omaan kiinteistöön/omaisuuteen.

6.4 Kaupallinen kalastus ja kalastusmatkailu

Yksityisten kalastuspaikkojen siirtyminen valtiolta vesialueen omistajille nostaisi todennäköisesti yksityisten kalastuspaikkojen vuokria. Vuokraaminen tapahtuu tällä hetkellä kaupallisille kalastajille ja kalastuslain 9 §:n 2 momentin mukaan tarkempia säännöksiä valtion yksityisten kalastusten käytöstä voidaan antaa maa- ja metsätalousministeriön asetuksella ja etusijalle tulee asetta kaupallisten kalastajien edut. Tällaista velvoitetta ei luonnollisesti enää regaalipalkkojen osalta olisi, jos valtio ei olisi kalastuspaikan omistaja.

Lohenpyyntiin painottuvaa kalastusmatkailua on Suomessa lähinnä Teno- ja Tornionjoella. Tornionjoella T-M-K-yhteislupa-alue on nähty toimivana ratkaisuna, koska yhdellä luvalla lohien- ja meritaimenen *vapa- ja viehekalastusta saa harjoittaa valtakunnan rajasta riippumatta lähes koko jokivarren pituudella*. Valtion lohiregaalioikeudesta luopuminen saattaisi johtaa koko joen kattavan lohienkalastuslupajärjestelmän purkautumiseen, jolloin kalastusmatkailun edellytyksiä pitäisi miettiä uudella tavalla. Mikäli valtio ei olisi lohiregaaliin perustuen yhteisluvassa mukana, tulisi vesialueiden omistajien järjestäytyä keskenään vastaavaksi yhteislupa-alueeksi. Tällainen olisi tietenkin jokaisen osakaskunnan sisäisesti päätettävä asia, jolloin vastaavan yhteislupa-alueen toteutuminen tulevaisuudessa on epävarmaa.¹⁷⁴

Tornion-Muonionjoen-Köngämäenon viehekalastuksen yhteislupa-alueen synty ajoittuu vuoteen 1993. Taustalla oli ilmeinen tarve muodostaa lupa, jolla saisi *kalastaa vieheellä koko rajajokialueella*. Rajajokikomissio, Metsähallitus ja rajajokialueen silloiset jako- ja kalastuskunnat kävivät neuvotteluja kaikkien kalalajien viehekalastukseen oikeuttavan yhteisen kalastuskortin käyttöönotosta sopijapuolille kuuluvilla vesialueilla. Neuvottelujen tuloksena ensimmäinen yhteislupasopimus tehtiin vuonna 1993, jonka jälkeen lupamyynti on kehittynyt tasaisesti. Esimerkiksi vuonna 1997 lupia myytiin jo 11239 kappaletta, samalla vuosi 1997 oli vuosi, jolloin yhteisluvasta alkoi muodostua nykyisenlainen, koko rajajoen kattava lupa-alue, ruotsalaisten osakkaidenkin tullessa laajamittaisesti yhteislupaan mukaan. Jo ensimmäisessä yhteislupasopimuksessa valtioille tuloutettiin lohien ja taimenen kalastuksen osuus ja muiden sopijapuolten saadessa yhteisesti muun kalan osuuden.¹⁷⁵

Yhteislupa-alueen tarve ilmenee esimerkiksi Suomalais-ruotsalaisen rajajokikomission Suomen ryhmän vuonna 1998 ulkoministeriölle antamasta lausunnosta, jossa mainitaan, että: *”Kalastusoikeuden haltijoiden suuresta lukumäärästä, vesialueiden rajojen epämääräisyydestä ja lupien myynnissä ja hinnoittelussa olevista epäyhtenäisyyksistä johtuen*

174 LsN Aliranta: Taustamuistio Eduskunnan ympäristövaliokunnalle valtion lohiregaalista Tornionjoella.

175 Rajajokikomission Suomen ryhmän selvitys ulkoministeriölle kanteen johdosta, s. 2. Luvanmyynti kehittyi tasaisesti, vuonna 1993 yhteislupia myytiin 1798 kpl, vuonna 1994 1800 kpl ja vuonna 1995 1947 kpl. Vuonna 1996 lupia myytiin 5245 kpl ja samana vuonna ensimmäinen ruotsinpuolen vesialueen omistaja liittyi mukaan yhteislupaan. Vuonna 1997 lupia myytiin 11239 kpl, yhteisluvassa oli mukana jo 35 osakasta, joista 3 Ruotsin puolelta. Ks. Paaso: Musitio yhteisluvasta.

*erityisesti urheilukalastuksen harjoittaminen Tornionjoella on koettu vaikeaksi, mikä puolestaan on muodostunut esteeksi siihen perustuvan kalastusmatkailun kehittämiseksi*¹⁷⁶

Lohiregaalioikeudesta luopumista harkittaessa tulisikin huomioida Tornionjoen alueen kalastusmatkailun kehittyminen ja siitä aiheutuva elinkeinopoliittinen vaikutus, jotka ovat riippuvaisia tehdystä kalastuspolitiikasta. Lohiregaalista luopumista tulee tarkastella ja arvioida myös pääsääntöisesti hyväksi koetun yhteislupajärjestelmän jatkuvuuden näkökulmasta ja edelleen sen vaikutuksesta kalastusmatkailuun.¹⁷⁷

6.5 Kalastuksen säätely ja poikkeukset kalastussääntöön

Vuoden 1977 kalastuslainsäädäntökomiteamietinnöstä huolimatta valtion yksityiset kalastukset pysytettiin vuoden 1981 kalastuslaissa edelleen valtiolla niin meri- kuin sisävesialueella, tätä perusteltiin muun muassa *lohikantojen säätelyyn liittyvillä syillä*.¹⁷⁸ Nykyinen kalastusta koskeva lainsäädäntöpalettimme mahdollistaa kalastuksen säätelyn vesialueen omistajatahosta riippumatta.

Lohenkalastuksen säätely valtion toimesta perustuisi edelleen ja ilman lohiregaaliakin lainsäädäntöön, kuten kalastuslakiin ja valtioneuvoston asetukseen kalastuksesta sekä elinkeinokalataloutta koskevaan EU-lainsäädäntöön ja sen kansallista täytäntöönpanoa koskevaan kansalliseen lainsäädäntöön. Tornionjoen vesistöalueella säätely perustuisi edelleen keskeisesti rajajokisopimukseen ja sen olennaisena osana olevaan kalastussääntöön. Lohenkalastuksen säätelykeinoja ovat muun muassa saaliskiintiöt sekä kalastusajakaan kohdistuvat rajoitukset ja samat keinot olisivat käytössä myös tulevaisuudessa riippumatta siitä, kenelle lohen ja taimenen kalastusoikeus tai vesialueen omistus kuuluvat. Merialueella lohen kaupallista kalastusta säädellään EU:n yhteisen kalastuspolitiikan mukaisesti ja rannikolla *lohiasetuksen*¹⁷⁹ mukaisesti.¹⁸⁰

Myös rajajokisopimuksen osana olevan kalastussäännön 16 § mahdollistaa kalastussääntöstä poikkeavien määräysten antamisen, mikäli se on kalakantojen suojelun ja kestävä käytön kannalta mahdollista tai välttämätöntä. Poikkeamisesta sovitaan valtioiden välisissä sopimusneuvotteluissa ja määräykset voidaan rajata koskemaan tiettyä kalastusalueita tai kalastuskauden osaa tai yksittäistä kalastustapaa. Kyseisiä mukautusneuvotteluja käyvät rajajokisopimuksen mukaan hallitukset tai niiden määräämät viranomaiset, eli mukautusneuvotteluja eivät tulisi jatkossakaan käymään vesialueiden omistajat, vaikka

176 Rajajokikomission Suomen ryhmän selvitys ulkoministeriölle kanteen johdosta, s. 2.

177 Ks. esim Webpropol-kyselyn tulokset yhteislupa-alueesta ja sen toimivuudesta, luku 4, sivu 44.

178 HE 198/1999 vp, s. 4.

179 Valtioneuvoston asetus lohenkalastuksen rajoituksista (236/2017)

180 KKV 41/2016 vp.

lohiregaalista luovuttaisiin heidän hyväkseen. Kahdenvälisen valtiosopimuksen mukautuksista neuvottelevat sopimuksessa tarkoitetut sopimusvaltioiden hallitukset tai niiden määräämät viranomaiset.¹⁸¹

Valtiosopimusten ja muiden kansainvälisten velvoitteiden hyväksyminen ja voimaansaataminen kuuluvat perustuslain 93 §:n mukaan lähtökohtaisesti tasavallan presidentille. Sopimuksentekovalta voidaan lailla rajoitetusti siirtää muille *viranomaisille*, jolloin edellytyksenä on, että valtuutus rajoittuu valtuuttavan velvoitteen puitteisiin eikä merkitse valtuutta sopia päävelvoitteen luonteeseen tai tavoitteisiin vaikuttavista muutoksista sopimussuhteeseen eikä asioista, jotka perustuslain mukaan kuuluvat eduskunnan toimialaan. Lisäksi Suomen perusoikeussäännösten ja kansainvälisten yleissopimusten arviointi ja vaikutukset tulevat vielä erikseen arvioitavaksi perustuslain 94 ja 95 §:ien perusteella sopimusta hyväksyttäessä ja sen velvoitteita kansallisesti voimaan saatettaessa.¹⁸²

Viranomaisille osoitettu sopimuksentekovaltuus voi näin ollen koskea lähinnä päävelvoitteen teknisiä tarkistuksia tai täydennyksiä taikka viranomaisten välisen yhteistoiminnan yksityiskohtien järjestämistä. Koska sopimuksentekovalta pääsäännön mukaan kuuluu tasavallan presidentille yhteistoiminnassa valtioneuvoston kanssa, muille viranomaisille kuin valtioneuvostolle tai ministeriöille voidaan rajoitettua sopimuksentekovaltaa siirtää vain poikkeuksellisesti ja erityisestä syystä. Rajajokisopimuksen 26 artiklan ja kalastussäännön 15 ja 16 §:n mukaan hallitukset tai niiden määräämät viranomaiset voivat yhdessä sopimalla, kansallisen lainsäädäntönsä mukaisesti antaa kalastussäännössä olevista määräyksistä poikkeavia määräyksiä.

Tenojoen kalastussopimusneuvotteluihin liittyen on olemassa valtioneuvoston oikeuskanslerin 31.8.2011 antama ratkaisu (Dnro 85/1/99) siitä, että valtiolla on oikeus neuvotella valtiosopimuksista, ei kalastusoikeuden haltijoilla. Kysymys oli muun muassa paikallisten kalastus- ja lohkokuntien kantelusta liittyen ulkoministeriön nimittämään Tenoneuvotteluja käyvän Suomen neuvotteluvaltuuskunnan kokoonpanoon. Neuvotteluvaltuuskunta suoritti varsinaiset kalastussopimusneuvottelut Norjan vastaavan valtuuskunnan kanssa. Kalastus- ja lohkokuntat alueen vesien ja kalastusoikeuksien omistajina katsoivat, että sopimusneuvotteluissa loukataan heidän oikeuttaan neuvotella ja päättää omistamiensa kalavesien käytöstä, koska he eivät olleet varsinaisen neuvotteluvaltuuskunnan jäseniä. Tenon neuvotteluvaltuuskuntaan muodostettaessa on päädytty siihen, että paikallisia etupiirejä edustaa Inarin ja Utsjoen kuntien edustajat, jonka lisäksi valtuuskuntaan on myös kuulunut Saamelaiskäräjien edustajia. *Oikeuskansleri katsoi, että neuvotteluvaltuuskunnan asettaminen kuuluu ulkopoliittikan johtovallan piiriin ja, että asiassa ei ole ilmennyt seikkoja, jotka vaatisivat oikeuskanslerin toimenpiteitä.*

181 HE 264/2009 vp, s. 43. Myös Suomen ja Norjan välisen Tenojoen kalastussopimuksen (SopS 42/2017) mukaan Tenojoen kalastussopimuksen olennaisena osana olevaan kalastussääntöön voidaan tehdä rajoitettuja mukautuksia, jos kalastussopimuksen artiklan 6 ja 7 edellytykset täyttyvät. Näistä mukautuksista neuvottelevat sopimusvaltiot yhdessä paikallisen edustuksen kanssa, mistä on erikseen valtiosopimustasoisesti sovittu.

182 OAK Dnro 85/1/99.

Tornionjoen rajajokisopimusneuvotteluissa Suomen pyrkimyksenä oli vähentää Ruotsin puolella Tornionjoen edustalla kesäkuussa tapahtuvaa kalastusta kiinteillä pyydyksillä, mikä ei ole samassa laajuudessa ja yhtä aikaisin kesäkuussa Suomen puolella sallittu. Ruotsin neuvotteluvaltuuskunnan mukaan kalastusten sisällyttäminen vesialueen omistukseen alueella edisti muun muassa perustuslain omaisuudensuojan noudattamista ja meri-alueen edustan ammattikalastuksen aloitusajankohdat jäivätkin sopimuksessa määrätyn aikahaarukan sisällä kansallisesti säädettäväksi.¹⁸³ Myös Kemi-Tornion käräjäoikeus katsoi 19.12.2013 antamassaan ratkaisussaan (13/131843), että vaikka vastaajana ollut ammattikalastaja oli kiistatta kalastanut lohta ja taimenta kiinteillä pyydyksillä Tornionjoen kalastusalueella Suomen puolen kansallisilla säännöksillä kiellettynä aikana, ei hänen katsottu syyllistyneen kalastusrikkomukseen kalastuksen tapahtuessa *lohipatoyhtymän omistaman erityisen oikeuden perusteella*. Käräjäoikeus katsoi edelleen, että ei voitu pitää perusteltuna, että *lohipatoyhtymän kalastusoikeutta olisi rajajokisopimuksessa annetuilla määräyksillä merkittävästi rajoitettu ilman korvausta*, muilla kalastuslain erityisen oikeuden haltijoilla ollessa oikeus korvaukseen samanlaisen rajoittamisen johdosta.¹⁸⁴

Lohiregaalista luopumisen arviointi ei siten ole kalastuksen säätelystä täysin irrallinen kysymys, koska esimerkiksi yksityisistä kalastuspaikoista luopumisella vesialueen omistajien hyväksi *valtio menettää kyseisiin kalastuspaikkoihin liittyvän kalastuksen säätelyllisen potentiaalin, jollaista niillä on etenkin jokisuiden alueilla*. Valtion lohiregaalioikeus mahdollistaa nopeidenkin kalastusrajoitusten toteuttamisen, sillä valtio voi jättää esimerkiksi jokisuualueilla olevia kalastuspaikkoja kokonaan vuokraamatta kalastuksen säätelyllisistä syistä, kalakantojen tilan niin vaatiessa. Tällä mahdollisuudella olisi merkitystä myös sellaisessa tilanteessa, missä päätettäisiin alkaa laajamittaisesti elvyttää jotain lohiregaalin piiriin kuuluvaa vesistöaluetta.

Valtiolla ei ole jokisuiden edustoilla kovinkaan monta kalastuspaikkaa, mutta niiden lukumäärästä huolimatta ne ovat merkittäviä, koska ne sijaitsevat kutemaan nousevien lohien vaellusreitillä. On kuitenkin hyvä muistaa, että valtion muut kalastuksen säätelyinstrumentit, eli kalastuksen lainsäädännölliset rajoitukset, ovat riippumattomia vesialueen tai kalastuspaikkojen omistuksista. Lohiregaalista luopumalla valtio kuitenkin luopuisi kuitenkin yhdestä kalastuksen säätelyinstrumentistaan

183 HE 264/2009 vp, s. 15-16.

184 KäO 13/131843 tuomion perustelut, s. 3-8. Vastaajan syyksi luettiin kalastaminen, joka on kielletty sekä Tornionjoen kalastusalueella että Kemijoen edustan lohen terminaalikalastukseen tarkoitetulla merialueella, mutta katsottiin olevan niin vähäinen, ettei seuraamuksia. Ks. myös kalastusrajoitusten välttämättömyys ja kohdentumisesta KHO 2010:27.

7 Lopuksi

Lohiregaali on kehittynyt vuosisatojen aikana erinäisten oikeusoppien, *oppi kruunun regaalista, valtaväylä-instituutio ja regaalioppi*, ja kruunulle lohenkalastuksesta maksettujen verojen, *lohikymmenykset ja stadge lax*, pohjalta. Lohiregaalin muodostuminen voidaan jaotella historiallisesti erillisiin alueisiin, kuten eri vesistöalueisiin ja saman vesistön alueella sijaitseviin kulttuurihistoriallisesti erilaisiin alueisiin, kuten Könkämäenon saamelaiskäräjistä annetun lain 4 §:ssä määriteltyyn saamelaisten kotiseutualueeseen. Lohiregaali voidaan lisäksi erotella Ruotsin vallan aikaiseen kehitykseen ja sen jälkeisiin, Suomen ja Ruotsin valtioiden itsenäisiin, joskin toisiaan mukaileviin kehityssuuntiin. Rajavesistöalueen osalta arvioitavaksi tulevat myös Suomen ja Ruotsin kahdenvälinen valtiosopimustasoinen sääntely ja siinä omaksutut kannanotot, eli siis *kansainvälisoikeudellinen näkökulma*.¹⁸⁵

Viimeisen reilun sadan vuoden aikana lohiregaali on vakiintunut oikeuskäytännössäkin johdonmukaisesti nykyisenlaiseksi oikeustilaksi, jolloin myös siitä luopuminen vaatisi lainsäädäntötoimia. Suomen ja Ruotsin rajavesistöä koskeva sopimus ei ole valtioiden omistusoikeus- ja kalastusoikeuskysymysten muuttamiseksi riittävä peruste, vaan asiasta vaaditaan kansallista sääntelyä.¹⁸⁶ Lohiregaalista luopumista onkin harkittu lainsäädäntöä uudistettaessa eri aikoina, mutta erilaisin perustein on kuitenkin päädytty vanhastaan, eli historiallisista ajoista lähtien olevan oikeustilan säilyttämiseen. Aina kysymys lohiregaalista ei toki ole ollut lainsäätäjän aktiivisen arvioinnin kohteena.

Rajajokisopimuksen kalastussäännön 17 §:ää tulisi todennäköisesti tarkistaa kokonaisuudessaan, mikäli lohiregaalista luovuttaisiin, koska nyt 17 §:n 2 momentissa sidotaan yhteisestä kalastusluvasta sopiminen siihen, että viranomaiset sopivat asiasta yhdessä muiden alueen kalastusoikeuden haltijoiden kanssa. Mahdollista on myös se, että kalastussäännön 17 §:ää sovellettaisiin uuttaa oikeustilaa vastaavalla tavalla. Esimerkiksi Ruotsissa on alueita, joissa lohen- ja meritaimenen kalastusoikeus kuuluu valtion sijaan vesialueen

¹⁸⁵ Hollo, s. 2, Jona, s. 26-28. Järvi, s. 141. Ks. myös LsN Aliranta: Taustamuistio valtion lohiregaalista Tornionjoella.

¹⁸⁶ Hollo, s. 4.

omistajalle, joskaan nämä alueet eivät ole yhteisluvan kannalta merkittäviä ja ne olivat tiedossa jo sopimusta neuvoteltaessa.

Valtion lohiregaalialueiden hallinnointi on kiistatta ollut paikoin epäyhtenäistä, joillakin jokialueilla sen ilmetessä yhteislupa-alueena ja toisilla esimerkiksi vuokrasopimusten kautta. Sen sijaan yksittäisten, jokisuu- ja merialueilla sijaitsevien kalastuspaikkojen hallinnointi on aiempaa yhtenäisempää, niiden hallinnoinnin siirryttyä vuonna 2016 paikallisesti toimivaltaisilta ELY-keskuksilta Metsähallitukselle, joka vuokraa kalastuspaikkoja kaupallisille kalastajille. Lisäksi on alueita, joissa valtio ei näytä aktiivisin toimin hallinnoineen lohiregaalisia kalastuksiaan lainkaan, mikä johtunee eri alueiden erilaisista kalastuksellisista merkityksistä, joiden painopiste voi aikojen kuluessa elää ja muuttua esimerkiksi vesistöjen rakentamisesta ja toisaalta myös niiden elvyttämisestä johtuen.¹⁸⁷

Lohiregaalia ei ole aiemmin tarkasteltu valtion ja viranomaisten hallinnointitoimenpiteiden tai sen tosiasiallisten vaikutusten kautta. Esimerkiksi T-M-K- yhteislupa-alueeseen vaikutetaan olevan pääsääntöisesti tyytyväisiä. Lohiregaalia on sen sijaan arvioitu sen legitimitetin kautta. Tulee kuitenkin huomioida, että esimerkiksi Haataja kirjoittaa vesiregaalin syntyneen Ruotsissa nimenomaan *kalastusoikeuksien ja kalastuspaikkojen valtaamisen kautta*, jotka katsottiin silloisen, eli 1300- ja 1400- lukujen oikeuskäsityksen mukaisiksi. Keskiajan lopulla käytäntöä saatiin tukemaan regaalioppi, joka on alkujaan feodaalisesta Italiasta oleva oppi regaalista *kruunun omaisuuserien valtaamisen oikeudellisena perusteena*. Tästä syystä legitimizeettivajeeseen vetoaminen voi olla ymmärrettävää tämän päivän normien mukaan, mutta perusteetonta lohiregaalin syntyhistorian aikaisen oikeuskäytännön valossa.¹⁸⁸

Voitaneenkin edelleen todeta, että vaikka arvioinnin kohteena oleva oikeustila ei täyttäisi tämän päivän kansainvälisiä tai kansallisia vaatimuksia oikeuksien tai oikeustilan synnystä, on kuitenkin selvää, että monet tänä päivänä laillisiksi katsotut ja jo vakiintuneet oikeustilat ovat vuosisatojen kuluessa perustuneet esimerkiksi aluevalloituksiin. Arvioinnin kannalta ratkaisevaa lieneekin oikeuden syntyhetken aikainen oikeustila, jota on ongelmallista arvioida nykyisen oikeusjärjestelmän ”linsien läpi” ja olisi tuskin edes mahdollista ryhtyä peräänkuuluttamaan kaikkien vuosisatojen mittaan tapahtuneiden oikeustoimien laillisuutta.¹⁸⁹

187 Muun muassa jokien voimalaitosrakentamisen vuoksi vaelluskalojen kulku on estynyt tiettyihin lohiregaalin piirissä oleviin jokiin. Osin juuri jokien erilaisesta kalastuksellisesta merkityksestä johtuen, valtio on hallinnoinut lohiregaaliin perustuvia kalastuksia eri alueilla eri tavoin.

188 Haataja, s. 478-479.

189 Hakapää, s. 98-99. Ks. myös Haataja, s. 479.

Lohiregaalista luopuminen ei näytä olevan tarkoituksenmukaista edellisessä luvussa arvioitujen osa-alueiden kannalta, poissulkien vesialueen omistajien asema.¹⁹⁰ Tämä ei tietenkään tarkoita sitä, etteikö lohiregaalista voitaisi luopua vesialueiden omistajien hyväksi osana lainsäädännön nykyaikaistamista tai muista syistä. Mikäli luopumiseen päädytään, tulisi sen tapahtua hallitusti ja siten, että kaikille osapuolille on selvää alueiden kalastusoikeuksien tilanne sekä voimassaolevan lainsäädännön aikana että mahdollisen lohiregaalista luopumisen jälkeisen, uuden oikeustilan aikana.

Esimerkiksi yhteislupa-alueen osalta osakaskunnat todennäköisesti tarvitsisivat valtion fasilitointia lohiregaalista luopumisen jälkeen, jotta lähes koko rajajoen kattavan yhteislupajärjestelmän jatkuvuutta voitaisiin edesauttaa. Muiden Pohjois-Suomen erityisperusteisten kalastusoikeuksien osalta valtion tulee toimia aktiivisesti voimassaolevan oikeustilan selkeyttämiseksi ja tiedottamiseksi ennen päätöstä lohiregaalia koskevan oikeustilan muuttamisesta tai pysyttämisestä. Muutokset lainsäädäntöön eivät ole poissuljettuja edes oikeustilaan pysyttämiseenkin päädyttäessä, esimerkiksi lainsäädännön selkeyttämiseksi ja sen ymmärtämisen edistämiseksi.

Mikäli valtion lohiregaalin tunnistava oikeustila päätetään pysyttää ennallaan, ei sekään tarkoita sitä, etteikö lohiregaalialueiden hallinnointia voisi edelleen kehittää esimerkiksi niin, että T-M-K-yhteislupa-alueen kaltainen yhteislupa-alue otettaisiin muillakin jokialueilla käyttöön. Kalastuspolitiikkaan liittyy edellä arvioitujen osa-alueiden lisäksi monia erisuuntaisia intressejä ja oikeuksien yhteensovittamisia, joten lohiregaalista luopumisen mahdollisuutta tulee tarkastella osana laajempaa kalastuksen säätelyyn, vesialueiden omistukseen ja kalastusoikeuden hallinnointiin liittyvää kokonaisuutta.

190 Lohiregaalista luopuminen ei vaikuta olevan tarkoituksenmukaista kaupallisen kalastuksen, kalastuksen säätelyn tai kalastusmatkailun kannalta.

LÄHTEET

Kirjallisuus, artikkelit, selvitykset

- Alaniska, Kari: Kalojen kuninkaan tie sukupuuttoon- Kemijoen voimalaitosrakentaminen ja vaelluskalakysymys 1943–1964. Oulu 2013.
- Haataja, Kyösti: Vesioikeus I: Yleiset opit, omistusoikeus, jaot, katsaus ulkomaihin. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja B-sarja N:o 49. Vaasa 1951.
- Hakapää, Kari: Uusi kansainvälinen oikeus. Helsinki 2010.
- Halmeenpää, Hanna – Salolainen, Pertti: Luontoarvot osaksi poliittista päätöksentekoa. Teoksessa Salminen, Olli-Pekka – Huhtala, Jarmo – Niemi, Tapani: Loheton lohijoki, Piikki päättäjän lihassa, s. 31-36. Rovaniemi 2019.
- Havansi, Erkki: Turvaamistoimiasioiden käsittely tuomioistuimissa, s. 1170-1180. Lakimies 7-8/2000.
- Hollo, Erkki: Lausunto maa- ja metsätalousministeriön toimeksiantoon lohiregaalista. Helsinki 2017.
- Honkanen, Marja-Leena: Kalastusoikeus. Helsinki 1985.
- Hyvönen, Veikko O: Kiinteistökohtainen erityinen etuus s. 757. Teoksessa Defensor Legis 1996.
- Joona, Juha: Valtion lohiregaali- Tutkimus valtion erityisestä oikeudesta lohen ja meritaimenen kalastukseen Pohjanlahteen laskevissa suurissa virroissa, Juridica Lapponica 40. Rovaniemi 2015.
- Joona, Juha: Muistio koskien regaalista lohenkalastusoikeutta erityisesti Tornion- Muonionjoen vesistöalueella. Raanujärvi 2015.
- Järvi, T.H: Suomen merikalastus ja jokipyynti. Porvoo 1932.
- Kalastuslain kokonaisuudistuksen työryhmän mietintö: Työryhmämuistio MMM 2012:3. Helsinki 2012.
- Karvinen, Pauli: Kalastusoikeus kiinteistön erityisenä etuutena. Teoksessa Vihervuori, Pekka – Hemmo, Mika – Tammi-Salminen, Eva (toim): Juhlajulkaisu Leena Kartio 1938- 30/8 – 2008. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja C-sarja N:o 39, s. 117-134. Jyväskylä 2008.
- Kokko, Kai T: Luonnonvarojen hallinta sopimuksin. Lakimies 7–8/2012 s. 1124–1148. Helsinki 2012.
- Lang, J. N. – Haataja, Kyösti: Omistusoikeudesta Suomen vesiin. Ruotsinkielinen alkuteos ilmestynyt vuonna 1902. Helsinki 1932.
- Laukkanen, Markku – Saarela, Ahti – Aitamurto, Veikko: Kenen Ounasjoki. Porvoo 1981.
- Oksanen, Anniina: Selvitys lohen ja taimenen kalastusoikeuksista Kemijoenlailla. Rovaniemi 2009.
- Rummukainen, Aune – Salila, Jari: Erityinen etuus osana kiinteistöjärjestelmää. Teoksessa ympäristöjuridiikka 1/2011, s. 32-56. Helsinki 2011.
- Seppovaara, Ossi: Kemijokeen rakennetun isohaaran voimalaitoksen aiheuttamat kalataloudelliset vahingot. Tapiola 1971. Julkaistu Copyright Oy Keskuslaboratorio – Centrallaboratorium Ab 1972.
- Tuori, Kaarlo: Oikeuden ratio ja voluntas. Helsinki 2007.
- Tuori, Kaarlo: Lausunto Tenojoen kiinteistönomistajat ry:n toimeksiantoon Tenojoen kalastuksen sääntelyjärjestelmästä. Helsinki 2017.
- Vihervuori, Pekka: Kiinteistötoimitus oikeusriidan ratkaisumenettelyinä. Teoksessa lakimies 5/1998 s. 806–827. Helsinki 1998.
- Vihervuori, Pekka: Kiinteistötoimituksen ja yleisen alioikeuden toimivaltasuhteista. Edilex. Artikkelit juhlaulkaisut N:o 14. Helsinki 2004. Julkaistu aiemmin seuraavassa teoksessa: Prosessioikeudellisia erityiskysymyksiä. toim. Jarkko Männistö. Turku 2004
- Vihervuori, Pekka: Ylimuistoinen nautinta ja sen kohde – vesioikeudellinen ongelma yksityis- ja julkisoikeuden välimaastossa. Teoksessa: Juhlajulkaisu Leena Kartio 1938- 30/8 – 2008. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja C-sarja N:o 39, s. 377-391. Jyväskylä 2008.
- Wirilander, Juhani: Rasitteesta maankäyttömääräyksenä – Tutkimus rasitteen käsitteestä, kehityksestä, voimaansaattamisedellytyksistä ja voimassaolon perusteista Suomen oikeuden mukaan. Helsinki 1979.
- Wrede, R. A. – Caselius, Ilmari: Esineoikeuden pääpiirteet Suomen oikeuden mukaan. Helsinki 1946.

Virallisaineisto

- Aliranta, Heidi (LsN): Taustamuistio Eduskunnan ympäristövaliokunnalle valtion lohiregaalista Tornionjoella. 30.5.2016.
- Eduskunnan oikeusasiamiehen lausuntopyyntö maa- ja metsätalousministeriölle 2527/4/97.
- Haapala, Jaakko: Maanmittauslaitoksen raportti kiinteistönmääritystoimituksista koskien Perämeren ja Tornion-Muonionjoen kalastusoikeuksia. Turku 2016.
- HE 22/1989 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle yhteisluelaiksi.

- HE 227/1994 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle kiinteistönmuodostamista koskevan lainsäädännön uudistamisesta.
- HE 198/1999 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi yhteisluelain ja eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta.
- HE 30/2009 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle kiinteistöjen kirjaamisasioiden siirtämistä käräjäoikeuksilta maanmittauslaitokselle koskevaksi lainsäädännöksi.
- HE 264/2009 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle Suomen ja Ruotsin välillä tehdyn rajajokisopimuksen hyväksymisestä ja laiksi.
- HE 192/2014 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle kalastuslaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.
- HE 205/2017 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle kolmiolotteisia kiinteistöjä koskevaksi lainsäädännöksi.
- HE 85/2018 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi Euroopan unionin yhteisen kalastuspolitiikan kansallisesta täytäntöönpanosta annetun lain muuttamisesta.
- HE 309/2018 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi kalastuslain muuttamisesta.
- Kiinteistönmääritystoimitus koskitilalla Pohjois-lin Voima RN:o 33 Pohjois-lin kylässä lin kunnassa (TNro 2003-893950). Asiatunnus MMLm/7284/33/2005. Toimituspöytäkirja 8.7-11.4.2005.
- Kalastuslainsäädäntökomitean mietintö KM 1977:47. Helsinki 1977.
- KKV 41/2016 vp. Vastaus kirjalliseen kysymykseen lohiregalaista. Kimmo Tiilikainen, Helsinki 3.3.2016.
- Korkeimman hallinto-oikeuden 23.1.2014 antaman lausunto hallituksen esitysluonnokseen uudeksi kalastuslaiksi. Dnro H 488/13. (KHO lausunto).
- LtVM n:o 18 – Esitys n:o 214 (1980 vp). Laki- ja talousvaliokunnan mietintö n:o 18 hallituksen esityksen johdosta kalastuslainsäädännön uudistamisesta.
- Markkula, Markku: Maanmittauslaitoksen keskushallinnon lausunto maa- ja metsätalousvaliokunnalle kalastuslain muuttamista koskevasta hallituksen esityksestä eduskunnalle – HE 309/2018 vp.
- MML 343/00 00 00/2013. Maanmittauslaitoksen vastaus maa- ja metsätalousministeriölle erityisten kalastustuoksien ja muiden kalastusoikeuksien selvittämisestä Tornionjoella, Pellossa.
- MML 3250/00 08/2014. Maanmittauslaitoksen lausunto Tornion-Muonionjoella sijaitsevien koskitilojen koskikauppojen yhteydessä kaupakirjaan merkityn kalastusoikeuden pidättämisestä. 21.8.2014.
- MML 773/00 03 00/2018 Maanmittauslaitoksen keskushallinnon vastaus selvityspyyntöön. 28.2.2018.
- MMLm/14699/33/2010. Pöytäkirja kiinteistönmääritystoimituksesta Matkakoskella. Toimitusnumero 2010-355705.
- MMLm/3265/33/2015. Pöytäkirja Kukkolankosken kiinteistönmääritystoimituksesta. Toimitusnumero 2015-497718.
- MMLm/5228/33/2018 ja MMLm/5240/33/2018. Pöytäkirja saarien Kuusiluoto ja Sassi Kiinteistötoimituksista.
- MmVM 10/2010 vp – HE 264/2009 vp. Maa- ja metsätalousvaliokunnan mietintö hallituksen esitykseen Suomen ja Ruotsin välillä tehdyn rajajokisopimuksen hyväksymisestä ja laiksi sopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta, sopimuksen soveltamisesta ja eräiden lakien kumoamisesta.
- MmVM 31/2014 vp – HE 192/2014 vp. Maa- ja metsätalousvaliokunnan mietintö hallituksen esitykseen HE 192/2014 vp eduskunnalle kalastuslaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.
- Nytt Juridiskt Arkiv. Ruotsalainen oikeuskäytäntö- ja lainvalmisteluaineistoa sisältävä julkaisusarja.
- PeVL 8/1996 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto lakialoitteessa (4/1995 vp) kalastuslain muuttamisesta.
- PeVL 1981 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto n:o 5 laki- ja talousvaliokunnalle kalastuslainsäädännön kokonaisuudistamisen yhteydessä HE n:o 214 (1980 vp.).
- PeVL 20/2010 vp – HE 29/2010 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto 20/2010 vp hallituksen esityksestä laiksi kalastuslain muuttamisesta.
- PeVL 8/2012 vp – HE135/2011 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esitykseen eduskunnalle laiksi kalastuslain muuttamisesta.
- PeVL 58/2014 vp – HE 192/2014 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esitykseen eduskunnalle kalastuslaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.
- PeVL 44/2016 vp – HE 103/2016 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esitykseen eduskunnalle laeiksi Euroopan unionin yhteisen kalastuspolitiikan kansallisesta täytäntöönpanosta sekä yhteisen kalastuspolitiikan seuraamusjärjestelmästä ja valvonnasta annetun lain muuttamisesta
- PeVL 5/2017 vp – HE 239/2016 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esitykseen eduskunnalle kalastuksesta Tenojoen vesistöä Norjan kanssa tehdyn sopimuksen hyväksymisestä sekä laeiksi sopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta ja soveltamisesta sekä kalastuslain muuttamisesta
- Suomalais- ruotsalaisen rajajokikomission Suomen ryhmän 30.1.1998 selvitys eduskunnan oikeusasiamiehen selvityspyyntöön 2527/4/97 Korpikylän- ja Alavojakkalan jako- ja kalastuskuntien ja Ylivojakkalan- ja Kainuunkylän kalastuskuntien kantelukirjoituksen johdosta.
- Valtioneuvoston oikeuskanslerin 31.8.2001 antama vastaus (dnro 85/1/99) kanteluun Suomen neuvotteluvaltuuskunnan kokoonpanosta Suomen ja Norjan välisen kalastussopimuksen ja kalastussäännön muuttamista koskevilla valtiosopimusneuvotteluissa.

Internet- ja muut lähteet

- Haapala, Jukka: Epäselvät kalastusoikeudet Perämerellä ja Tornion-Muonionjoella. Löytyy os. http://www.maankaytto.fi/arkisto/mk315/mk315_1850_haapala.pdf Luettu 30.10.2018.
- Lapin ELY-keskuksen ja Metsähallituksen tietoja Tornionjoen vesialueen omistuksista, kalastuspaikkojen vuokrauksesta kaupallisille kalastajille ja yhteislupa-alueen luvanmyynnistä ja lupatulojen käytöstä. Ks. lisäksi Leskinen, Jari: Taulukko Tornionjoella olevista koskitiloista ja kauppakirjojen sanamuodoista, tämän selvityksen s. 40.
- Oikeustieteen termipankki koskitilan määritelmästä. Löytyy os. http://tieteentermipankki.fi/wiki/Oikeustiede:koskitila/laajempi_kuvaus Luettu 26.10.2018.
- Oikeustieteen termipankki preklusion määritelmästä. Löytyy os. <http://tieteentermipankki.fi/wiki/Oikeustiede:preklusio> Luettu 23.4.2019.
- Paaso, Ilkka: Muistio Tornion-Muonion-Köngkämäenon yhteislupa-alueen perustamisesta ja kehityksestä 1992-2010. Muonio 2011.

Oikeustapaukset

Käräjäoikeus

- Kemi-Tornion KäO 15/5306
Kemi-Tornion KäO 13/131843
Lapin KäO 19/3343

Maa-oikeus

- Lapin KäO:n maa-oikeuskokoonpano 17/635 (M 15/8307)
Oulun KäO:n maa-oikeuskokoonpano 3331 (M 05/3292)
Lapin KäO:n maa-oikeuskokoonpano 16.12.2015 (M13/4634)
Lapin KäO:n maa-oikeuskokoonpano 20.1.2017 (M15/8372)

Vesiylioikeus (ent.)

- VYO 22.12.1981
VYO 33/1982
VYO 41/1978
VYO 80/1978
VYO 75/1983

Hovioikeus

- Vaasan HO 1962 /382
Rovaniemen HO 30.5.2016, t 287, dnro S 16/220

Korkein oikeus

- KKO 1931-II-476
KKO 1951 L 18
KKO 1952 II 70
KKO 1980-II-100
KKO 1981-II-128
KKO 1983-II-29
KKO 217:1966
KKO 179:1998

Korkein hallinto-oikeus

- KHO 2010:27
KHO 1.4.2008/669
KHO 27.10.2006/2855

Euroopan ihmisoikeus tuomioistuin

- Alatulkila ja muut v. Suomi*, 33538/96, 28.7.2005
Posti ja Rahko v. Suomi, 27824/95, 24.9.2002
Dandell ja muut v. Ruotsi, 54695/00, 17.1.2006

LYHENTEET

ELY	Elinkeino- liikenne- ja ympäristökeskus
EU	Euroopan Unioni
EYKP	EU:n yhtenäinen kalastuspolitiikka
HaO	hallinto-oikeus
KHO	korkein hallinto-oikeus
HE	hallituksen esitys
JL	jakolaki
Kall	kalastuslaki
KM	komiteamietintö
KOM	Euroopan komissio
KML	kiinteistönmuodostamislaki
KK	kirjallinen kysymys
KKO	korkein oikeus
KKV	vastaus kirjalliseen kysymykseen
KäO	käräjäoikeus
LtVM	laki- ja talousvaliokunnan mietintö
MaO	maaoikeus
MH	Metsähallitus
MML	Maanmittauslaitos
MmVM	maa- ja metsätalousvaliokunnan mietintö
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv
OK	oikeuskansleri
PeLV	perustuslakivaliokunta
PL	perustuslaki
SopS	sopimussarja
VMK	vuoden 1734 maakaari
VOL	vesioikeuslaki
VV	välirajasta vedestä annettu laki
VYO	vesiylioikeus

Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja 2019

- 1 Saaristo- ja vesistöaluepolitiikat Euroopassa -selvitys
- 2 Saariselvitys 2018
- 3 Uusi alkua. Maatalous on myös tulevaisuuden elinkeino
- 4 Kansallinen rapustrategia 2017-2022
- 5 Keinoja orgaanisten lannoitevalmisteiden käytön edistämiseen
- 6 En ny början. Jordbruk är också framtidens näringsgren
- 7 Kansallinen metsästrategia 2025 - päivitys
- 8 Finlands nationella skogsstrategi 2025 - en uppdatering
- 9 Mahdollisuudet helpottaa epäorgaanisten lannoitteiden tuontia
- 10 Maa- ja metsätalousministeriön tilinpäätös vuodelta 2018
- 11 Kansallisen ilmastomuutokseen sopeutumis suunnitelman 2022 toimeenpanon tila
- 12 Maaseutuohjelma 2014-2020 - neuvontatoimenpiteen arviointi
- 13 Genetic resources policy of the Ministry of Agriculture and Forestry
- 14 Tapion tarhoissa ja Ahdin apajilla - selvitys valtakunnallisen metsästys- ja kalastusmuseotoiminnan kehittämismahdollisuuksista
- 15 Maaseutuohjelma 2014-2020 - arviointi energiavaikutuksista
- 16 Manner-Suomen maaseudun kehittämissuunnitelmien aluetalous- ja työllisyysvaikutukset
- 17 National Forest Strategy 2025 - updated version
- 18 Suomalaisyrittäjistä maailman vesivastuullisimmat. Tiekartta 2019-2030
- 19 Hygieniaopas eläinlääkärin vastaanotolle
- 20 Maaseutuohjelma 2014-2020 - arviointi innovointi, koulutus ja yhteistyövaikutuksista
- 21 Arviointi Manner-Suomen maaseutuohjelman 2014-2020 merkityksestä luonnon monimuotoisuudelle ja maisemalle
- 22 Harvaan asuttujen alueiden parlamentaarisen työryhmän loppuraportti

Maa- ja metsätalousministeriö

Hallituskatu 3 A, Helsinki
PL 30, 00023 Valtioneuvosto
mmm.fi

ISBN: 978-952-366-013-7 PDF

ISSN: 1797-397X PDF